

VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA

MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA *EDUKOLOGIJA*
Vaiko teisių apsaugos vadybos specializacija

EMILĖ BENIUŠYTĖ

Magistro baigiamasis darbas

**MOKYTOJO IR SPECIALIOJO PEDAGOGO BENDRADARBIAVIMAS
UŽTIKRINANT MOKINIŲ, TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI
POREIKIŲ, TEISĘ Į APLINKOS PRITAIKYMĄ**

Darbo vadovė:
doc. dr. Jurgita Lenkauskaitė

Šiauliai, 2023

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį
darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Emilė Beniušytė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Edukologija (Vaiko teisių apsaugos vadybos specializacija) <i>Educology (Specialization in Child Rights Protection Management)</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Mokytojo ir specialiojo pedagogo bendradarbiavimas užtikrinant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą <i>Cooperation between teacher and special needs teacher ensuring special educational needs students' right to environmental adaptation</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Emilė Beniušytė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)
I, Emilė Beniušytė, by submitting this paper confirm (check)

**Embargo laikotarpis
*Embargo Period***

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema: Mokytojo ir specialiojo pedagogo bendradarbiavimas užtikrinant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą

Temos aktualumas. Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, skaičius nuolat auga, o nuo 2024-ųjų metų planuojama įgyvendinti švietimo įstatymo pakeičius, kurie numato įtraukiojo ugdymo principų taikymą visose šalies ugdymo įstaigose, kiekvienam vaikui sukuriant lygias galimybes ugdytis artimiausioje ugdymo įstaigoje. Siekiant užtikrinti įtraukiojo ugdymo sėkmę, būtinas mokytojų ir pagalbos vaikui specialistų bendradarbiavimas bei tinkamos aplinkos pritaikymas skirtingų poreikių ugdytiniams. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad mažai tyrinėtas bendradarbiavimo tarp mokytojų ir specialiųjų pedagogų, kurių vaidmuo įtraukiojo ugdymo kontekste tampa vis reikšmingesnis, reiškinys. Ypač pasigendama tyrimų apie jų bendradarbiavimą pritaikant fizinę, socialinę aplinką vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių.

Problema. Kaip vyksta mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimas, užtikrinant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą?

Tyrimo objektas – mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimas, siekiant užtikrinti vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą.

Tikslas – išsiaiškinti, kaip vyksta mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimas užtikrinant aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių.

Uždaviniai: 1) Išryškinti mokytojų ir specialiųjų pedagogų vaidmenis ugdant vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių; 2) Išsiaiškinti vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisės į aplinkos pritaikymą užtikrinimo galimybes ugdymo įstaigose; 3) Atskleisti mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo patirtis užtikrinant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą.

Tyrimo metodai ir imtis: mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, dokumentų analizė, pusiau struktūruotas interviu, turinio analizė. Tyrime dalyvavo 9 mokytojai ir 9 specialieji pedagogai, dirbantys bendrojo ugdymo mokyklose Vilniaus, Kauno ir Šiaulių apskrityse.

Tyrimo rezultatai. Mokytojai ir specialieji pedagogai stengiasi dėti pastangas užtikrinant aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems specialiųjų poreikių. Tačiau trūksta socialinės aplinkos pritaikymo: vyrauja neigiamas kitų vaikų, jų tėvų ir net pačių mokytojų požiūris į šiuos vaikus. Išryškėja ir bendradarbiavimo tarp mokytojų ir specialiųjų pedagogų spragos. Taigi, vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą nėra pakankamai užtikrinama.

Esminiai žodžiai: Mokytojai, specialieji pedagogai, bendradarbiavimas, įtraukusis ugdymas, vaiko teisė į aplinkos pritaikymą.

SUMMARY

Topic of the final work: Cooperation Between Teacher and Special Needs Teacher Ensuring Special Educational Needs Students' Right to Environmental Adaptation

Relevance of the topic. The number of children with special educational needs is constantly growing, and from 2024 on it is planned to implement changes to the Educational Act that provide for the application of inclusive education principles in all educational institutions in the country, creating equal opportunities for every child. To ensure the success of inclusive education, cooperation between teachers and education specialists is essential, alongside the proper environmental adjustments for students with different needs. An analysis of the literature reveals that little research has been done on the phenomenon of collaboration between teachers and special needs educators and their cooperation in adapting the environment for children with special needs.

Research problem. What impact does cooperation between teachers and special needs educators have on environmental adjustment for children with special educational needs?

Research object – cooperation between teachers and special needs educators.

Research aim – to explore how teachers and special needs educators collaborate by ensuring environmental adjustment for children with special educational needs.

Research objectives: 1) To highlight the roles of teachers and special needs educators in the education of children with special educational needs; 2) To explore the possibilities of ensuring the right of children with special educational needs to environmental adaptation in educational institutions; 3) To identify cooperative experiences between teachers and special needs educators in ensuring the right of students with special educational needs to environmental adaptation.

Research methods and sample: analysis and generalisation of scientific literature, document analysis, semi-structured interviews, content analysis. The research involved 9 teachers and 9 special needs educators working in general schools in Vilnius, Kaunas and Šiauliai districts.

Research results. Teachers and special needs educators strive to make efforts in ensuring environmental adaptations for children with special needs. However, there is still a lack of social and physical environment adaptation, positive attitudes towards such children from others'. Gaps in cooperation between teachers and special needs educators also become evident. Thus, the right of children with special educational needs to environmental adaptation is not sufficiently ensured.

Keywords. Teachers, special needs educators, collaboration, inclusive education, child's right to environmental adaptation.

Turinys

IVADAS	6
1. TEORINIAI MOKYTOJO IR SPECIALIOJO PEDAGOGO BENDRADARBIAVIMO, UŽTIKRINANT MOKINIŲ, TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ, TEISĘ Į APLINKOS PRITAIKYMĄ, ASPEKTAI	11
1.1.Įtraukiojo ugdymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių apibrėžtys.....	11
1.2.Mokytojo vaidmuo ugdant vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių.....	16
1.3.Specialiojo pedagogo vaidmuo ugdant vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių.....	17
1.4.Mokytojo ir specialiojo pedagogo bendradarbiavimo reikšmė ir formos, ugdant vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių.....	19
1.5. Vaiko teisių samprata, raida ir užtikrinimas.....	23
1.5.1. Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisė į aplinkos pritaikymą.....	26
1.5.2.Mokytojo ir specialiojo pedagogo vaidmenys kuriant aplinką, pritaikytą vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių	29
2. TYRIMO METODOLOGIJA	32
3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ	36
3.1. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų interviu analizė.....	36
3.2. Interviu rezultatų apibendrinimas.....	58
DISKUSIJA	60
IŠVADOS	62
REKOMENDACIJOS	63
LITERATŪROS SĄRAŠAS	64
PRIEDAI	71

IVADAS

Temos aktualumas. Šiandieninėse ugdymo įstaigose vaikams siekiama sukurti kuo palankesnes sąlygas būti tarp savo bendraamžių, tobulėti moderniai įrengtose edukacinėse erdvėse, atitinkančiose vaikų amžių, bei pasižyminčiose priemonių įvairove. Tačiau ypač svarbu tai, kad čia ugdytiniais sudarytos sąlygos gauti skirtingų sričių specialistų pagalbą. Būtent tai turi didžiulę reikšmę šiais laikais vis labiau populiarėjančio įtraukiojo ugdymo kontekste, kurio esmė – visi ugdytiniai yra lygūs ir vienodai svarbūs (UNESCO, 2017), ir kurio tikslas – pilnavertiškas vaikų įsitraukimas į ugdymo procesą, atsižvelgiant į kiekvieno individualius poreikius, galimybes (Kunskienė, 2018). Įtraukiojo ugdymo koncepcijos taikymas ugdymo įstaigose ypatingai svarbus vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių (toliau – SUP).

Temos pasirinkimą lėmė keletas faktorių. Vienas iš jų – kasmet didėjantis vaikų, turinčių SUP, skaičius. Remiantis „Oficialiosios statistikos portalo“ duomenimis, vien nuo 2017 iki 2022 metų vaikų, turinčių vienokių ar kitokių sutrikimų skaičius Lietuvos mokyklų bendrojo ugdymo klasėse, išaugo nuo 34 093 tūkst. iki 38 699 tūkst., ir tai sudaro daugiau nei 11% visų moksleivių. Taigi, vaikų, turinčių SUP, mokyklose nuolat daugėja, ir ugdytojams tai kelia daugiau iššūkių, kuriems spręsti reikalinga kvalifikuota pagalba. Taigi, suprantama, nuolat didėja ir specialistų pagalbos tiek mokiniams, tiek mokytojams, reikmė.

Temos aktualumą lėmė ir tai, kad remiantis „Aiškinamuoju raštu dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo ir papildymo“ (2020), nuo 2024 metų įsigalios Švietimo įstatymo pakeitimai, numatantys visose šalies bendrojo ugdymo įstaigose taikyti įtraukiojo ugdymo principus, kiekvienam vaikui sukuriant lygias galimybes ugdytis jiems artimiausiame darželyje ar mokykloje su savo bendraamžiais. Likvidavus ar pertvarkius specialiąsias ugdymo įstaigas, jose dirbantys pedagogai, turintys kompetencijų ugdyti didelių ir labai didelių sutrikimų turinčius vaikus, bei šių įstaigų pagalbos mokiniui specialistai, tęstų darbą tose ugdymo įstaigose, kuriose jų pagalbos poreikis būtų didžiausias. Tai suponuoja dar vieno faktoriaus, lemiančio temos aktualumą, atsiradimą – augantis pagalbos vaikui specialistų ir pedagogų bendradarbiavimo poreikis ir reikšmė.

Sisteminio bendradarbiavimo tarp mokytojų ir įvairių sričių specialistų svarbą aptarusios Skučaitė ir Karmazė (2011) teigia, kad bendradarbiavimas tarp mokyklos darbuotojų yra neatsiejama šiuolaikinės mokyklos dalis. Atskirai dirbantis mokytojas patiria didelių sunkumų siekdamas atliepti kiekvieno vaiko poreikius: laiko, žinių stoka, didelė atsakomybė. Bendradarbiavimas padeda drauge priimti svarbius sprendimus, pasidalinti atsakomybę, keistis informacija, rasti naujas galimybes. Atsakingas planavimas, dalijimasis patirtimi, ši bendradarbiavimą paverčia labai naudingu ugdytiniais ir ženkliai prisideda prie įtraukiojo ugdymo efektyvumo didinimo mokyklose (Murawski, 2012; Daniutė, 2014). Gates (2018) teigia, kad

bendras darbas padeda tobulinti mokytojų edukacinę patirtį, generuoti naujas idėjas, o tai turi teigiamą poveikį mokinių pasiekimų rezultatams. Deja, kaip nurodo Geležinienė, Vasiliauskienė, Vyšniauskienė (2010) bei Tichenorai (2019), bendradarbiavimo tarp ugdytojų ir pagalbos mokiniui specialistų lygis yra gana žemas, o dažniausia to priežastis – laiko stoka.

Analizuojant mokslinę literatūrą pastebėta, kad nedaug tyrimų atlikta apie tarp mokytojų ir konkrečių pagalbos mokiniui specialistų vykstantį bendradarbiavimą. Ypatingai pasigendama išvalgų apie mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimą. Lietuvoje tai gana abstrakčiai tyrinėjo Ambrukaitis ir Borisevičienė, 2007; Ališauskas, Gerulaitis, Miltenienė, 2011; Miltenienė ir Venclovaitė, 2012; Daniutė, 2014 ir kt. Užsienyje šį reiškinį aprašė tokie autoriai kaip Bouillet, 2013; Tzivinikou, 2013; Shamberger, Williamson-Henriques, Moffett, Brownlee-Williams, 2014; Razalli, Hashim, Mamat, Ariffin., 2020 ir kt. Visi autoriai pabrėžia šių dviejų pusių bendradarbiavimo, susitelkimo į vieną tikslą reikšmę. Pasak jų, dirbant atskirai, galimai susiformuoja skirtingi tikslai, kas gali turėti neigiamos įtakos mokinio, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo kokybei. Tad siekiant to išvengti, natūralu, jog turimos kompetencijos, patirtys turėtų būti derinamos. Visgi, aptiktuose darbuose kalbama tik apie patį mokytojo ir specialiojo pedagogo bendradarbiavimą, jo svarbą. Pasigendama gilesnių tyrimų, atskleidžiančių kokią konkrečią reikšmę šis bendradarbiavimas turi vienoje ar kitoje srityje, pavyzdžiui – užtikrinant vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teises.

Vaiko teisių tematika šiandien ypač aktuali, tačiau jas visas aprėpti būtų gana sudėtinga. Plėtojant darbo temą nutarta atsižvelgti į tai, kad lig šiol tebekyla įvairių neaiškumų, susijusių būtent su ugdymo įstaigų aplinkos pritaikymu vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių. Dokumentų, kuriuose akcentuojama asmenų, turinčių SUP, teisė į ugdomosios aplinkos pritaikymą, aptinkama nemažai. Pavyzdžiui, dar 1991 m. išleistame Lietuvos švietimo įstatyme nurodoma, kad vaikams, turintiems SUP „Švietimo prieinamumas užtikrinamas pritaikant mokyklos aplinką, <...>, aprūpinant ugdymui skirtomis techninės pagalbos priemonėmis <...>.“ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) taip pat užsimenama apie negalią turinčių vaikų teisę į aplinkos pritaikymą. Ši teisė minima ir Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijoje (2006) ir Tvarkos apraše „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo“ (2011) Visgi, šį pritaikymą reglamentuojančių dokumentų, aiškių gairių, pasigendama.

Verta paminėti, kad Lietuvoje apie mokyklų aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, kalba nemažai autorių: Baršauskienė ir Mockevičienė, 2004; Grinienė ir Bliumbergienė, 2004; Kišonienė ir Dudzinskienė, 2007; Jankavičienė, 2013 ir kt., tačiau pasigendama naujausios informacijos. Svarbu pabrėžti tai, jog anot Kišonienės, Dudzinskienės (2007), ugdomoji aplinka apima ne tik fizinę, bet ir psichologinę, arba kitaip – socialinę aplinkas. Tinkamai sukurta ugdomoji aplinka padeda užtikrinti pilnavertį ugdytinių įsitraukimą į ugdymo(si)

procesą, suteikia jiems galimybę atskleisti savo galias bei patenkinti esminius poreikius. Tad apibendrinant galima teigti, kad teisės į aplinkos pritaikymą užtikrinimas vaikams, turintiems SUP, turi didelę reikšmę, ir yra būtina jį tyrinėti plačiau.

Apibrėžus temos aktualumo kontekstą, galima kelti **probleminį klausimą** – kaip vyksta mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimas, užtikrinant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą?

Tyrimo objektas – mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimas siekiant užtikrinti vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą.

Tikslas – išsiaiškinti, kaip vyksta mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimas užtikrinant aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių.

Uždaviniai:

1. Išryškinti mokytojų ir specialiųjų pedagogų vaidmenis ugdamus vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių;
2. Išsiaiškinti vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisės į aplinkos pritaikymą užtikrinimo galimybes ugdymo įstaigose;
3. Atskleisti mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo patirtis užtikrinant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą.

Tyrimo metodologija. Darbe remiamasi socialinio konstruktyvizmo teorija, kuriai būdingas mažesnis instrukcijų sekos akcentavimas ir didesnis dėmesys skiriamas sąveikų procesams, socialinei praktikai, patirtimi grįsto žinojimo kūrimui (Rosinaitė, 2010). Ši teorija mažiau akcentuoja instrukcijų seką ir daugiau dėmesio skiria tinkamai mokymosi aplinkai, todėl remdamiesi jos principais pedagogai kuria kiekvienam ugdytiniui tinkamą aplinką (Jonassen, 1994). Konstruktyvizmo teorija yra grindžiamas kokybinis tyrimas, kuris yra tinkamiausias tyrinėti vaikų, turinčių SUP, problemas įtraukiojo ugdymo kontekste (Bitinas, 2013). Šiame darbe taikomi **tyrimo metodai:** mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, dokumentų analizė, pusiau struktūruotas interviu, turinio analizė.

Tyrimo imtis ir atranka: tyrime dalyvavo 9 mokytojai ir 9 specialieji pedagogai, dirbantys bendrojo ugdymo mokyklose Vilniaus, Kauno ir Šiaulių apskrityse. Pasirinktas imties sudarymo būdas – atsitiktinė tikslinė atranka. Tokio pobūdžio atranka pasirinkta, kadangi generalinės aibės vienetų yra daugiau, nei būtų pajėgus ištirti vienas tyrėjas, ir dėl atsitiktinumo principo yra pasirenkami keli informantai, taip sudarant nedidelę imtį. Tyrimo imčiai sudaryti buvo taikomi šie kriterijai:

- 1) mokytojai ir specialieji pedagogai turi dirbti bendrojo ugdymo mokykloje;
- 2) mokytojai ir specialieji pedagogai dirba su bent 1 mokiniu, turinčiu specialiųjų ugdymosi poreikių.

Sudarant imtį taikytas ir duomenų prisotinimo principas, t.y. iš anksto konkretus tiriamųjų skaičius nebuvo numatytas. Interviu buvo imami tol, kol informacija pradėjo kartotis ir nauji, su tyrimo tikslu susiję aspektai, nebeišryškėjo (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

Tyrimo etapai ir organizavimas: tyrimas įgyvendintas šiais keturiais etapais:

- I. Mokslinės literatūros, dokumentų, atliktų tyrimų ir kt. analizė. Rasta medžiaga buvo susisteminta ir apibendrina, identifikuota tyrimo problematika, išsikeltas tyrimo tikslas ir uždaviniai bei nuolat gryninama baigiamojo darbo tema. Pirmasis etapas įgyvendintas 2022 m. rugsėjo-2023 m. kovo mėnesiais.
- II. Pasirengimas kokybinio tyrimo atlikimui, interviu klausimyno kūrimas. Pasirinkta atlikti pusiau struktūruotą interviu, kuriame dalyvavo 9 mokytojai ir 9 specialieji pedagogai iš trijų didžiųjų Lietuvos miestų bendrojo ugdymo mokyklų: Vilniaus, Kauno ir Šiaulių. Tyrimas įgyvendintas 2023 m. kovo-balandžio mėnesiais. Interviu metu dalyvio atsakymai buvo fiksuojami telefonu įrašinėjant pokalbį.
- III. Interviu metu gautų rezultatų analizė. Interviu buvo transkribuojami, analizuojami visi užrašai, atmintinės, informantų reakcijos. Trečiasis etapas įgyvendintas 2023 m. balandžio-gegužės mėn.
- IV. Gautų rezultatų apibendrinimas ir tyrimo išvadų, rekomendacijų parengimas, įgyvendintas 2023 m. gegužės mėn.

Darbo naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas. Atlikus mokslinės literatūros analizę ir kokybinį tyrimą, suformulavus išvadas ir rekomendacijas, galima aptarti:

Rezultatų naujumą. Tyrimas padėjo giliau pažvelgti į mokytojų, specialiųjų pedagogų patiriamus iššūkius užtikrinant mokinių, turinčių SUP, teisę į aplinkos pritaikymą. Atskleista, kokios yra šių dienų aktualijos pritaikant aplinką šiems ugdytiniais: kokie sprendimai atliepian jų poreikius jau įgyvendinti mokyklose, kokie jau planuojami įgyvendinti artimoje ateityje, ir kiek įstaigų tebesusiduria su spragomis užtikrinant šią teisę.

Rezultatų teorinį reikšmingumą. Tikėtina, kad tyrimas ir jo išvados bus naudingos bendrojo ugdymo mokyklose dirbantiems mokytojams, specialiesiems pedagogams, ieškantiems būdų, kaip užtikrinti fizinę ir socialinę aplinką mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių. Tyrimas padės kiekvienam pedagogui geriau suprasti ir analizuoti, bei palyginti savo mokyklos esamą situaciją su dalyvavusiomis tyrimo. Išryškėjusi itin sudėtinga kokybiškos socialinės aplinkos užtikrinimo padėtis bendrojo ugdymo mokyklose, paskatins atidžiau sekti situaciją savo darbovietėse, imtis prevencinių priemonių, kad būtų išvengta įvairių sunkumų, apsunkinančių fizinės aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, užtikrinimą.

Rezultatų praktinį reikšmingumą. Tyrimo rezultatai padeda išskirti konkrečias rekomendacijas mokytojams ir specialiesiems pedagogams, siekiant padėti jiems užtikrinti teisę į aplinkos

pritaikymą kiekvienam vaikui. Pavyzdžiui, išryškėjusios netinkamo mokytojų požiūrio ir elgesio mokinių, turinčių SUP, atžvilgiu apraiškos, leidžia į situaciją pažvelgti iš šalies, pamatyti pedagoginio darbo užkulius ir priimti atitinkamus sprendimus, koreguoti savo elgesį, patarti kolegoms. Išryškėjęs tėvų supratingumo, bendradarbiavimo mokinių, turinčių SUP, elgesio, ugdymo ir kt. klausimais, trūkumas, padeda geriau įvertinti situaciją ir skatina imtis veiksmų kuriant konstruktyvius santykius su ugdytinių tėvais, skatina daugiau dėmesio ir laiko skirti šeimų įtraukimui į vaiko poreikių pažinimą, klasės, ir visos darželio bendruomenės gyvenimą.

Darbo struktūra: darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 3 skyriai, diskusija, išvados ir rekomendacijos mokytojams, specialiesiems pedagogams, literatūros sąrašas, priedai. Darbe pateikiama 5 paveikslai ir 10 lentelių. Darbo apimtis be priedų – 70 puslapių.

1. TEORINIAI MOKYTOJO IR SPECIALIOJO PEDAGOGO BENDRADARBIAVIMO, UŽTIKRINANT MOKINIŲ, TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ, TEISĘ Į APLINKOS PRITAIKYMĄ, ASPEKTAI

1.1. Įtraukiojo ugdymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių apibrėžtys

Specialiųjų ugdymosi poreikių, arba trumpiau – SUP, bei jų turinčių asmenų apibrėžimus savo darbuose aptaria nemažai Lietuvos ir užsienio autorių: Hallahan, Kauffman (2003); Ambrukaitis, 2013; Vaitkuvienė-Zimina, Bruzgelevičienė, 2016; Vilkelienė, 2016; Malbogot, 2017; Mauro, 2020 ir kt. Įvairiuose šaltiniuose galima aptikti skirtingų šio termino apibrėžčių. Tai pastebi ir Malgobat (2017) teigdama, kad skirtingose valstybėse specialiųjų ugdymosi poreikių apibrėžimai skiriasi, tačiau apibendrinama autorė teigia, kad šis terminas reiškia besiuogančius, kurie patiria mokymosi sunkumų, dėl kurių jiems mokytis yra sunkiau negu daugumai bendraamžių.

Remiantis Ambrukaičiu (2013), Vaitkuviene-Zimina ir Bruzgelevičiene (2016), asmenimis, turinčiais specialiųjų poreikių, laikomi tie, kurių dalyvavimas ugdymo procese bei visuomeniniame gyvenime yra apribotas dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų. LR švietimo įstatyme (2011), remiantis dar 1998 m. išleistu Specialiojo ugdymo įstatymu, nurodoma, kad SUP, tai pagalbos ir paslaugų poreikis, kuris kyla asmeniui dėl išskirtinių jo gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių. Pagal Hallahan, Kauffman (2003), vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, yra tie, kurie turi įgimtų ar įgytų fizinės ir psichinės sveikatos sutrikimų susijusių su jų raida, intelektu, sensorinėmis, fizinėmis funkcijomis, emocijomis, elgesiu bei mokymosi negaliomis, kurios trukdo jų socialinei, emocinei ir asmenybės raidai.

Specialiojo ugdymo ištakos siejamos su senovės Graikija. Anot mokslininkų, jau anuomet akieji čia buvo mokomi pagal specialiai jiems pritaikytą programą. XVIII a. pab. – XIX a. pr. kaip švietimo sistemos dalis, labiau išsivysčiusiose valstybėse ėmė plisti specialusis ugdymas. Reikėtų pastebėti, kad tuomet asmenų, turinčių vienokių ar kitokių sutrikimų, negalių, ugdymas vyko juos atskiriant nuo visuomenės. Bėgant metams šis požiūris keitėsi. Galkienė (2013) nurodo, kad XX a. aštuntajame dešimtmetyje ima ryškėti tokia ugdymo sistema, kuri įtraukia gebėjimais ir socialine bei kultūrine patirtimi besiskiriančius asmenis, bei sudaro sąlygas individualumo raiškai. Iki pat 1960 metų vyravusios nuostatos, kad žmonės, turintys SUP, turėtų būti ugdomi specialiosiose įstaigose, manant, jog tai yra tinkamiausia aplinka, ėmė kisti. Tam didelę reikšmę turėjo tėvų, auginančių vaikus, kurie turi specialiųjų poreikių, inicijuotos švietimo reformos (Miltenienė, 2004).

Lietuvą švietimo reformos, susijusios su asmenų, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymu, pasiekė kiek vėliau – po Nepriklausomybės atgavimo 1990-aisiais. Tik tuomet jų situacija ėmė

keistis į gerąją pusę. Didesnis dėmesys skirtas tiems, kurie turi negalias: susirūpinta aplinkos pritaikymu, organizuota medicininė, socialinė ir edukacinė rehabilitacija (Survutaitė, 2012). Palaipsniui formavosi naujas požiūris į specialiųjų poreikių turinčius asmenis. Tai lėmė vykstantys pokyčiai neįgalųjų socialinės integracijos ir ugdymo srityse, patirties iš Vakarų bei Šiaurės šalių perėmimas, laipsniškas visuomenės tapimas atviresne humanistinėms nuostatomis, vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, integracija į bendrojo ugdymo mokyklas, tėvų nevyriausybinų organizacijų įsikūrimas ir veikla (Vaitkuvienė – Žimina ir Bruzgelevičienė, 2016).

Nuo 1991 metų, kuomet buvo parengtas pirmasis Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymas, įvyko daug reikšmingų pokyčių. Vienas jų – Vyriausybės pritarimas Švietimo įstatymo pakeitimams, kurie „naikina diskriminuojančias nuostatas specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams: jie galės lankyti artimiausią jo gyvenamoje vietoje esančią bendrąją mokyklą, bus priimami visiškai lygiais pagrindais su kitais mokiniais. Taip pat gerokai išsiplės pagalbos sistema mokyklose. Numatoma galimybė, kad pamokose bei kitose mokinių veiklose dalyvautų du mokytojai, švietimo pagalbos specialistai, mokinio padėjėjai. Numatyta, jog šie pokyčiai galutinai įsigalios 2025-aisiais (Švietimo naujienos, 2020). Taigi, palaipsniui Lietuva artėja prie tokių valstybių kaip JAV, Suomija, Danija ir kitų, kurios yra labiau pažengusios įtraukaus ugdymo klausimu.

Diagnozių, kurios priskiriamos specialiesiems poreikiams, spektras yra itin platus: nuo nesunkiai pašalinamų, iki tokių, kurios gali tapti viso gyvenimo iššūkiu (Mauro, 2020). Malgobat (2017) teigimu, besimokantieji, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, patiria sunkumų dėl bet kurios iš šių, jos išskirtų, aplinkybių arba dėl tam tikros jų kombinacijos (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. **Specialiųjų ugdymosi poreikių klasifikavimas** (adaptuota pagal Malgobat, (2017))

Elgesio ir socialinių įgūdžių sunkumai	Apima savireguliaciją, sutarimą su kitais
Bendravimo ir kalbos sutrikimai	Imlumas arba išraiškingumas (pvz. autizmo spektro sutrikimai)
Koncentracijos sunkumai	Aktyvumo ir dėmesio sutrikimas (ADHD), arba dėmesio sutrikimas (ADD)
Vykdomosios funkcijos	Apima supratimo, planavimo ir organizavimo sunkumus
Klausos sutrikimai	Apima ir klausos praradimą, ir kurtumą, įgimtą arba įgytą dėl ligos / sužalojimo
Kalbos ir rašymo sutrikimai	Turi įtakos mokymosi procesui vienoje ar daugiau sričių, tokių kaip skaitymas, tarimas ir rašymas (pvz. disleksija, disgrafija)
Skaičiavimo sunkumai	Apima sunkumus atliekant užduotis susijusias su skaičiavimu (pavyzdžiui, diskalkulija)
Psichinės sveikatos sunkumai	Apima depresijos, nerimo ir kt. lengvą ir sunkią formas. Besimokantieji gali turėti ne vieną psichikos sveikatos problemą.
Fiziniai ir neurologiniai sutrikimai	Gali būti įgimta arba įgyta (pavyzdžiui, raumenų distrofija ar trauminis smegenų pažeidimas), įvairaus sunkumo. Neurologinis sutrikimas gali būti nematomas.
Regėjimo sutrikimai	Apibūdina akių ligos ar sutrikimo pasekmes. Sutrikimo laipsnis svyruoja nuo lengvo iki sunkaus.

Lietuvoje, specialieji ugdymosi poreikiai, pagal įsakymą „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius“ (2011), yra skiriami į tris kategorijas: *negalios*, *sutrikimus* bei *mokymosi sunkumus* (žr. 1 pav.).

Negalios

- Intelektų sutrikimas (nežymus, vidutinis, žymus, labai žymus, nepatikslintas);
- Įvairiapusiai raidos sutrikimai (Vaikystės autizmas, atipiškas autizmas, Rett'o sindromas, Asperger'io sindromas, ir kt.);
- Judesio ir padėties bei neurologiniai sutrikimai;
- Regos sutrikimai;
- Klausos sutrikimai;
- Kurčneregystė;
- Kompleksinės ir kitos negalios.

Sutrikimai

- Mokymosi sutrikimai; bendrieji mokymosi sutrikimai; specifiniai mokymosi sutrikimai: skaitymo sutrikimai, rašymo sutrikimai, matematikos mokymosi sutrikimai; neverbaliniai mokymosi sutrikimai;
- Elgesio ar/ir emocijų sutrikimai: aktyvumo ir/ar dėmesio sutrikimai, elgesio sutrikimai, emocijų sutrikimai;
- Kalbėjimo ir kalbos sutrikimai: Kalbėjimo sutrikimai, kalbos sutrikimai, kompleksiniai sutrikimai.

Sunkumai

- Mokymosi sunkumai: besimokantys ne gimtąja kalba arba gyvenantys kitoje kultūrinėje/kalbinėje aplinkoje, turintys sulėtėjusią raidą, turintys sveikatos problemų, patiriantys nepalankių aplinkos veiksnių įtaką, patiriantys emocinę krizę, nerealizuojantys ypatingų gabumų.

1 pav. Specialiųjų ugdymosi poreikių kategorijos (cit. pagal įsakymą „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2011)

Negalių kategorija apima sutrikimus susijusius su raidos, sensorinėmis, fizinėmis funkcijomis ir kt. Žmonėms su negalia dažnai reikalinga kitų priežiūra, yra teikiamos socialinės ir medicinos paslaugos, švietimo pagalba. Nuo negalios pobūdžio ir individualių poreikių priklauso ugdomosios aplinkos bei ugdymo programų pritaikymas. Priežasčių, dėl kurių atsirado negalia, neįmanoma pašalinti pedagoginėmis priemonėmis (Viluckienė, 2013).

Sutrikimų kategorija apima dviejų ar daugiau mokomųjų dalykų mokymosi, elgesio ir emocijų, ar kalbos ir kalbėjimo sutrikimus. Šios kategorijos kilmė gali būti socialinė, t.y. nulemta aplinkos veiksnių, bei biologinė, pvz. pažeidimai smegenyse, traumas patirtos gimdymo metu, nėštumo metu kilusios komplikacijos, genetikos, paveldimumo veiksniai. Pasitaiko atvejų, kuomet vaiko elgesį galima laikyti išmoktu, kompensaciniu, kadangi jis išnyksta vaikui pasiekus savo tikslą. Sutrikimai yra šalintini, koreguotini pedagoginėmis priemonėmis (Kaffemanienė, Tereikienė, 2003).

Mokymosi sunkumus lemia nepalanki aplinka (kultūrinė/kalbinė, pedagoginė, socialinė-ekonominė), ar susidariusios aplinkybės, apribojančios galimybes realizuoti savo gebėjimus įsisavinant mokymosi programas. Šie sunkumai šalinami pasitelkiant reikiamą psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir/ar specialiąją pagalbą (Įsakymas „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašu“, 2011).

Kaip alternatyva specialiajam ugdymui, apie 1980-uosius metus mokslinėje literatūroje pasirodė įtraukiojo ugdymo apibrėžimas, praplėtęs mokyklų atsakomybę, didinant atskirtų ugdytinių dalyvavimą, jų galimybes mokytis. Vieni pirmųjų įtraukiojo ugdymo sampratą pateikė Stainback ir Stainback (Ryndak, Jackson, Billingsley, 2000), teigdami, kad įtraukusis ugdymas yra toks, kuriam priklauso ir kur yra priimami visi, kur kiekvienas palaiko vienas kitą – savo bendraamžius, įstaigos bendruomenės narius. Tokio pobūdžio ugdymas – tai bendradarbiavimas tarp mokytojų ir ugdytinių, vienas kito formavimas (Kozleski, Yu, 2016).

Įtraukaus ugdymo apibrėžimą ir ypatumus aptaria nemažai užsienio ir Lietuvos autorių (Labinienė ir kt., 2003; Miltenienė, 2004; Arnesen ir kt., 2009; Ališauskas, Gerulaitis, Miltenienė, 2011; Liasidou, 2012; Venclovaitė, 2012; Engelbrecht, 2013; Giedrienė 2014; Biscevic ir kt., 2017 ir kt.). Lietuvoje apie įtraukųjį ugdymą viena pirmųjų pradėjusi kalbėti Miltenienė (2004), pavadino jį *integrutuoju*, vėliau, Ališauskas ir Vaičienė (2005), savo darbe paminėjo *įterpties* terminą. Visgi, nors tokio pobūdžio ugdymas turi keletą sinonimų, būtent įtraukties terminas vartojamas Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos (2006) 19 straipsnyje. Todėl galima teigti, kad apibūdinant integrutuotą ar inkluzinį ugdymą, tikslinga vartoti būtent įtraukiojo ugdymo sampratą.

UNESCO (2009) dokumentuose nurodoma, kad įtraukusis ugdymas yra skirtas visiems, atsižvelgiant į kiekvieno asmens gebėjimus, poreikius, vengiant bet kokios diskriminacijos. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūros (2011) leidinyje teigiama, kad įtraukusis ugdymas, tai „visų mokinių buvimas po tuo pačiu stogu“. Praktikos eigoje įtraukusis ugdymas vystėsi, keitėsi požiūris į jį. Ilgą laiką pasaulyje šis ugdymas buvo vertinamas kaip prioritetinis. Jis reiškia perėjimą nuo segreguotų prie bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose mokinių skirtumai yra vertinami (Engelbrecht, 2013). Įtraukusis ugdymas dar vadinamas procesu, kurio pagrindinė paskirtis yra integruoti visus vaikus į bendrojo ugdymo įstaigas, privalančias siūlyti lanksčias mokymosi programas ir personalizuotą mokymosi turinį, kad galėtų įgyvendinti skirtingus ugdytinių poreikius, nenaudodamos jokio papildomo ar specialaus pasirengimo (Liasidou, 2012). Kazakevičiaus (2018) mintis, jog įtraukusis ugdymas – tai kokybiškas ugdymas kiekvienam mokiniui.

Ugdymo įstaiga, tai vieta, kurioje, vykstant integracijos procesams, galima perduoti žinias, didinti sąmoningumą bei keisti visuomenės požiūrį įtraukiojo ugdymo atžvilgiu. Stebėdami ir dalyvaudami įtraukties procese, vaikai taps ypatingais visuomenės nariais, pasižyminčiais

supratingumu ir tolerantiškumu kiekvieno asmens skirtumams. Būtent jie ne tik išmoks patys, bet ir kitus išmokys tinkamai vertinti visuomenės, kurioje sėkmingai integruojasi kiekvienas asmuo, privalumus. Vaikai, ypač ikimokykliniame amžiuje, labai greitai perima informaciją, ją įsisavina. Tad jeigu jie mato vienokiais ar kitokiais skirtumais pasižyminčių žmonių atskirtį, atstūmimą, tuomet ir jų pasaulėvokoje formuosis negatyvus požiūris į „kitokius“ asmenis. Taigi, labai svarbu, nuo pat mažens vaikus supažindinti su tinkamu elgesiu, tolerantiškumu neįgaliųjų atžvilgiu.

Kurti švietimo įstaigą, remiantis įtraukiojo ugdymo samprata, kai visa įstaigos bendruomenė iš tiesų atsigrežia į vaiką, kai realiai pritaikomas ugdymo turinys ir metodai individualiems gebėjimams ir poreikiams, nėra lengva ir paprasta. Daugiausia problemų susiję su inkluzinio ugdymo organizavimu, mokykline veikla, mobilumu, ugdytinių raidos sutrikimais ir pan. Sunkumų kelia ir tai, kad kiti vaikai nenori bendrauti su specialiuųjų poreikių turinčiais vaikais (Kaffemanienė, 2001), trūksta žinių apie specialiuosius poreikius, o ugdymo įstaigų aplinka ne visiškai pritaikyta dirbti su sunkumų turinčiais vaikais (Grinienė ir Bliumbergienė, 2004). Taip pat dažnas neigiamas požiūris į tam tikrų sutrikimų turinčius vaikus yra ir tarp pedagogų bei sveikų vaikų tėvų (Kurauskaitė, 2000). Pastarųjų autorių atlikti tyrimai palyginti senai, tačiau praktika rodo, kad šios problemos vis dar yra išlikusios.

Įtraukiojo ugdymo organizavimas bendrojo ugdymo ikimokyklinio ugdymo įstaigose turėtų prasidėti nuo reikalavimų, keliamų specialiajam ugdymui, keitimo bei siekio juos įgyvendinti. Kokybiško ugdymo galima siekti tik mąstant apie kiekvieną įstaigoje esantį vaiką. Individualaus ugdymo esmė yra ta, kad jis turi atitikti kiekvieno vaiko poreikius, interesus, turi skatinti jo galias ir gebėjimus. Ugdymoji aplinka turėtų skatinti tikslingą ugdytinių ir ugdytojų tarpusavio sąveiką bei vadovų ir visos įstaigos bendruomenės sutelktumą. Būtent ikimokyklinio ugdymo įstaiga turi būti atsakinga už palankios socialinės aplinkos kūrimą joje, už bendradarbiavimo, tarpusavio ryšių skatinimą ir pan. (Mažylienė ir kt., 2011).

Apibendrinant poskyrį, galima teigti, kad asmuo, turintis specialiųjų ugdymosi poreikių yra tas, kuris dėl nepalankių biologinių ar socialinių veiksnių susiduria su sunkumais, turinčiais neigiamos įtakos kokybiškam asmens mokymuisi, o sudėtingesniais atvejais – ir gyvenimo kokybei. Skiriamos trys specialiųjų ugdymosi poreikių rūšys: negalios, sutrikimai, bei sunkumai. Didžiausią įtaką asmens gyvenimui turi su negaliomis susiję specialieji poreikiai, kurių, kitaip nei sutrikimų ir sunkumų, koreguoti pedagoginėmis priemonėmis neįmanoma. Esminis įtraukiojo ugdymo siekinys – sudaryti sąlygas ugdytis kiekvienam vaikui, neišskiriant jo stiprybių ar silpnybių. Ar nežymus mokymosi sunkumas, ar ryški negalia – ugdytis, bendrauti, būti su bendraamžiais nusipelnė visi vaikai. Kiekvienas žmogus yra unikalus, išskirtinis, o įtraukusis ugdymas padeda išmokti gerbti šį unikalumą.

1.2. Mokytojo vaidmuo ugdant vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių

Didžiausi iššūkiai plėtojant įtraukiojo ugdymo politiką ugdymo įstaigoje tenka mokytojui (Mažylienė, Gutauskienė, Tumelienė ir Špokienė, 2011). Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių ugdymas neretai reikalauja papildomų ugdytojų žinių, kompetencijų ir pasirengimo (Baršauskienė, Mockevičienė, 2004; Samsonienė, 2006). Šių vaikų ugdymo procesas labai savitas, kadangi jie turi didesnių ar mažesnių sutrikimų, susijusių su vystymusi, psichika, sveikata (Mauro, 2020). Tačiau būtina sukurti tokias sąlygas, kad sėkmingai plėtotųsi jų individualūs gebėjimai, pasaulio pažinimas, kad jie galėtų nevaržomai bendrauti ir bendradarbiauti su bendraamžiais. Tad visi asmenys, kurie dirba su vaikais, turinčiais SUP, privalo gebėti pažinti, pastebėti jų gabumus, atsižvelgti į juos, bei turėti pakankamai žinių apie tai, kokius darbo būdus, metodus taikyti, kaip sukurti palankias sąlygas, kad darbas būtų organizuojamas kuo sėkmingiau (Mažylienė ir kt., 2011).

Klasėje, kurią lanko vienokių ar kitokių sutrikimų turintys vaikai, svarbu optimizuoti mokymo metodus, būdus ir formas. Jie turi būti pritaikomi atsižvelgiant į vaiko sutrikimų pobūdį, o užsiėmimų metu taip pat svarbu parinkti geriausią sėdėjimo vietą, suprantamai pateikti instrukcijas, darbo etapiškumą (Dabrišienė, Narkevičienė, 2002). Visgi, dirbdami su vaikais, turinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių, mokytojai neretai susiduria su tam tikrais iššūkiais: metodų lankstumo ir pasirengimo dirbti su įvairių sunkumų turinčiais vaikais trūkumu, skeptišku požiūriu į šiuos vaikus, atitinkamų įgūdžių pritaikant ugdymo turinį ir jį konstruoti trūkumu, taip pat per menku tėvų įtraukimu į ugdymo procesą. Tam, kad darbas su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais ugdytiniais vyktų sklandžiai, pirmiausia reikėtų rasti šių problemų sprendimo galimybes ir jas pašalinti (Švietimo problemos analizė, 2012).

Urnėžienė (2012) aptaria vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių motyvacijos mokytis svarbą. Anot autorės, mokytojai turėtų dėti pastangas į aplinkybių, kurios galimai slopina vaikų motyvaciją mokytis, šalinimą. Be abejo, tai svarbu ugdant visus vaikus, bet paprastai būtent vaikai, kurie turi SUP, ir kurie susiduria su didesniais sunkumais atlikdami užduotis, ilgainiui gali netekti motyvacijos, imti mažiau stengtis. Siekiant sėkmingo visų vaikų ugdymo įgyvendinimo, visų pirma būtina mokėti individualiai prieiti prie kiekvieno iš jų. Autorė nurodo, kad labai svarbu ugdymo procesą organizuoti remiantis humaniško principu bei pažinti individualius vaikų poreikius, juos gerbti. Taip pat reikėtų šiems vaikams sudaryti sąlygas pajusti prasmę, sėkmę, ir stiprinti jų pasitikėjimą savimi.

Vėlavičienė (2020), pateikia tokius patarimus ugdytojams, kurie dirba su vaikais, turinčiais SUP:

- Vengti netinkamą elgesį skatinančių veiksmų;
- Kuo mažiau kritikuoti šiuos vaikus;

- Taikyti paskatinimų sistemą (pvz. girti, atkreipti dėmesį į tinkamą elgesį, klijuoti lipdukus ir kt.)
- Akcentuoti tai, kas vaikui pasisekė;
- Kiek įmanoma derinti judriąsias ir ramias, dėmesio sutelkimo reikalaujančias veiklas;
- Pagal galimybes sumažinti dėmesio koncentraciją trikdančius veiksnius;
- Jeigu reikia, atliekant užduotis taikyti etapiškumą, nereikalauti, kad vaikas atliktų visą užduotį iškart.

Pasak Baršauskienės, Mockevičienės (2004), sutrikimų turintys vaikai savo tempu, gebėjimas, daugelyje sričių gali itin skirtis nuo bendraamžių, ir mokytojas privalo tai suvokti. Taip pat labai svarbu, kad mokytojas ugdymo įstaigoje, savo klasėje, gebėtų sukurti tokią aplinką, atmosferą, kuri skatintų visus vaikus, ypač turinčius SUP, tobulėti, tyrinėti, bendrauti ir bendradarbiauti, pripažinti vienas kito skirtumus, gerbti vienas kitą. Autorės pabrėžia ir specialiųjų mokymosi priemonių pasitelkimo, esant tokiam poreikiui, būtinumą. Kiekvienas vaikas, kuriam to reikia, turi būti jomis aprūpintas.

Visgi, kaip nurodė Miltenienė (2004), įtraukiojo ugdymo įgyvendinimas ne visada gali būti sklandus. Nutinka taip, kad patys mokytojai nemoka, o galbūt ir nenori realiai įgyvendinti įtraukiojo ugdymo idėjų, nors teorijai paprastai yra linkę pritarti. Jų nuostatoms įtakos turi daugelis veiksnių: vaiko turimi sutrikimai, jų sudėtingumas, pedagoginio darbo stažas, patirtis, specialiuose mokymuose įgytos žinios, bei ugdomoji aplinka. Taigi, kyla poreikis atskleisti, kokia situacija, kalbant apie pedagogų pastangas įgyvendinti įtraukiojo ugdymo idėjas, yra šiandien, ar ji pasikeitė nuo tada, kai savo tyrimo rezultatus pateikė autorė.

Apibendrinant galima teigti, kad akivaizdu, jog pedagogo, dirbančio su vaikais, turinčiais SUP, vaidmuo yra ypač reikšmingas, be to, jis turi pasižymėti ir plačiu kompetencijų spektru, būti itin empatiškas ir gebantis rasti tinkamą priėjimą prie vaikų, kurių sutrikimai neretai apsunkina tiek jų socialinius, tiek akademinis gebėjimus. Neigiamos mokytojo nuostatos, nepasitikėjimas tiek savimi, tiek vaiku, turinčiu SUP, tik apsunkins padėtį, ir abi pusės liks nusivylusios. Pedagogas turi mokėti laviruoti, prisitaikyti prie įvairių, o neretai ir gana nemalonių situacijų, tinkamai į jas reaguoti, parinkti tinkamiausius jų sprendimo būdus.

1.3. Specialiojo pedagogo vaidmuo ugdant vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių

Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdyme reikšmingą vietą užima ne tik pedagogai, bet ir specialistai. Jie atsakingi už specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą, pedagogų, ugdytinių tėvų konsultavimą. Kaip nurodoma „Specialiosios pedagoginės pagalbos asmeniui iki 21 metų teikimo ir kvalifikacinių reikalavimų nustatymo šios pagalbos teikėjams

tvarkos apraše“ (2017), specialistai, teikdami pagalbą ugdytiniams, turintiems SUP, didina jų ugdymo(si) veiksmingumą. Šiame darbe analizuojama specialiojo pedagogo darbo specifika.

Įsakyme „Dėl mokyklos specialiojo pedagogo bendrųjų pareiginių nuostatų“ (2005) aiškiai pateikiamos specialiųjų pedagogų funkcijos:

- atlikdami vertinimą, nustato koks yra ugdytinių gebėjimų, žinių lygis, kiek jos atitinka ugdomasias programas bei įvertina pažangumą;
- bendradarbiaudamas su kitais ugdymo proceso dalyviais numato tikslų bei uždavinių siekimo metodus, būdus, kurie atitinka vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių galimybes, juos pritaiko pats, bei šiuo klausimu konsultuoja mokytojus;
- mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, padeda įsisavinti ugdymo turinį ir remdamasis kiekvieno vaiko individualiais gebėjimais lavina jų sutrikusias funkcijas;
- ugdymo procese pasitelkia priemones, kurios atitinka mokinių, turinčių SUP, amžiaus tarpsnį, jų poreikius, gebėjimus, bei mokytojams pataria priemonių, ugdymo programų rengimo ir kt. klausimais;
- pildo reikiamus dokumentus, pavyzdžiui individualias, grupines, pogrupines programas, rengia savo veiklos ataskaitą;
- konsultuoja ugdymo įstaigos bendruomenę pagalbos teikimo mokiniams, turintiems SUP, klausimais, formuoja palankų požiūrį į šiuos mokinius;
- vaikams, turintiems didelių ar labai didelių specialiųjų poreikių, galimas specialiojo pedagogo bei kitų specialistų paslaugų teikimas vaiko namuose (Įsakymas „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos asmeniui iki 21 metų teikimo ir kvalifikacinių reikalavimų nustatymo šios pagalbos teikėjams tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2021).

Anot Hernandez (2013), specialieji pedagogai reguliariai ir efektyviai bendradarbiauja su šeimomis, kitais pedagogais, susijusių paslaugų teikėjais. Jie pataria mokytojams klausimais susijusiais su mokomąja medžiaga, pritaikytomis ir individualizuotomis ugdymo programomis, jų rengimu. Konsultuodamas šių vaikų šeimas, ugdymo įstaigos bendruomenę, formuoja palankų požiūrį į vaikus, turinčius SUP. Šie specialistai – išskirtiniai, ir atlieka itin svarbų vaidmenį ugdymo įstaigose, dirbančiose pagal įtraukiojo ugdymo principus, nes jų darbo specifika itin glaudžiai susijusi būtent su specialiaisiais ugdymosi poreikiais.

Būtent specialusis pedagogas, kaip teigia Ališauskas, Rusteika (2008), savo veikla apima kone daugiausiai paslaugų. Jo pagalba skiriama vaikams, turintiems intelekto, pažintinių, emocijų bei elgesio, socialinės raidos, judėjimo, somatinių, neurologinių, bei kompleksinių sutrikimų. O jeigu ugdymo įstaigoje nėra tokių specialistų kaip tiflopedagogas (turintiems regos sutrikimų) ar surdopedagogas (turintiems klausos sutrikimų), specialusis pedagogas pagalbą teikia ir šių sutrikimų turintiems vaikams. Specialiojo pedagogo tikslas – kvalifikuotai padėti skirtingo amžiaus

moksleiviams, sprendžiant jiems kilusius mokymosi sunkumus, kitaip tariant, individualizuoti ugdymo turinį, numatant esminius principus, parenkant tinkamiausią ugdymo strategiją, specialiąsias priemones. Šis specialistas ne tik visapusiškai prisideda prie sunkumus patiriančių vaikų ugdymo(si) kokybės gerinimo, bet ir yra jų atstovas, motyvuojantis, padedantis susidūrus su kliūtimis (Galkienė, 2005).

Taigi, kaip ir bet kuris pedagogas, dirbantis su vaikais, turinčiais SUP, taip ir specialusis pedagogas turi pasižymėti daugeliu reikšmingų kompetencijų. Remiantis Bubniu (2009), esminės specialiojo pedagogo kompetencijos yra šios:

- edukacinė (didaktinė), susijusi su individualizuotų programų, mokomosios medžiagos rengimu, moksleivių tinkamo elgesio skatinimu, formavimu;
- vadybinė, kuri apima vadovavimą, renginių planavimą, bendradarbiavimą su tėvais;
- psichologinė, kuri yra siejama su vaikų mokymu valdyti pyktį, savarankiškai įveikti rūpesčius;
- socialinė, apimanti ne tik tokias savybes kaip gebėjimas laisvai bendrauti ir bendradarbiauti, bet ir greitą reagavimą įvairiose situacijose.

Apibendrinant galima teigti, kad specialiųjų pedagogų vaidmuo vaikų, turinčių SUP, ugdyme užima ypatingą vietą. Jų turimos žinios, teikiamų paslaugų gausa gali ženkliai prisidėti prie kokybiškesnio sunkumų patiriančių vaikų ugdymo, gerovės jiems ir jų šeimoms užtikrinimo. Kvalifikuotas specialusis pedagogas ir mokytojas – gali tapti puikia komanda, užtikrinančia sėkmingą vaikų, turinčių SUP, mokymą(si), įsitraukimą į mokyklos gyvenimą. Tam, kad būtų pasiekti šių vaikų ugdymo tikslai, būtinas abipusis mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimas.

1.4. Mokytojo ir specialiojo pedagogo bendradarbiavimo reikšmė ir formos, ugdant vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių

Bendradarbiavimą ugdymo kontekste Lietuvoje aptarė tokie autoriai kaip Kairienė (2010), Kontautienė (2010), Miltenienė, Venclovaitė (2012), Aktas (2020) ir kt. Užsienyje ši tema aptariama Friend, Cook (2010), Dove, Honingsfeld (2010), Eccleston (2010), Cooper, Bray (2011), Epstein (2018); Amoako, Attia, Dinko (2021) ir kt. autorių darbuose. Kaip teigia Kontautienė (2010), apie bendradarbiavimą buvo kalbama dar antikos laikais. Tačiau, iki pat šių dienų, bendradarbiavimo apibrėžimas skirtingų autorių interpretuojama vis kitaip. Visgi šios sampratos esmė – sąveika tarp dviejų ar daugiau asmenų, siekiant vieno tikslo.

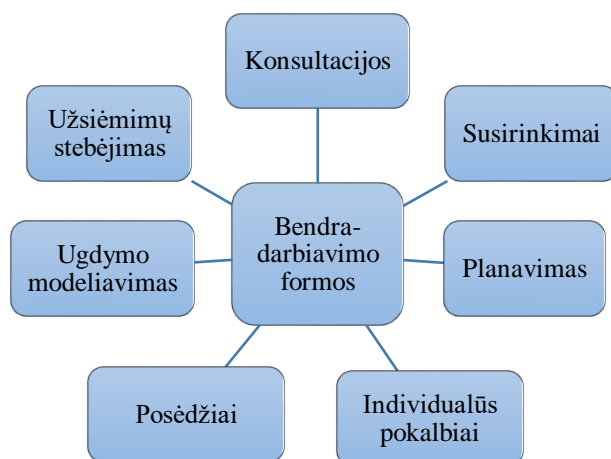
Remiantis Dove, Honingsfeld (2010), Amoako, Attia, Dinko (2021) bendradarbiavimas, tai tam tikras sąveikos stilius, kurį pasirenka dvi ar daugiau bendraujančių šalių, besiremiančių

abipusiais tikslais, lygiateisiškumu, bendra atsakomybe už svarbiausius sprendimus, už rezultatus, bendrus išteklius ir pasitikėjimu, pagarba ir bendruomeniškumo jausmu. Cooper, Bray (2011), nurodo, kad tai yra sąveika tarp lygiaverčių šalių, dalijimasis valdžia, turimais įgūdžiais, pasiskirstymas vaidmenimis. Pagal Akta (2020), bendradarbiavimas – kelių asmenų vieningas darbas, apimantis jų įtaką vieni kitiems, buvimą drauge, diskusijas, dalijimąsi patirtimi. Epstein (2018) teigimu, bendradarbiavimas, tai turimų žinių, informacijos, idėjų dalinimasis tarpusavyje.

Amoako, Attia, Dinko (2021) teigimu, bendradarbiavimas niekur kitur nėra toks svarbus kaip ugdymo procese. Gerulaitis (2007) nurodo, kad jis susijęs su pedagogų susivienijimu, darbu vienoje komandoje, siekiant užtikrinti vaikų ugdymo(-si) proceso sėkmę. Svarbu, kad visi šio proceso dalyviai gerbtų, pažintų vieni kitus, tartųsi, diskutuotų, siektų idėjų įgyvendinimo (Kontautienė, 2010). Bendradarbiaudami jie gali keistis žiniomis, dalintis informacija, gebėjimais (Pečiuliauskienė, Barkauskaitė, 2011).

Ugdymo kontekstui būdingos bendradarbiavimo formos, remiantis Zinkevičiene (2002), Dapkiene (2003), gali būti skiriamos į formalias ir neformalias. Formaliomis galima laikyti paskaitas, konferencijas, dalijimąsi informacija, žiniomis, klausimų-atsakymų vakarus, disputus, susirinkimus, projektinę veiklą. Neformalios formos yra tokios kaip pokalbiai, informaciniai laišakai, žinutės, įvairūs renginiai, išvykos, kelionės. Šį sąrašą galima papildyti Gevorgianienės (2003) pateiktomis formomis: popamokiniai užsiėmimai, šventės, kiti renginiai, savitarpio pagalbos grupės, įvairių priemonių gamyba drauge, pokalbiai telefonu.

Stulpinienė (2010) atskleidžia bendradarbiavimo ugdymo kontekste formas, kurias pateikiamos 2-ame paveiksle.

2 pav. Bendradarbiavimo ugdymo kontekste formos. Sudaryta pagal Stulpinienę (2010)

Taigi, formų, kurias pasitelkdami pedagogai, įvairių sričių specialistai gali bendrauti ir bendradarbiauti tarpusavyje – gausu. Visgi, kaip nurodo Miltenienė ir Venclovaitė (2012), populiariausia iš jų – konsultacijos. Anot autorių, tai veiksmingas būdas, padedantis geriau

susipažinti su ugdytinių specialiaisiais poreikiais, dalintis informacija, sukaupia patirtimi ir gauti rekomendacijų, naudingų patarimų dėl tolimesnio ugdymo.

Kuomet kalbama apie vaikų, turinčių SUP, ugdymą, bendradarbiavimas įgyja dar didesnę reikšmę. Čia ypač svarbus mokytojo ir specialistų ryšys (Amoako, Attia, Dinko, 2021). Kaip nurodo Miltenienė (2005), vaikų ugdyme reikalingos visų ugdymo proceso dalyvių bendros pastangos ir komandinis darbas. Pagarba grįsti tarpusavio santykiai turi didelę teigiamą įtaką pagalbos vaikams, turintiems SUP, teikimui (Kairienė, 2010). Leliūgienės ir kt. (2015), Berčnik, Devjak (2017) teigimu, sisteminga komunikacija tarp pedagogų ir specialistų, pamokų, įvairių veiklų planavimas drauge, bendradarbiavimas, yra tiesiogiai susiję su palankesniais vaikų, turinčių SUP, mokymo(si) rezultatais, ugdymo efektyvumu.

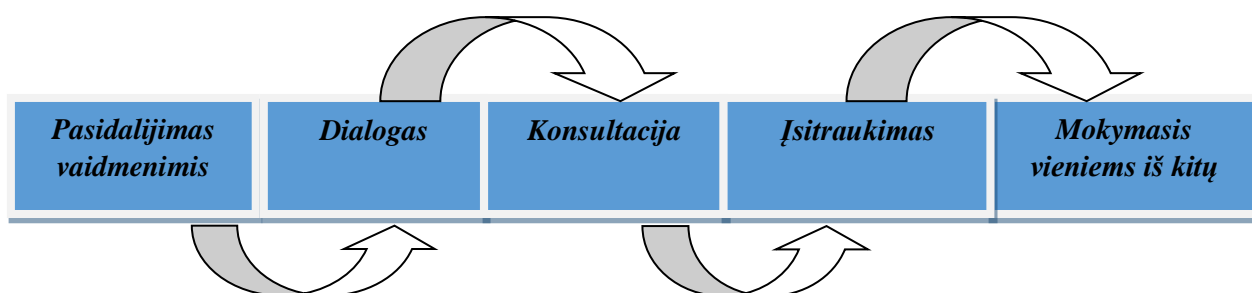
Bendradarbiavimas dirbant su įvairius sunkumus patiriančiais ugdytiniais yra ne tik naudingas, bet, kaip teigia Vaicekauskienė (2003), netgi būtinas, kadangi tik esant funkcijų, veiklų, priemonių suderinamumui galima pasiekti numatytus ugdomuosius tikslus. O specialiojo ugdymo kokybę lemia bendradarbiaujančių pusių nuostatos, tikslų bendrumas, jų suvokimas (Kaffemanienė, Šimaitienė, 2005). Vaiko specialieji ugdymosi poreikiai nebus pažinti ir patenkinti, jeigu nevyks ugdymo proceso dalyvių bendradarbiavimas. Ir jis nebus pasiektas vien teisinėmis priemonėmis. Bendradarbiavimą labiausiai skatina mokytojų, pagalbos vaikui specialistų poreikis praturtinti savo žinias, plėsti jas, siekiant esminio tikslo – suteikti pagalbą vaikui, kuriam jos reikia (Geležinienė, Vasiliauskienė, Vyšniauskienė, 2010).

Ypač didelę reikšmę vaikų, turinčių SUP, ugdymo procesui turi mokytojų bendradarbiavimas su specialiaisiais pedagogais. Kaip savo tyrime teigia Hamilton-Jones, Vail (2014) jų bendradarbiavimas buvo pagrindinė tema JAV jau maždaug nuo 1970-ųjų, kuomet buvo priimti įstatymai, numatantys kuo mažiau ribojančios aplinkos vaikams, turintiems SUP, kūrimą ir galimybes jiems ugdytis kuo arčiau savo bendraamžių. Remiantis Miltenienės, Venclovaitės (2012) atlikto tyrimo išvadomis, būtent specialiųjų pedagogų pagalbos mokytojais yra linkę kreiptis dažniausiai. Specialiųjų ugdymosi poreikių pažinimo, mokinių, turinčių SUP sunkumai, jų vertinimo, ugdymo planavimo ir įgyvendinimo, tolimesnio ugdymo klausimai, lemia bendradarbiavimo tarp šių dviejų pusių poreikį.

Khairuddin, Dally, Foggett (2016) teigimu, dirbdami drauge, specialieji pedagogai ir mokytojai, turėtų nepamiršti į bendradarbiavimo procesą įtraukti ir mokinių tėvus, su jais pasidalinti atsakomybę, spręsti su ugdomosiomis programomis, mokymu, vertinimu susijusius klausimus. Kiekvienas ugdymo proceso dalyvis užima svarbią poziciją vaikų, turinčių SUP ugdymo procese, kurio sklandumas priklauso nuo šių dalyvių bendradarbiavimo intensyvumo. Tik suvienytų pastangų dėka įmanoma sukurti palankiausias sąlygas sėkmingam šių vaikų emociniam, psichologiniam vystymuisi, bei pasiekti kiek įmanoma geresnių mokymosi rezultatų (Ališauskas,

Gerulaitis, Miltenienė, 2011). Charley (2015) teigimu, mokytojų bendradarbiavimas su specialiaisiais pedagogais yra neatsiejama įtraukiojo ugdymo dalis, siekiant sėkmingos vaikų, turinčių SUP, integracijos į bendrojo ugdymo įstaigą.

Bendradarbiavimo, tarp mokytojų ir specialistų, formos aptinkamos Miltenienės (2004), Geležinienės ir kt. (2010), Kontautaitės, Norvilienės (2020) darbuose. Čia pateikti teiginiai puikiai pritaikomi aptariant mokytojų ir specialiųjų pedagogų tarpusavio bendradarbiavimą. Galima išskirti šias autorių siūlomas formas, arba žingsnius, pateiktus 3-ioje lentelėje, kurie turėtų būti įgyvendinami palaipsniui.

3 pav. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo formos. Sudaryta darbo autorės

Pirmasis mokytojų ir specialiųjų pedagogų žingsnis link sėkmingo bendradarbiavimo – vaidmenų pasidalinimas. Tai reiškia, jog abi pusės turi gerbti viena kitos vaidmenį ugdymo procese, kaip lygiavertį. Šie vaidmenys turi būti aiškiai aptarti, išsiaiškinta, ko vieni tikisi iš kitų, ir tiksliai žinoti savo pareigas, atsakomybes. Svarbu, kad neliktų abejonių, nepasitikėjimo, sumaišties, kuri, anot Miltenienės (2004) kartais pasitaiko, kuomet iki galo neišsiaiškinama, kokias funkcijas vaikų, turinčių SUP, ugdymo kontekste turi atlikti specialistas ir kokias – mokytojas. Kitas žingsnis – dialogas. Kaip nurodo Kontautaitė, Norvilienė (2020), jis yra labai svarbus, kuomet kalbame apie įtraukijį ugdymą. Tai ne tik bendradarbiavimo, bet ir palankių santykių kūrimo, nesusipratimų, nesusikalbėjimų sprendimo forma. Dialogo metu numatomos vaikų, turinčių įvairių sunkumų, ugdymo galimybės, ugdymo turinys, metodai. Kuriama pozityvi sąveika tarp visų ugdymo procese dalyvaujančių asmenų.

Geležinienė ir kt. (2010) metodiniame leidinyje pateikia dar vieną bendradarbiavimo formą, kuri veda link bendradarbiavimo sėkmės, tai – konsultacijos. Mokytojų konsultavimasis tiek tarpusavyje, tiek su specialistais, arba šiuo atveju, specialiaisiais pedagogais, turi reikšmingos įtakos atskleidžiant vaiko, turinčio SUP, individualias savybes, gebėjimus. Sistemingas konsultavimasis – tarsi raktas į vaiko ugdymo(si) sėkmę. Greta konsultavimo galima išskirti dar vieną bendradarbiavimo formą, puikiai tinkančią, kuomet kalbama apie mokytojų ir specialiųjų pedagogų ryšį – įsitraukimą. Kuomet bendradarbiaujant pasiekiamas bendras įsitraukimas į ugdymo procesą, juos galima laikyti lygiaverčiais partneriais. Drauge jie ieško sprendimų, planuoja veiklas, vertina

pasiekimus ir atlieka refleksijas. Tai skatina kitos bendradarbiavimo formos, arba žingsnio atsiradimą – mokymąsi vieniems iš kitų, drauge su kitais, arba mokymosi reversiškumą. Kuomet aktyviai vyksta bendradarbiavimas pasitelkiant šią formą, galima teigti, jog jis – sėkmingas.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad neretai mokytojai, bendradarbiaujant su specialistais, įskaitant ir specialiuosius pedagogus, patiria ir tam tikrų iššūkių. Apie bendradarbiavimo sunkumus kalbėjo Miltenienė (2004), nurodydama, kad paprastai mokytojai supranta specialistų darbo su vaikais, turinčiais SUP, svarbą, tačiau galimai kyla nepasitenkinimas dėl nepakankamai aiškiai apibrėžtų vaidmenų, atliekamų funkcijų, nesugebėjimo pasidalinti šiais vaidmenimis, atsakomybėmis, taip pat informacijos trūkumas. Tzivinikou (2015) nurodo, kad bendradarbiavimo tarp mokytojų ir specialistų sunkumus paprastai lemia tvarkaraščio nesuderinamumas, administracijos pagalbos trūkumas, nepakankami konsultaciniai įgūdžiai, didelis darbo krūvis tiek bendrojo ugdymo mokytojams, tiek specialiesiems pedagogams, konfliktiški tarpasmeniniai santykiai, skirtingi požiūriai į mokymo metodus ir į vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių ir pan.

Apibendrinant, bendradarbiavimas tai sąveika, vykstanti bendru sutarimu, tarp visų jame dalyvaujančių pusių, siekiančių to paties tikslo. Svarbiausia bendradarbiavimo sąlyga – pagarba kiekvieno nuomonei. Be pagarbos, savitarpio supratimo, bendradarbiavimas nevyks sklandžiai ir nebus pasiekti numatyti tikslai. Ypatingą reikšmę jis įgyja kuomet kalbama apie ugdymą, ir ypač vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių. Siekiant mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo sėkmės, laukia gana ilgas kelias į savęs ir kito pažinimą, vienas kito kompetencijų, žinių pažinimą ir galiausiai – pripažinimą lygiaverčiu. Vaikas, turintis SUP, yra tiesiogiai paliečiamas tarp šių dviejų pusių vykstančių veiksmų sukeltų rezultatų. Tik nuo jų priklauso, koks bus šis rezultatas: kupinas pozityvumo, naujovių, teigiamų permainių, padėsiančių ugdant vaikus, patiriančius sunkumų, ar chaotiškas, iki galo nebaigtas ir nesuteikiantis jokios naudos, o galbūt ir dar labiau apsunkinantis šių vaikų ugdymo procesą.

1.5. Vaiko teisių samprata, raida ir užtikrinimas

Visos demokratinės valstybės nuolat siekia su vaikų gerove, jų teisių apsauga, susijusių teigiamų pokyčių. Gerovė, kaip nurodo Kaliatkaitė ir Bulotaitė (2014), jau nuo antikos laikų – didžiausias žmogaus bei visuomenės siekis. Tai psichinės, fizinės sveikatos pilnavertiškumas, socialinių poreikių patenkinimas. Nuolat ieškoma būdų, galimybių, padėsiančių išspręsti su vaikų gerove susijusias problemas. Tam kuriama politika, kuri užtikrina vaiko teises, leidžiami teisės aktai, bei diegiamos formalios vaiko teisių apsaugos paslaugos.

Kuriant vaiko gerovės sistemą nueitas ilgas kelias. Galima atkreipti dėmesį į tai, kad jeigu anksčiau esminis šioje sistemoje nurodytas tikslas buvo tiesiog išsaugoti vaiko gyvybę, tai mūsų

dienomis jau pereita prie kur kas didesnių tikslų – ne tik išsaugoti, bet ir užtikrinti vaiko raidą, galimybę tobulėti, augti palankioje aplinkoje, o esant specialiesiems poreikiams – gauti visą reikiamą pagalbą. Taip pat, nuo vaiko apsaugojimo nuo smurto teisinėmis priemonėmis, pereita prie vaiko saugumo užtikrinimo ir vaiko gerovės, kuriant paslaugas ir struktūras, užkertančias kelią smurto atsiradimui (Naujanienė, Ruškus, 2020).

Anot Jonynienės (2005), XX a. pradžioje vaikai savo teisių praktiškai neturėjo. Už juos visiškai atsakingi buvo suaugusieji. Tačiau jau šio amžiaus pabaigoje priimamas vienas reikšmingiausių dokumentų, reglamentuojančių vaiko teises – Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1989). Tai vienas iš dokumentų, kuriuo besiremiamos, pasaulio valstybės kūrė savo įstatymus, kitus dokumentus, padedančius užtikrinti vaikų gerovės klausimus. Čia pabrėžiamas vaiko apsaugos nuo bet kokios formos diskriminacijos formų užtikrinimas, vaiko interesų tenkinimas, jo teisės gyventi ir vystytis užtikrinimas bei teisės reikšti savo nuomonę realizavimas.

Lietuvoje reikšmingiausi pokyčiai, siekiant vaikų gerovės užtikrinimo, prasidėjo 1995 m., LR Seimui ratifikavus JT Vaiko teisių konvenciją (1989). Po septynerių metų, remiantis šia konvencija, Lietuvos Respublikos Konstitucija, bei anksčiau išleista Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių deklaracija (1959), išleistas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). Šio įstatymo paskirtis – gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant suderintus su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus. Dokumente pateikiamos pagrindinės vaiko teisės, laisvės bei pareigos, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausiosios garantijos. Šis įstatymas taip pat reguliuoja vaiko elgesio kontrolės bei jo atsakomybės pagrindines sąlygas, nustato tėvų, kitų fizinių ir juridinių asmenų atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus bendrąsias nuostatas, vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą ir jų veiklos teisinius pagrindus.

2003-iaisiais patvirtinama Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, kur kaip esminis tikslas išskiriamas politinio susitarimo dėl vertybių, lemiančių vaiko gerovę, siekis. Čia taip pat pateikiamos gairės, padedančios numatyti būdus, kaip užtikrinti kiekvieno vaiko gerovę. *Gerovė* šiame dokumente apibrėžiama kaip organizuota sistema, apimanti socialines paslaugas ir atitinkamas institucijas, padedančias asmenims išpildyti poreikius tokiose srityse kaip gyvenimas, sveikata, asmeniniai, socialiniai ryšiai, gebėjimų atskleidimas, ir atsižvelgiančias į asmens šeimos, bendruomeninius poreikius (Nutarimas dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo, 2003). Tais pačiais metais patvirtinama ir Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programa, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas palankesnių darbo sąlygų savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojams, sudarymui. Čia numatomas materialinės bazės gerinimas, parama, skirta naujų darbo vietų steigimui, bei darbuotojų kvalifikacijos tobulinimui, papildomo personalo priėmimas.

Netrukus, 2005-aisiais, patvirtinamas Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metams planas, kuris reglamentuoja visų Lietuvos Respublikoje gyvenančių vaikų gerovę. Čia akcentuojamas siekis sudaryti vaikams visaverčio gyvenimo sąlygas, jų teisės į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą visuomenės gyvenime užtikrinimas. Remiantis šia strategija, 2012-aisiais išleidžiamas įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2013-2018 m. programos patvirtinimo“, kuriame, kaip vaiko gerovę lemiantys faktoriai, akcentuojami saugi šeimos aplinka ir reikiamos pagalbos gavimas.

2017-aisiais Seimas priėmė Vaiko teisių (VT) apsaugos pertvarkos įsakymą, kuriuo siekiama įdiegti reikšmingus pokyčius vaiko teisių apsaugos sistemoje:

- užtikrinti VT apsaugos sistemos aiškumą ir skaidrumą;
- kelti VT apsaugos sistemos specialistų profesinę kvalifikaciją, garantuoti, kad jie būtų nepriklausomi ir nešališki;
- tobulinti reagavimo į pranešimus apie galimus VT pažeidimus operatyvumą;
- grėsmės lygio vaikui nustatymas reagavimo į kiekvieną pranešimą metu;
- garantuoti nepertraukiamą VT specialistų funkcijų vykdymą kiekvieną savaitės dieną, visą parą;
- siekti, kad vaikas iš šeimos būtų paimamas tik kraštutiniu atveju, ir šis sprendimas būtų patvirtintas teisme;
- tobulinti tarpinstitucinio bendradarbiavimo VT apsaugos srityje efektyvumą.

Iki 2018 m. liepos 1-osios, Lietuvoje vaiko teisių apsaugos sistema buvo centralizuota, ir už ją buvo atsakinga kiekviena savivaldybė. Vėliau įgyvendinami pokyčiai ir šios funkcijos perduodamos Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai. 2020 m. sausio 1-ąją įvedama dar keletas pakeitimų, siekiant užtikrinti tolimesnį, sklandų vaiko teisių apsaugos vykdymą. Norima teikti dar stipresnę, kokybišką pagalbą šeimoms: atsiranda laikina vaikų priežiūra, teikiama nekritiniais atvejais, tačiau įvykus tam tikriems VT pažeidimams; mobiliosios komandos dirbančios su šeimomis paslaugas teikia nebe 14, o 30 dienų; atvejo vadyba priskiriama ir toms šeimoms, kurios pačios nori, kad joms, ar tik vaikui būtų suteikta papildoma pagalba; už melagingus pranešimus apie vaiko teisių pažeidimus skiriamos baudos ir kt. (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2022).

Siekiant sėkmingo vaikų teisių įgyvendinimo, labai svarbu, kad su jomis supažindinti būtų patys vaikai. Remiantis Kairienės ir Dzindzaliėtienės atliktu tyrimu (2009), vaikų supažindinimas su jų teisėmis ir jų įgyvendinimo užtikrinimas – viena iš esminių ugdymo dalių kiekvienoje demokratinėje valstybėje. Švietimas, susijęs su vaikų teisėmis, ypač glaudžiai siejamas su socialiniu bei doriniu ugdymu. Pasak autorių, pradinio amžiaus vaikus supažindinti su jų teisėmis geriausia dviem būdais:

- *Per pavyzdį*, kuomet mokoma tinkamo elgesio, demonstruojama pagarba vaiko asmenybei, rūpestis;
- *Tikslingai organizuojant veiklas*. Patirtimi, išgyvenimais paremta, įtraukianti veikla padės vaikams geriau įsisavinti ne tik savo teises, bet ir pareigas.

Suaugusiųjų, esančių arčiausiai vaiko, pareiga – skatinti vaikų suvokimą apie savo unikalumą, savo turimas teises, reikšmingą vietą visuomenėje, kurioje kiekviena asmenybė yra išskirtinė, ir lygiai taip pat turinti savo teises. Svarbu, kad vaikas žinotų, kad teisės yra neatsiejamos nuo pareigų ir atsakomybių. Suprasdamas šias sąsajas, vaikas turi suvokti, jog privalu rūpintis ne tik savosiomis, bet ir kitų asmenų teisėmis. Vaiko pažintis su jo teisėmis vyksta supažindinant jį su lygiateisiškumu, unikalumu, tolerantiškumu, pakantumu, pagarba kiekvienam asmeniui, nepaisant jo kitoniškumo. Tačiau reikia pabrėžti, kad šios pažinties sėkmę didele dalimi lemia pedagogo kompetentingumas teisinėje srityje (Kairienė, Dzindzaliėnė, 2009).

Apibendrinant galima teigti, kad lyginant su ankstesniais laikais, šiandien vaiko teisių, jų gerovės politika – ženkliai patobulėjusi. Sėkmingas jos įgyvendinimas, nuolatinis tobulinimas – vienas iš prioritetų demokratinėse valstybėse. Prie perversmo vaiko teisių srityje labiausiai prisidėjo Vaiko teisių deklaracijos išleidimas 1959-aisiais, taip pat Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija (1989). Būtent pastarasis dokumentas turėjo ženklios įtakos pokyčiams, susijusiems su vaikų gerovės užtikrinimu ir Lietuvoje. Nors šiuolaikinė vaiko teisių sistema ir veikia gana sėkmingai, visgi, ji negalėtų tinkamai funkcionuoti, jeigu su jos reikšme nebus tinkamai supažindinti patys vaikai. Taigi, svarbu užtikrinti jų švietimą šiuo klausimu tiek šeimoje, tiek ugdymo įstaigoje.

1.5.1. Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisė į aplinkos pritaikymą

Remiantis „Aiškinamuoju raštu dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 451 straipsniu įstatymo projekto“ (2020), jau kitais metais numatomas įtraukiojo ugdymo principų taikymas visose bendrojo ugdymo įstaigose. Tai reiškia, kad kiekvienas vaikas turės vienodas galimybes ugdytis toje įstaigoje, kuri yra arčiausiai jo gyvenamosios vietos. Tad natūralu, jog vis aktualesnis tampa vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, gerovės užtikrinimo, jų teisių klausimas. Svarbu paminėti ir tai, kad šių vaikų skaičius nuolat didėja, taigi, auga ir poreikis geriau juos pažinti, bei užtikrinti visas sąlygas sėkmingam jų įsiliejimui į visuomenę, ugdymo procesą.

Vaikai, lyginant su ankstesniais laikais, šiandien turi daug teisių, kurios apsaugo juos įvairiose srityse. Ne išimtis ir vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių. Išleista nemažai dokumentų, įstatymų, kurie gina būtent asmenų, turinčių vienokių ar kitokių sutrikimų, negalių teises. Šiame darbe daugiau dėmesio skiriama vaikų, turinčių SUP teisei į aplinkos pritaikymą. Remiantis

Jankavičiene (2013), būtent tinkama aplinka yra vienas esminių faktorių, ženkliai prisidedančių prie vaikų, turinčių SUP, sėkmės ugdantis. Šiems vaikams būtina sukurti pozityvią, specialiosiomis priemonėmis aprūpintą, tinkamai įrengtą aplinką. Taip pat turi būti užtikrintas tinkamas ugdomosios programos parengimas, bei pati ugdymo įstaiga pasiruošusi integracijai.

Pradinio ugdymo bendrojoje programoje (2016), ugdomoji aplinka apibrėžiama kaip erdvė, kurioje būnama, mokomasi, bendraujama, ir kur nuolat kuriamas tarpusavio ryšys. Aplinka yra svarbi vaikų patyrimui, jų saviugdai, ji padeda formuoti vaikų pomėgiams, jų kultūrai, be to, ji turi įtakos nekognityviniams ugdymo rezultatams. Remiantis minėta programa (2016), ugdomoji aplinka turi pasižymėti šiais ypatumais:

- *Funktionalumu.* Pritaikoma skirtingų poreikių turintiems ugdytiniams;
- *mobilumu.* Nesunkiai pertvarkoma, pritaikoma individualioms, grupinėms veikloms, tiek aktyviam judėjimui, tiek poilsiui, papildyta šiuolaikinį ugdymo procesą atliepančiomis priemonėmis, įranga;
- *saugumu ir higiena.* Vietos veikloms turi pasižymėti ergonomiškumu. Aplinka turi būti tinkamai apšviesta, vėdinama, valoma, palaikoma optimali temperatūra;
- *estetiškumu.* Svarbu kurti jaukią ir skoningą aplinką, kurioje esantys elementai, spalvos derėtų tarpusavyje. Būtina apgalvoti ugdytinių atliktų darbų demonstravimo kultūrą;
- *kūrybiškumu.* Skatinanti ugdytinių mąstymą, problemų kėlimą, eksperimentavimą, kūrybos ir atradimo džiaugsmo išgyvenimą, saviraišką, smalsumą, lavinanti vaizduotę.
- *tolerantiškumu.* Kiekvienas mokinys, nepaisant jo patiriamų sunkumų, rasės, lyties, socialinio statuso ir kt., turi būti gerbiamas ir vertinamas vienodai, užtikrinant sąlygas bendrauti ir bendradarbiauti, kurti, kritiškai mąstyti, priklausyti bendruomenei, reikšti savo nuomonę;
- *šėimos ir ugdymo įstaigos bendradarbiavimu.* Būtent šeima yra pirmoji ir svarbiausia ugdytoja. Jeigu šeimos požiūris į ugdymą, jos tikslai, suvokimas, skirsis nuo to, kas vykdoma mokykloje, kad ir kokia bebūtų išpuoselėta ugdomoji aplinka, nebus užtikrinamas kokybiškas, tęstinis vaiko ugdymas. Todėl būtinas nuolatinis, sistemingas bendravimas tarp ugdymo proceso dalyvių.

Kuomet kalbama apie vaikus, turinčius SUP, ugdomoji aplinka įgyja dar didesnę reikšmę. Ji turi būti pritaikyta atsižvelgiant į sunkumų patiriančio vaiko poreikius, ir ypač esant judėjimo negaliai. Visa tai labai svarbu, kadangi, kaip nurodo Baršauskienė, Mockevičienė (2004), šie vaikai paprastai pasižymi savitu, nuo bendraamžių besiskiriančiu, tempu. Tad būtina aplinką pritaikyti taip, kad būtų skatinamas jų asmenybės vystymasis, žinių ir įgūdžių įsisavinimas. Tačiau, kol kas pačioms ugdymo įstaigoms palikta spręsti kaip jos pritaikys aplinką įvairių sunkumų turintiems

mokiniam. Vilniaus pedagoginės tarnybos leidinyje (2020) teigiama, kad šiandien mokyklų aplinka tik dalinai pritaikyta skirtingus ugdymosi poreikius turintiems mokiniams.

Ugdomosios aplinkos svarbą vaikams, turintiems SUP, aptaria įvairūs autoriai, įstatymai bei kiti dokumentai. Dar 1991 m. išleistame Lietuvos švietimo įstatyme nurodoma, kad vaikams, turintiems SUP, „Švietimo prieinamumas užtikrinamas pritaikant mokyklos aplinką, <...>, aprūpinant ugdymui skirtomis techninės pagalbos priemonėmis <...>.“ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996) 30 straipsnis nurodo negalios vaikų teisę į aplinkos pritaikymą. Čia sakoma kad „Įstaigose, skirtose šiems vaikams, įrengiamos specialiai pritaikytos patalpos“. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijoje (2006) pabrėžiamas „<...> aplinkos, kuri geriausiai skatina akademinį ir socialinį vystymąsi“ užtikrinimas.

Tvarkos apraše „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo“ (2011) teigiama, jog „Mokyklos, atsižvelgdamos į mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius, užtikrina ugdymąsi pritaikytoje ugdymosi aplinkoje, reikiamos švietimo pagalbos teikimą, aprūpinimą specialiosiomis mokymo priemonėmis ir ugdymui skirtomis techninėmis pagalbos priemonėmis mokykloje.“ Tačiau kur konkrečiau dėl aplinkos pritaikymo turėtų kreiptis įstaigos, pavyksta aptikti tik „Mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertinimo ir specialiojo ugdymosi skyrimo“ tvarkos apraše (2011), ir tik poskyryje apie vaikus, turinčius regos ar klausos sutrikimų. Detalesnių aplinkos pritaikymą kitų sutrikimų, negalių turintiems vaikams reglamentuojančių dokumentų, aiškių gairių, pasigendama.

Visgi, Švietimo naujienose (2021) nurodoma, kad į veiksmų planą jau įtrauktas rekomendacijų, kurios derinamos su savivaldybėmis, bei kitomis kompetentingomis institucijomis, mokyklų aplinkai parengimas. Siekiama, kad iki 2027 m. bus atnaujintos visos bendrojo ugdymo mokyklos, jų aplinką pritaikant tiek vaikams, turintiems judėjimo negalią, tiek turintiems autizmo spektro, emocijų valdymo, sensorinių sutrikimų. Numatoma, kad ugdymo įstaigos bus aprūpintos specialiomis mokomosiomis, bei techninės pagalbos priemonėmis. Užsimenama ir apie pedagogų, jų padėjėjų, administracijos darbuotojų kompetencijų tobulinimą, kurių metu bus suteikiama žinių apie atviros ugdomosios aplinkos kiekvienam mokiniui kūrimą. Svarstoma kurti elektroninius katalogus, kuriuose mokyklos galės rasti ir įsigyti reikiamas priemones, ypatingai tas, kurios padėtų ugdati regėjimo, klausos negalią turinčius vaikus. Numatoma, kad grupėje ar klasėje, kurioje yra vaikų, turinčių SUP, tuo pat metu dirbs bent du pedagogai ir t.t.

Apibendrinant poskyrį galima teigti, jog ugdomoji aplinka užima nepaprastai reikšmingą vietą vaikų ugdyme. Jos svarba tampa dar didesnė vaikų, turinčių SUP, ugdymo kontekste, kadangi jiems ypatingai svarbu, kad ji atlieptų jų poreikius, kurie, dėl vienokių ar kitokių sutrikimų, ar net fizinių negalių, gali ženkliai skirtis nuo bendraamžių. Reikėtų pastebėti, kad aplinka – ne vien tik supantys

daiktai, bet ir santykiečiai tarp ugdymo proceso dalyvių, jų bendradarbiavimas ir gebėjimas būti tolerantišku vienas kitam, pedagogų kompetencija dirbti su skirtingų gebėjimų ugdytiniais. Ugdomoji aplinka, kurioje bus apstu specialiųjų priemonių, skirtų sėkmingam jos pritaikymui vaikams, turintiems specialiųjų poreikių, negalės būti laikoma tokia, kuri atliepia šių vaikų teisę į aplinkos pritaikymą, jeigu čia trūks supratingumo, draugiškumo, pedagogų atsidavimo, atitinkamų žinių.

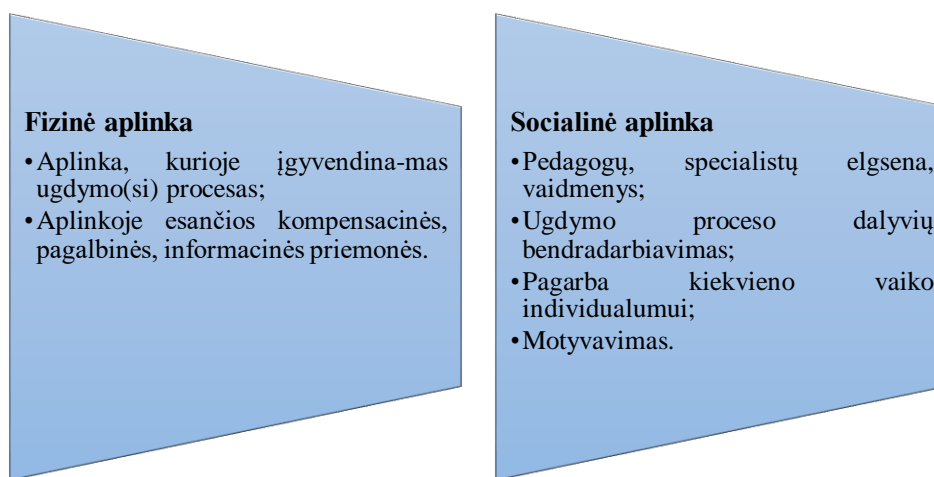
1.5.2. Mokytojo ir specialiojo pedagogo vaidmenys kuriant aplinką, pritaikytą vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių

Ugdomosios aplinkos vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, pritaikymo galimybės bei kokybė, didele dalimi, priklauso nuo pedagogų bei specialistų bendradarbiavimo, bendrų tikslų iškelimo ir jų supratimo (Kaffemanienė, Šimaitienė, 2005). Murawski (2012) teigimu, atsakingas planavimas, mokytojų ir specialistų dalijimasis patirtimi, ugdytiniais gali teikti didžiulę naudą. Šis bendradarbiavimas yra būtinas norint sėkmingai sukurti kiekvienam vaikui tinkamą ugdomąją aplinką. Tinkamai įrengta, vaikams, turintiems SUP, pritaikyta grupės aplinka, padės jiems patirti sėkmę tiek mokantis, tiek būnant su savo bendraamžiais, leis pasijusti pilnaverčiais. Turtingoje, vaikų poreikius atitinkančioje aplinkoje, lengviau dirbti ir pedagogams, ir specialistams, kurie turės galimybę visapusiškai įgyvendinti savo sumanymus, numatytas veiklas.

Anot Ališausko ir kt. (2011), mokytojai paprastai supranta, koks reikšmingas yra specialistų vaidmuo, kuomet kalbama apie vaikų, turinčių SUP, ugdymą. Tačiau pasitaiko, kad šių dviejų pusių savitarpio bendradarbiavimas gali apsunkti. Tai lemia nepakankamai aiškiai apibrėžti vaidmenys, nesugebėjimas tinkamai pasidalinti atsakomybėmis, informacija. Kaip bebūtų, jų bendradarbiavimas turi milžinišką poveikį šių vaikų ugdymo sėkmei, todėl būtina dėti visas pastangas susivienijimui, vaikų, turinčių SUP, emocinės, psichologinės būklės, mokymosi rezultatų gerinimui.

Siekiant sėkmingo mokytojo ir specialiojo pedagogo bendradarbiavimo užtikrinant vaikams, turintiems SUP, tinkamą aplinką, žingsnis po žingsnio reikia kurti ir palaikyti konstruktyvius tarpusavio santykius. Remiantis Tzivinikou (2015) atliktu tyrimu apie mokytojų ir specialiųjų pedagogų darbo drauge įgūdžių tobulinimą, šių dviejų pusių bendradarbiavimas paprastai prasideda nuo sambūvio lygmens ir pamažu pereina prie bendro darbo, tada – instruktavimo ir galiausiai – bendro mokymo, pasidalinant pareigas, susijusias su planavimu, pristatymu, problemų sprendimu ir t.t. Greta galima pasitelkti anksčiau minėtus *pasidalinimą vaidmenimis, dialogą, konsultacijas, įsitraukimą ir mokymąsi vieniems iš kitų*, kas dar labiau praturtintų bendradarbiavimą.

Pasak Dabrišienės, Narkevičienės (2002), galima teigti, kad dirbdami išvien, mokytojai ir specialieji pedagogai, atsižvelgdami į ugdytinių specialiuosius poreikius, turėtų parinkti tinkamus metodus, ugdomasias priemones, taip pat ir vaikui tinkamiausią vietą sėdėjimui pamokų metu. Šiems vaikams instrukcijos turi būti pateikiamos suprantamai, suskirstant etapais. Visgi, nereikia manyti, kad siekiant tinkamo aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems vienokių ar kitokių sunkumų, pakaks tik tinkamai ją įrengti, pripildyti įvairiomis priemonėmis ir viskas įvyks savaime. Bendradarbiaudami aplinkos tobulinimo klausimais, mokytojas ir specialusis pedagogas turi žinoti, kad aplinka, kaip nurodo Kišonienė, Dudzinskienė (2007), nėra vien tik fizinė, ji taip pat yra ir socialinė arba psichologinė. Šių aplinkų ypatumai pateikiami 4 paveiksle.

4 pav. Ugdomosios aplinkos rūšys. Sudaryta pagal Kišonienę ir Dudzinskienę (2007)

Paveiksle išryškėja, ką konkrečiai galime laikyti fizine ir ką – socialine aplinka. Kiekviena iš jų yra be galo svarbi ir reikšminga, siekiant užtikrinti kokybišką ugdymą, gerovę kiekvienam vaikui. Kalbant apie fizinę aplinką, Lynch, Nabors, Simpson ir Warner (2008), Writer (2023), siūlo šias rekomendacijas, kurios padės ją labiau adaptuoti vaikams, turintiems SUP:

1. Aplinkoje esančių daiktų, baldų išdėstymas taip, kad erdvė netrukdytų laisvam judėjimui;
2. Dėmesį blaškančių, ant sienų esančių vizualinių priemonių ribojimas;
3. Sąlygų groti ramiai, atpalaiduojančią muziką iškilus poreikiui, sudarymas;
4. Aplinkos triukšmo lygio sumažinimas;
5. Galimybės pritaikyti apšvietimą: pritemdyti, pašviesinti, pasukti, sudarymas;
6. Kėdžių, stalų, pritaikymas. Esant poreikiui – pasvirų lentų įrengimas rašymui, piešimui;
7. Saugumo užtikrinimas pritaikant rankenas durims, stalčiams, spintelėms, aštrių kampų, priemonių pašalinimas, apribojimas ir pan.
8. Alternatyvių sėdėjimo vietų parinkimas;

Kalbant apie socialinės aplinkos vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, kūrimą, remiantis Low (2021) svarbiausia, kad šie vaikai jaustų, jog yra gerbiami, kaip ir bet kuris kitas

ugdymo proceso dalyvis. Socialinė aplinka jiems bus palanki, jeigu jie jausis priimami, jeigu bus vertinami jo gebėjimai, individualumas. Vaikas, kuris turi tam tikrų sunkumų, turi būti suprastas ir palaikomas. Tą jausti jis turi ne tik iš suaugusiųjų, bet ir iš bendraamžių. Jis turi būti ir tinkamai motyvuojamas mokytis. Anot Urnėžienės (2012), motyvaciją padeda skatinti šios prielaidos:

- Individualių vaiko savybių pažinimas, pripažinimas ir vertinimas;
- Sąlygos pajauti prasmę ir sėkmę;
- tikėjimo ir pasitikėjimo savimi, savo gebėjimais skatinimas.

Taigi, tik dirbdami išvien, atsakingai planuodami ugdymo procesą, dalindamiesi gerąja patirtimi, siekdami bendro tikslo – užtikrinti vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į jam pritaikytą aplinką, mokytojai ir specialieji pedagogai sukurs tokią erdvę, kurioje šis vaikas galės jaustis pilnaverčiu ugdymo proceso dalyviu. Reikėtų nepamiršti ir to, kad tinkama ugdomoji aplinka nėra vien tik fizinė, ji taip pat turi būti pritaikoma šiems vaikams ir socialiniu, psichologiniu aspektu, t.y. užtikrintas draugiškas, vaikų, turinčių SUP, priėmimas, garantuota pagarba, supratingumas, tolerantiškumas jų atžvilgiu ir pan.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Siekiant atskleisti mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo ypatumus, užtikrinant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą, pasirinkta taikyti tyrimo strategija paremta *konstruktyvizmo teorijos* idėjomis. Anot Berger ir Luckmann (1996), individas pats konstruoja savo patirtį ir žinias per aktyvią veiklą, tyrinėjimą. O socialinis konstruktyvizmas pabrėžia socialinės sąveikos svarbą, konstruojant socialinę tikrovę. Socialinę sąveiką atliepia ugdytojų bendravimas ir bendradarbiavimas, nes būtent komunikuodami, reflektuodami ar dirbdami kartu jie priima sprendimus.

Šia teorija grindžiamas ir pasirinktas *kokybinis tyrimas*, kuris, kaip teigia Rutkienė, Tandzegolskienė (2014), yra ypač palankus tiriant patirtis, požiūrius, nuostatas bei socialinėms problemoms aptarti. Pasitelkiant kokybinį tyrimą, galima sužinoti asmeninę, išsamią informantų nuomonę analizuojama tema, o tyrėjas turi galimybę plėtoti, pagal poreikį adaptuoti klausimus, taip atskleisdamas tyrimo dalyvių požiūrį į socialinę tikrovę (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Tokio pobūdžio tyrimas ypač aktualus nagrinėjant įtraukiajame ugdyme kylančias problemas. Darbe pasitelktas duomenų rinkimo metodas – *pusiau struktūruotas interviu*. Remiantis Luobikiene (2008), šis metodas pasižymi nuodugnumu, yra lankstus, nes jo metu tyrėjas gali papildyti klausimus. Taigi, tai puikus būdas priartėjimui prie informantų nuomonės.

Tyrimo imtis ir atranka: tyrime dalyvavo 9 mokytojai ir 9 specialieji pedagogai, dirbantys bendrojo ugdymo mokyklose Vilniaus, Kauno ir Šiaulių apskrityse. Tyrimas įgyvendintas 2023 m. kovo–balandžio mėnesiais. Imčiai sudaryti pasirinktas atsitiktinės tikslinės atrankos būdas. Tokio pobūdžio atranka pasirinkta atsižvelgiant į tai, kad generalinės aibės vienetų yra daugiau, nei būtų pajėgus ištirti vienas tyrėjas, todėl, taikant atsitiktinumo principą, pasirenkami keli informantai, taip sudarant nedidelę imtį. Sudarant tyrimo imtį buvo taikomi tokie kriterijai:

- 1) mokytojai ir specialieji pedagogai turi dirbti bendrojo ugdymo mokykloje;
- 2) mokytojai ir specialieji pedagogai dirba su bent 1 mokiniu, turinčiu specialiųjų ugdymosi poreikių.

Sudarant imtį taikytas ir duomenų prisotinimo principas, t.y. iš anksto konkretus tiriamųjų skaičius nebuvo numatytas. Interviu buvo imami tol, kol informacija pradėjo kartotis ir nauji, su tyrimo tikslu susiję aspektai, nebeišryškėjo (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

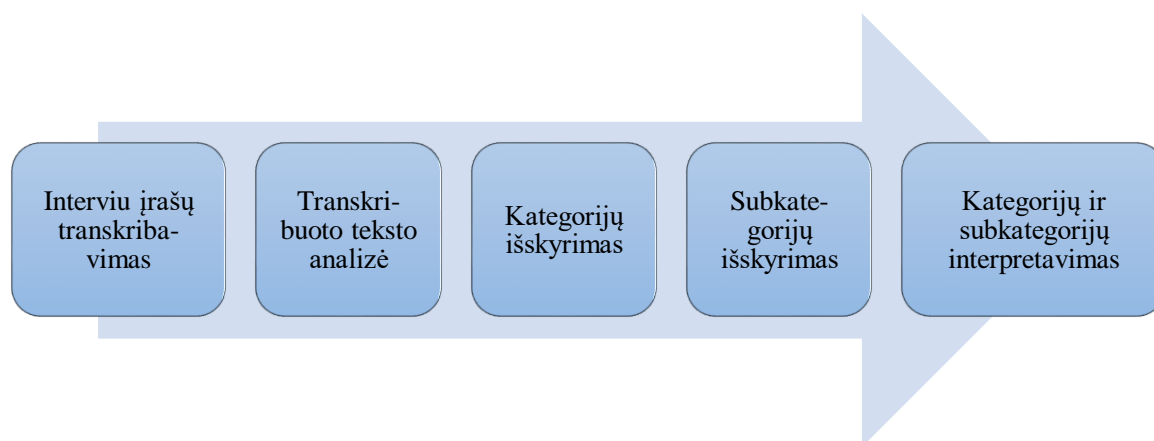
Atsižvelgiant į Patton (2002) pateiktas rekomendacijas, tyrimo dalyvių pateikti atsakymai, gavus jų sutikimą, buvo įrašyti naudojantis techninėmis priemonėmis. Tokiu būdu išsaugota visa tyrimui reikšminga informacija, bei užtikrintas maksimalus, kokybiškas kontaktas su informantais.

Etikos principai. Kokybiniam interviu būdingas intensyvus bendradarbiavimas tarp informanto ir tyrėjo, todėl gali kilti tam tikri etiniai iššūkiai, kuriuos tyrėjui privalu numatyti ir

eliminuoti. Taigi, kiekvieno pokalbio metu, tyrėja stengėsi laikytis neutralios pozicijos, nediskutuoti su tiriamuoju, neuždavinėjo klausimų, kurie galėtų jam sukelti neigiamas emocijas, ar būtų per daug asmeniškai, valdė ir skatino pokalbį, nenukrypdamą nuo numatyto pokalbio tikslo, tyrimo temos (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Taip pat atsižvelgta į Žydžiūnaitės (2011) ir Rutkienės, Tandzegolskienės (2014) rekomendacijas tyrimų etikai: informantams suteikta visa pageidauta informacija apie tyrėjo atstovaujamą įstaigą bei patį tyrimą, garantuotas konfidencialumas, paaiškinta, jog surinkti duomenys nebus skelbiami viešai, ir naudojami tik juos apibendrinus, dėl mokslinių tikslų. Įsitikinta, kad kiekvienas informantas tyrime dalyvauja laisvu noru. Interviu įgyvendinimo vieta pasirinkta atsižvelgiant į jo dalyvių poreikius, patogumą.

Gautų duomenų analizė atlikta taikant *turinio analizę*, kuri pasižymi patikimumu ir lankstumu, be to, leidžia susisteminti gautus duomenis, išskirti esminius dalykus (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Turinio analizę nuspręsta įgyvendinti remiantis Žydžiūnaitės (2011) siūlomais žingsniais, kurie pateikiami 4 paveiksle.

5 pav. Aprašomosios duomenų analizės žingsniai (Žydžiūnaitė, 2011)

Tyrimo instrumentas. Tyrimui atlikti buvo sudarytas klausimynas specialiesiems pedagogams ir mokytojams. Interviu klausimai suformuluoti remiantis teorine šio darbo dalimi ir yra orientuoti į keturias esmines temas:

1. Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo ir ugdomosios aplinkos ypatumai;
2. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų tarpusavio bendradarbiavimo patirtys;
3. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų žinios apie vaikų, turinčių SUP, teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą;
4. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo, užtikrinant teisę į aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems SUP, raiška.

Kiekvienam informantui, užtikrinant jų konfidencialumą, priskirtas kodas. Mokytojai: A1, A2, A3, A4, A4; A5; A6; A7; A8; A9, specialieji pedagogai: B1, B2, B3, B4, B5; B6, B7, B8, B9.

Interviu klausimą mokytojams ir specialiesiems pedagogams sudaro 14 klausimų, kurie pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. **Interviu klausimyno mokytojams ir specialiesiems pedagogams pagrindimas**

Eil. Nr.	Kriterijai	Klausimai	Tikslas
1.	Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo ir ugdomosios aplinkos ypatumai.	Su kokiais sunkumais susiduriate ugdant vaikus, turinčius SUP?	Išsiaiškinti, kokios yra mokytojų, specialiųjų pedagogų patirtys dirbant su vaikais, turinčiais SUP, bei ugdomąją aplinką.
		Kokius ugdymo būdus, metodus paprastai taikote užsiėmimų su vaikais, turinčiais SUP, metu?	
		Kaip apibūdintumėte savo klasės/mokyklos/kabineto aplinką, kalbant apie jos pritaikymą vaikams, turintiems SUP?	
		Kaip, remiantis Jūsų patirtimi, kiti vaikai, įstaigos darbuotojai, tėvai, priima vaikus, turinčius SUP?	
2.	Mokytojų ir specialiųjų pedagogų tarpusavio bendradarbiavimo patirtys.	Apibūdinkite savo santykius su mokytojais/specialiuoju pedagogu.	Atskleisti, kaip mokytojai ir specialieji pedagogai vertina tarpusavio santykius, bendravimo kokybę.
		Kaip vertinate bendravimui su mokytojais/specialiuoju pedagogu skirtą laiką, šio bendravimo kokybę?	
		Jūs sulaukiate pagalbos iš mokytojų/specialiojo pedagogo, ieškant sprendimų įvairiose situacijose, kilus sunkumams susijusiems su vaikais, turinčiais SUP? Įvardinkite konkrečius pagalbos būdus.	
		Jeigu Jums tenka susidurti su iššūkiais bendraujant, bendradarbiaujant su mokytojais/specialiuoju pedagogu, tai su kokiais?	
3.	Mokytojų ir specialiųjų pedagogų žinios apie vaikų, turinčių SUP, teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą	Kaip suprantate vaikų, turinčių SUP, teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą?	Išsiaiškinti, kokios yra mokytojų ir specialiųjų pedagogų žinios apie teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą; kaip ši teisė užtikrinama jų darbovietėse.
		Kaip ši teisė užtikrinama ugdymo įstaigoje, kurioje dirbate? Manote, kad ją užtikrinti pavyksta sėkmingai?	
		Ką savo darbo vietoje norėtumėte patobulinti, aplinką labiau pritaikant vaikams, turintiems SUP?	
		Kokius būdus taikote, siekdami užtikrinti palankią socialinę aplinką vaikams, turintiems SUP?	
4.	Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo, užtikrinant teisę į aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems SUP, raiška.	Kaip prie aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, jau prisideda/ kaip dar galėtų prisidėti mokytojai/ specialusis pedagogas?	Sužinoti, kokia yra mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo, įgyvendinant vaikų, turinčių SUP, teisę į aplinkos pritaikymą, patirtis.
		Kokiais būdais, bendradarbiaudami su mokytojais/ specialiuoju pedagogu, galėtumėte pagerinti socialinę aplinką vaikams, turintiems SUP?	

Pusiau struktūruoto interviu atsakymų analizės metu išryškėjo, kad mokytojų ir specialiųjų pedagogų pateiktus atsakymus, apie teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems

SUP, galima skirti į 23 kategorijas ir 120 subkategorijų (žr. 1 priedą). Tyrimo dalyvių interviu protokolų pavyzdžiai pateikiami darbo prieduose Nr. 2 ir Nr. 3

Siekiant užtikrinti tyrimo *validumą*, remtasi Rupšienės (2007) pateiktais principų, kuriuos principais: tyrimas įgyvendintas jo dalyviams įprastoje darbo aplinkoje; tyrimo svarba akcentuota ne mažiau jo rezultatai; duomenys pateikti vartojant tyrimo dalyvių, o ne tyrėjo terminus; situacija vertinama iš informantų pozicijos. Tyrimo metu buvo siekiama garantuoti *vidinį validumą*, todėl tyrimo ataskaita buvo pateikiama tiriamiesiems, siekiant atskleisti jų nuomonę apie ataskaitos tikslumą. Grįžtamasis ryšys įrodė, kad duomenys yra tikslūs, neiškreipti. Siekiant užtikrinti *patikimumą*, taikytas tyrimo auditas (intersubjektyvumas), t.y. kitų kolegų pagalba, revizuojant tyrimo duomenis, jų interpretacijas bei išvadų dermę. Išryškėjus pagrindinių parametru dermei, galima daryti prielaidą, kad tyrimas yra validus, nors tiriamųjų imtis ir yra santykinai nedidelė.

3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

3.1. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų interviu analizė

Poskyryje pateikiama į lenteles, pagal temas, suskirstyta informantų pateiktų atsakymų apie aplinkos pritaikymo teisės užtikrinimą vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, turinio analizė. Tyrimo dalyvių atsakymai suskirstyti į kategorijas ir subkategorijas, pateikiami iliustruojantys teiginiai.

Siekiant išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria mokytojai ir specialieji pedagogai, ugdydami vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, informantų buvo prašoma atskleisti, kokie iššūkiai kyla dirbant su šiais vaikais. Išryškėjo, kad šie iššūkiai gali būti skiriami į tris kategorijas, pateikiamas 4-oje lentelėje.

4 lentelė. Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo(si) sunkumai

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Vaikų, turinčių SUP, elgesio keliami iššūkiai	Motyvacijos stoka	„<...> jų menkesnė mokymosi motyvacija. Jeigu jiems kažkas nepasiseka eilę kartų iš eilės, jie jau to daryti nebenori. – A1; „Ir patys tokie mokiniai dažnai stokoja motyvacijos <...>.“ – A3; „<...> jų motyvacijos stoka.“ – A5. „Sunkiausia <...> motyvuoti juos dirbti nemotyvuotus, kurie nenori dirbti.“ – B1; „<...> ateina neturėdami daug motyvacijos dirbti <...>.“ – B4; „<...> dažnai neturi mokymosi motyvacijos, nes jiems yra sunku mokytis ir, kai jie patiria daug nesėkmių, jie tiesiog nebetenka motyvacijos ir nėra didelio noro eiti į pamokas, į mokyklą.“ – B6; „Jų motyvacijos stoka <...>.“ – B9.
	Manipuliavimas savo padėtimi	„<...> vaikai bando, žinant savo padėtį, kad jam kažkur jam sunkiau sekasi, bando tuo manipuliuoti, kad niekas nevyktų klasėje pamokoje, užsiėmime.“ – B2.
	Netinkamas, agresyvus elgesys	„Tai yra buvę tokių sunkių atvejų, kai vaikui prasideda emocijų kažkoks netvardomas antplūdis, nei ką su tuo vaiku daryti, nei ką su kitais vaikais daryti. Nes tada jis pasidaro kitiems pavojingas.“ – A2; „kartais jie per triukšmingai, per garsiai reiškia savo emocijas, ypač nepasitenkinimą pamokos metu <...>.“ – A5; „<...> įvairios emocijų problemos, ten kaip ne kontroliavimas arba tiesiog tokie proveržiai, kur tikrai trukdo dirbti <...>.“ – A6; „<...> vaikas tikrai pradėjo agresyviai elgtis, grasinti, ant klasiokų vadinti necenzūriniais žodžiais.“ – B2; „<...> pradeda reikštis netinkamas elgesys. Kartais tos emocijos per pratybas pasirodo verkimu, <...> pykčiu ir tada nebepavyksta daryti užduočių <...>.“ – B4.
	Nenoras dalyvauti užsiėmimuose	„<...> būna kad iš viso nieko nenori daryti. Tas nenoras veikti, toks bejėgiškumas vaiko...“ – A2; „<...> jeigu aš pasiimu į užsiėmimą, jie jaučiasi išskirtiniai, turiu omeny, išskirtiniai negatyvia prasme. Jie nenori pas mane lankytis.“ – B1;

4 lentelės tęsinys 37-ame puslapyje

Lentelės Nr. 4 tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Vaikų, turinčių SUP, elgesio keliami iššūkiai	Nenoras dalyvauti užsiėmimuose	„<...> nesinori jam atlikti užduočių <...>.“ – B4; „<...> ateina vaikas ir jisai nieko nenori daryti <...>.“ – B9.
	Lėtesnis darbo tempas	„<...> jų darbo tempas lėtesnis <...>.“ – A1;
	Dėmesingumo stoka	„Sunkiai sukaupia dėmesį <...>.“ – A3; „Nevisi gali nusėdėti vietoje, ypač tie vaikai, kurie turi dėmesio koncentravimo stoką ir hiperaktyvumo sindromą.“ – A5; „Tada vaikas toks ateina jautrus, negali susikaupti dirbti <...>.“ – B4; „<...> dėmesio sunkumas.“ – B5
Mokytojų/specialiųjų pedagogų patiriami asmeniniai sunkumai ugdant vaikus, turinčius SUP	Mokytojo/specialiojo pedagogo žinių, patirties stoka	„<...> čia dar reikėtų labai daug mokytis...“ – A2; „<...> reikia būti pasirengus ir turėti atitinkamų žinių, kaip dirbti su šiais mokiniais.“ – A3; „<...> dažnai pritrūksta ir žinių <...>.“ – A6; „Pasigendu <...> mokytojų ir kitų darbuotojų pasirengimo dirbti su minėtų sunkumų ar sutrikimų turinčiais vaikais <...>.“ – A8; „Bet gal praktikos trūksta, įpročio tokio <...>. <...> kitą kartą pasimiršta ir vis reikia atsinaujinti žinias.“ – B1; „Nebežinojau ką man daryti <...>, tai buvo tikrai labai sunku, man be galo trūksta žinių ir patirties, ką daryti tokioj situacijoje <...>.“ – B2
	Ugdymo turinio individualizavimas, diferencijavimas	„<...> nežinai, kiek jis galėtų ir nežinai, kiek iš jo reikalauti. Ir kartais gal nuleidi tą kartelę per mažai, tas vaikas nepasiekia to, ko galėtų.“ – A2; „<...> turi planuoti ir paskirti užduotis pagal atitinkamą lygį vaiko <...>.“ – A3; „<...> diferencijuoti pamoką yra gana sunku <...>.“ – A6; „Sunkiausia tikriausiai yra nusistatyti, kokie metodai tinkami vaikui <...>.“ – B1.
	Informacijos, metodinės medžiagos stoka	„<...> ne visoms klasėms yra parengtos mokymo priemonės, vadovėliai <...> pratybų tai labai trūksta.“ – A4; „<...> mokymų, ar nežinau, gal kokių supervizijų, ar dar kažkokių tokių vat, deja kaip ir nevyksta šita tema mokykloje.“ – A6; „Trūksta priemonių, reikia ieškotis priemonių, reikia ieškotis kažkokių rašymo darbų, ar ten pritaikytų specialiai tiem vaikams.“ – A7; „<...> dirbant su SUP turinčiais vaikais nėra pakankamai tos metodinės medžiagos.“ – B3
	Vaikų pažinimas	„Tikriausiai sunkiausia gal yra pradžioje vaikų pažinimas, užtrunka laiko kol susipažįstu, kol jie pripranta prie manęs.“ – B1.
	Netinkamas įstaigos bendruomenės požiūris į vaikus, turinčius SUP	„Pasigendu pozityvių švietimo bendruomenės nuostatų <...>.“ – A8; „<...> netinkamas, gal ir negalima sakyti, kad netinkamas, bet sakykim mokytojų požiūris į vaiką, turintį SUP.“ – B3; „<...> iš mokytojų dalykininkų sulaukiu tokio negatyvaus požiūrio, atmetino požiūrio į vaiką su specialiaisiais ugdymosi poreikiais. <...> nenori jie įdėti pastangų ruošiant užduotis, nes nemato tos prasmės.“ – B5; „Dažnai mokytojai turi perdėtus reikalavimus, <...> ir nori, kad jie atitiktų bendrųjų programų reikalavimus, net nežiūri į tai, ar mokinys mokosi pagal pritaikytą ar individualizuotą programą.“ – B6.

Lentelės Nr. 4 tęsinys 38-ame puslapyje

Lentelės Nr. 4 tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
	Laiko planavimas	„<...> sudėtinga paskirstyti laiką užduočių išaiškinimo <...>.“ – A3 „<...> susiduriame su laiko trūkumu <...>.“ – A7; „Taip pat labai trūksta laiko sutrikusių funkcijų lavinimui <...>.“ – B6; „Ir kai reikia individualizuoti patį ugdymą kiekvienam mokiniui, dažniausiai pritrūksta laiko.“ – B7.
Mokytojų/specialieji pedagogai patiria asmeniniai sunkumai ugdant vaikus, turinčius SUP	Dėmesio paskirstymas visiems vaikams	„Kiti vaikai klausia, kodėl yra daugiau pagalbos suteikiama Gabrielei, Tomui ar dar kažkam, <...>. Tai žodžiu pritaikyti tą pamoką taip, kad dėmesys būtų paskirstytas vienodai.“ – A6; „<...> neužtenka laiko tiek skirti dėmesio, kiek norėtų.“ – A9.
Tėvų abejingumas	Vaiko SUP nepripažinimas	„<...> dažnai neigia, nesutinka, nepitaria <...>.“ – A6; Taip pat yra tėvų, kurie apskritai priešiška nusiteikę, jeigu mes siūlom įvertinti vaiką, vaiko mokymosi pasiekimus ir kategoriškai nesutinka to daryti.“ – B6.
	Rekomendacijų nesilaikymas	„Tikrai būna šeimų, kurios nesilaiko nei mūsų rekomendacijų, nei kitų specialistų rekomendacijų ir tikrai apsunkena patį procesą, patį vaiko ugdymą“ – A6.
	Nenoras bendradarbiauti	„<...> didelė problema tėvų neįsitraukimas <...>. <...> neateina į susitikimus, kurie yra susiję su šia tema <...>.“ – A6; „<...> tėvai įsitraukia per mažai, jie tikisi, kad specialistai, mokytojai atliks visą darbą <...>.“ – B6; „<...> ir nepasakyčiau, kad su pačiais vaikais būtų sunku, bet su šių vaikų tėvais <...>.“ – B9.

4-oje lentelėje pateikti sunkumai, su kuriais susiduria mokytojai, specialieji pedagogai, ugdydami vaikus, turinčius SUP, yra labai įvairūs. Juos galima skirti į tris kategorijas – tuos, kurie yra susiję su vaikais, tuos, kurie kyla dėl pačių tyrimo dalyvių elgsenos, kompetencijos, išorinių veiksnių, bei tuos, kurie yra susiję su vaikų, turinčių SUP, tėvais.

Kalbant apie vaikų, turinčių vienokių ar kitokių sunkumų, elgesį, išryškėja, kad bene didžiausias sunkumas šioje srityje – šių vaikų motyvacijos stoka. Tai sutampa su literatūroje pateikiamomis Urnėžienės (2012) išvalgomis, kad ilgainiui šie vaikai praranda motyvaciją stengtis, kadangi jiems per sunku atlikti užduotis. Siekiant to išvengti, autorė rekomenduoja ugdymo procesą organizuoti atsižvelgiant į kiekvieno individualius poreikius, suteikti galimybę ir šiems vaikams patirti sėkmę, juos pagirti, taip skatinant ir pasitikėjimo savi augimą.

Keturi tyrimo dalyvavę mokytojai bei du specialieji pedagogai, kas sudaro gana didelę visų dalyvių dalį, abejoja savo turima kompetencija ugdyti vaikus, turinčius SUP. Nors savaime suprantama, kad dirbant su šiais vaikais reikia turėti kur kas didesnę žinių bagažą, daug daugiau kantrybės ir kitų savybių, tačiau realybėje, kaip paaiškėjo, viskas kiek kitaip. Galima pastebėti, kad daugiausiai sunkumų, dėl savo pačių kompetencijos, laiko planavimo, vaikų pažinimo ir kt. stokos pateikia būtent mokytojai. Visgi, kaip bebūtų keista, specialieji pedagogai, kurie, atrodo, turėtų

gerai išmanyti sunkumų patiriančių vaikų ugdymo, jų elgesio subtilybes, taip pat nėra pakankamai savimi pasitikintys. Čia išryškėja akivaizdi priešprieša literatūroje pateikiamoms rekomendacijoms. Įvairūs autoriai: Dabrišienė, Narkevičienė (2002), Baršauskienė, Mockevičienė (2004), Mažylienė ir kt. (2011) ir kt. akcentuoja visų pedagogų, kurie dirba su šiais vaikais pasirengimo, žinių, tinkamo nusiteikimo svarbą. Deja, šioje vietoje išryškėja tam tikros spragos.

Ne mažiau SUP turinčių vaikų ugdymo procesą apsunkina ir patys tėvai. Jiems būna sunku susitaikyti ir pripažinti faktą, jog jų vaikas – kitoks. Rekomendacijų nevykdymas, bendradarbiavimo vengimas, atsisakymas bendrauti – visa tai, be abejo sukelia papildomų sunkumų, nelieka ugdymo tęstinumo namuose. Tėvai yra pirmieji ir svarbiausi vaiko ugdytojai, tad toks jų elgesys verčia sunerimti.

Apibendrinant galima teigti, kad sunkumų, kylančių vaikų, turinčių SUP, ugdymo procese gausa, galimai turi neigiamos įtakos sėkmingam, kokybiškam šių vaikų ugdymui. Savaiame suprantama, kad kompetencijos stokoiantys mokytojai, specialistai, negebės tinkamai motyvuoti, sudominti vaikų, turinčių SUP, parengti jiems tinkamų užduočių. Tad siekiant užtikrinti vaikų, turinčių SUP, teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą, reikėtų pradėti nuo pat pagrindų – t.y. mokytojų, specialistų parengimo, tėvų švietimo.

Aiškinantis, kaip mokyklose yra pritaikyta socialinė aplinka mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, buvo atskleista, kaip šiuos vaikus priima įstaigos bendruomenė. Taip pat išryškėjo, kokiais būdais stengiamasi formuoti palankų požiūrį į šiuos vaikus (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Įstaigos socialinės aplinkos pritaikymas vaikams, turintiems SUP

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Įstaigos bendruomenės požiūris į vaikus, turinčius SUP	Dvejopas požiūris	<p>„Aš turėjau nemažai tokių vaikų, pradžioje galbūt gal ir nepriimdavo, gal ir pasižiūrėdavo ne taip, gal pasišaipydavo, bet paskui labai greitai susidraugaudavo, padėdavo jiems ir padėdavo ir moksluose, ir šiaip draugaudavo, vesdavosi, žaisdavo kartu, priimdavo labai gerai.“ – A7;</p> <p>„Į šį vaiką kiti vaikai žiūri tolerantiškai. Dar pirmoje klasėje kažkiek pasinaudodami to vaiko gerumu, jo nesupratingumu ir buvo tokių negražių dalykų, kol vaikai iš dalies.. Buvo tokių patyčių. Dabar jau gerai, jie jau trečiokai, tai jie jau toleruoja sakyčiau <...>.“ – A8;</p> <p>„<...> manau, kad yra dalis darbuotojų, kurie sugeba priimti visus vaikus ir atsižvelgti į kiekvieno poreikius ir dar yra tų, su kuriais reikėtų truputį padirbti ir kad lanksčiau žiūrėtų ir pritaikytų programas. Iš tėvų pusės tai pozityviai priima tuos vaikus, kurie turi dažniausiai problemų dėl ugdymosi ir negatyviai, jei vaikas turi elgesio ir emocijų sutrikimus, nes tuomet atkreipia dėmesį, kad tas vaikas triukšmaudamas trukdo mano vaikui.“ – B1;</p> <p>„Tas priėmimas yra įvairus. Skirtingai priima turinčius SUP bendraklasiai, dar skirtingai priima tėvai, vėlgi skirtingai gali priimti kiti įstaigos darbuotojai. Na tas priėmimas priklauso nuo to, kiek yra išreikšti poreikiai <...>.“ – B4;</p>

Lentelės Nr. 5 tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Įstaigos bendruomenės požiūris į vaikus, turinčius SUP	Dvejopas požiūris	<p>„Tėvai, kai kurie priima geranoriškai, <...>, tačiau yra tokių tėvų, kurie yra nusiteikę priešišškai ir jie nesutinka, ir nemano, kad šitie vaikai turėtų ugdytis bendrose klasėse, nes jie trukdo pamoką, <...>. <...> Pedagogų yra visokių, kai kurie labai tai priima natūraliai ir maloniai bendrauja su tais vaikais, <...>. Bet yra mokytojų, kurie mato tik problemas specialiųjų poreikių vaikuose, jais tikrais skundžiasi, mato kaip našta ir visą laiką sako, kad jiems yra labai sunku su jais dirbti, <...>. – B6;</p> <p>„Tie, kurie pavyzdžiui neturi vaikų su SUP, jie savaime aišku žymiai sunkiau priima tokius vaikus, nes jų tolerancijos lygis dar nėra toks aukštas, palyginus su tais žmonėmis, kurie turi SUP arba turi šeimoje tam tikrų žmonių, kurie turi negalią.<...> Vieni vaikai savaime aišku labai nuoširdžiai, labai linksmi kviečia pažaisiti, kartu bendrauja, bendradarbiauja, kiti užmeta replikų <...>. Vieni įstaigos darbuotojai priima ir suvokia, kad tai yra viskas gerai ir tai, kad yra normalu, ir kad nuo to mes niekur nepabėgsim, o kitiems dar yra kol kas stigma.“ – B7;</p> <p>„Labai įvairiai. Turim tikrai klasių, kur vaikai priima draugiškai, turi daug draugų, tarsi net nepastebi skirtumo. Ir būna, <...> kad pasitaiko vaikų, kurie nepriima, ir tėvų.“ – B9.</p>
	Palankus požiūris	<p>„Tiek klasės draugai, tiek tėvai į specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus reaguoja teigiamai.“ – A4;</p> <p>„Kalbant apie įstaigos darbuotojus ir mano kolegas, tai jie tikrai neturi jokių nusistatymų, geranoriškai priima tuos vaikus, prieina pamokos metu, bando nuraminti, dalyvauja vaiko gyvenime, kalba su tėvais.“ – A5;</p> <p>„Tai vaikai šiaip priima tuos vaikus draugauja, kartu žaidžia, per pertraukas kartu žaidžia, matau. <...> manau ir tėveliai gerai priima. <...>. Įstaigos darbuotojai tai tikrai priima <...>“ – B2;</p> <p>„<...> patirčių yra ir labai gerų, kad ir tuos vaikus ir priima, ir myli, ir bendraklasiai globoja <...>.“ – B3;</p> <p>„Dažniausiai kiti vaikai, klasiokai juos priima gerai, jie tarpusavyje bendrauja. Pradinukai tai dažnai žaidžia kartu, <...>, leidžia pertraukų laiką <...>.“ – B6;</p> <p>„Vaikai priima pakankamai pozityviai <...>.“ – B8.</p>
	Stereotipinis/negatyvus požiūris	<p>„Čia yra turbūt opiausias ir liūdniausias klausimas, kuris gali mus pasiekti kalbant apie SUP vaikus. Dirbdama jau nemažai metų pastebiu, kad tokie vaikai dažniausiai būna savo bendraamžių tarpe atstumti, jie laikosi nuošaliau. <...> jie tikrai jaučiasi labai blogai. <...> tokį menkavertiškumo jausmą akivaizdžiai savyje turi <...>.“ – A1;</p> <p>„<...> tarsi reikėtų nustatyti, užklijuoti etiketę, sudėlioti ir tada jau galima su juo elgtis atlaidžiau ir supratingiau. <...> Na gaunasi vėlgi tokiu pačiu ir smerkimas ar ne, tas kaip ir ligonis, tai jau iš jo kaip ir nereikalaukime.“ – A2;</p> <p>„<...> pasitaiko neigiamų ar kitokių negatyvių komentarų į šituos mokinius, kurie turi specialiuosius ugdymosi poreikius, iš kitų vaikų. Tėvams kartais būna baimių, nes turi šiokių tokių nusistatymą.“ – A3;</p>

Lentelės Nr. 5 tęsinys 41-ame puslapyje

Lentelės Nr. 5 tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Įstaigos bendruomenės požiūris į vaikus, turinčius SUP	Stereotipinis/negatyvus požiūris	<p>„Šiek tiek sunkumų kyla, kai mes kalbame apie pačius vaikus, nes, <...> gali būti, kad vaikai pirštu gali parodyti į vaiką su SUP, nevisai jo priima, pavyzdžiui, grupinį užduočių metu, kažkaip izoliuoja tokį vaiką.<...> Kalbant apie tėvus, kartais tenka išklausti ir iš tėvų nelabai gražių komentarų, kai jie sako „Nenoriu, kad toks ir toks vaikas kartu būtų klasėje, vienoje patalpoje mokytusi su mano vaiku.“ – A5;</p> <p>„<...> turiu ir labai liūdnos patirties valstybinėje mokykloje. Kur ir tėvai, ir specialistai, kurie turėjo kaip ir padėti tam vaikui, tiesiog bandė pašalinti tą vaiką iš mokyklos, bandydami įrodyti, kad čia jam ne vieta.“ – A6;</p> <p>„Dar sunkiai.“ – A9.</p> <p>„<...> yra dar tas nusistovėjęs stereotipinis mąstymas, kad jie truputį atsilikę, tai gal per daug ir nedėkim, nes nieko gero ir nebus“ – B1;</p> <p>„<...> tu siūlai vienokius ar kitokius sprendimo būdus, o tau sako, kad tai vis tiek nepadės, tai kam tada vargti iš tikrųjų.<...> yra tekę vesti vienus mokymus, kai klausi žmonių, ta prasme, pedagogų, ko jūs tikėtės iš tų mokymų, tai toks atsakymas, kad nebūtų tokių vaikų.“ – B3;</p> <p>„Mano nuomone, priima nelabai gerai <...>.“ – B5;</p> <p>„Turėjom atvejį, kad vienas tėtis labai skeptiškai žiūrėjo ir buvo nusiteikęs priešiška <...>.“ – B9.</p>
Palankaus požiūrio į vaikus, turinčius SUP, formavimo būdai	Pokalbiai su ugdytiniais	<p>„Klasės valandėlių metu daug kalbama apie tokius mokinius ir kiekvienai galimai situacijai ieškome būdų, kaip galėtume būti empatiškesni vienas kitam <...>.“ – A3;</p> <p>„<...> dirbame su vaikais <...>.“ – A5;</p> <p>„<...> jeigu kitąsyk išgirstu, tai čia labai kategoriškai ir griežtai pasakau, kad čia stop, čia šitoj vietoj negalima.“ – A9.</p>
	Pokalbiai su klasių auklėtojais	„<...> su klasių auklėtojais aptariame,<...>.“ – A5
	Pokalbiai su tėvais	„<...> padariau vieną susirinkimą, kuriame paėmiau pristačiau savo situaciją, <...>.“ – A9.
	Prevencinės veiklos	„<...> vedame veiklas, kurios pabrėžia, kad žmonės su tam tikrais poreikiais nėra skirtingi, kad jie yra tokia pat mūsų visuomenės dalis ir nariai, kaip ir mes.“ – A5.

Analizuojant socialinės aplinkos vaikams, turintiems SUP, pritaikymą ugdymo įstaigose išryškėja, kad dažnu atveju, šie vaikai susiduria su negatyviu įstaigos bendruomenės požiūriu į juos. Tačiau ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į tai, kad sunkiausiai sunkumų patiriančius vaikus priima suaugusieji. Kaip atskleidė daugiau negu pusė tyrime dalyvavusių specialiųjų pedagogų, jie pastebi, kad patys mokytojai išreiškia nepasitenkinimą šiais vaikais, nerodo noro padėti, mano, kad neverta to daryti. Tokios mokytojų nuostatos – visiška priešingybė Urnėžienės, Budrytės (2014) atlikto tyrimo, kuriame dalyvavo specialieji pedagogai, išvadose pateikiamoms išvargoms, kuriose nurodoma, kad vienos svarbiausių visų pedagogų savybių – meilė savo darbui, noras padėti, pozityvumas. Deja, mūsų šalies mokytojams, specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymo kontekste, dar reikia labai pasitempti, mokytis suprasti, atliepti poreikius.

Galima pastebėti, kad nei vienas mokytojas neįvardina, kad sunkumų keltų specialusis pedagogas. Taigi, galima daryti prielaidą, kad šie specialistai teikia pakankamai kokybiškas paslaugas, nedemonstruoja netinkamo elgesio sunkumų patiriančių vaikų atžvilgiu. Kalbėdami apie galimybes, kaip būtų galima užtikrinti palankios socialinės aplinkos kūrimą, mokytojai linkę įvardinti tik palankaus kitų vaikų, tėvų požiūrio į specialiuosius ugdymosi poreikius svarbą. Čia taip pat neužsimenama, kad šį požiūrį reikėtų keisti jiems patiems, ar jų kolegoms.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinis aplinkos pritaikymas vaikams, turintiems SUP – labai prastame lygmenyje. Ir nors Low (2021) akcentuoja, kad visų pirma yra svarbiausia užtikrinti tai, kad SUP turintis vaikas jaustųsi gerbiamas, lygus su kitais vaikais, deja yra priešingai. Iki šiol jie sunkiai priimami mūsų visuomenėje, ir negana to, specialieji pedagogai, kurie stengiasi šių vaikų labui, yra tarsi priversti užmerkti akis, kadangi vieni nepajėgia pasirūpinti tinkamos aplinkos kūrimu.

Siekiant išsiaiškinti mokyklų fizinės aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, situaciją, aiškintasi, kaip ši aplinka jau pritaikyta vaikams, kokie yra pačių mokyklų, klasių, specialiųjų pedagogų kabinetų privalumai ir trūkumai, kurie pateikiami 6-oje lentelėje.

6 lentelė. Įstaigos fizinės aplinkos pritaikymas vaikams, turintiems SUP

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Mokyklos ir jos aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, privalumai	Pritaikomumas judėjimo negalią turintiems mokiniams	„Mokykla turi liftą, pritaikytą galimybę atvykti žmogui su neįgaliojo vežimėliu <...>. Mes turime lauko erdves, kurias galima irgi lygiai taip pat įgalinti.“ – A1; „<...> mūsų mokykloje yra liftas tokiems vaikams, jie gali pasinaudoti juo, yra turėklų koridoriuose <...>.“ – A4; „<...> yra nuvažiavimas, liftas, kuriuo galima pasikelti į kitus aukštus.“ – A7; „<...> pritaikyta tikrai fizinę negalią turintiems vaikams.“ – B5; „<...> mes turime liftą, turime pritaikytus pandusus. Mes turime ir kabinetus be slenksčių, kas aktualu, jeigu yra mokinių su judėjimo negalia <...>.“ – B8; „<...> yra liftai <...>. <...> įeinant į mokyklą, yra laiptai ir įrengta, kad galėtų įvažiuoti su neįgaliojo vežimėliu. <...>. Taip pat mokykloje nėra slenksčių, taip pat jungikliai yra padaryti pakankamai žemai, kad galėtų pasiekti bet kuris vaikas, o kai kur net veikia automatiniai šviesos jutikliai, tai kai įeini šviesa įsijungia, kai išeini išsijungia, <...>.“ – B9; „<...> mokykloje yra liftas <...>.“ – B6.
	Poreikių atliepimas	„<...> mokykloje, kurioje dirbu, aplinka yra ypatingai pritaikyta, labai atliepanti poreikius.“ – B1;
	Papildomos erdvės	„Visų pirma mūsų mokykla turi tokią, kaip rekreacinę zoną, mes vadiname. Ten yra sofos, sėdmaišiai, knygos, kur bet kuris mokinyš gali ateiti, nusiraminti, pailsėti, <...> tada taip pat yra tokie nusiramavimo kampai mokykloje, išdėlioti įvairiose vietose, kur yra tokių sensorinių žaisliukų <...> arčiau langų, kur stebėti gamtą <...>“ – A6; „<...> yra kompiuterių klasės kelios <...>.“ – A7;

Lentelės Nr. 6 tęsinys 43-iame puslapyje

Lentelės Nr. 6 tęsinys

Kategorija	Subkategorijos	Ilustruojantys teiginiai
Mokyklos ir jos aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, privalumai	Papildomos erdvės	„Taip pat yra nusiramino kambarys toksai jam įrengtas, tai manau, kad mokykla yra pasirengusi tikrai priimti ir daugiau tų vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ir aplinka tikrai yra gerai pritaikyta“. – B2; „Taip pat mokykla dar neturi, bet planuoja įsirengti sensorinį kambarį, <...>“. – B6.
	Estetinis vaizdas	„Šiaip šiuolaikiškai įrengtas pastatas, erdvės tokios jaukios ir klasės gražios.“ – B5.
	Priemonių įvairovė	„<...> priemonių yra galybė.“ – A9.
	Specialistų pagalba	„<...> mokykloje yra keli mokytojo padėjėjai, kurie būna šalia, kurie padeda tiek mokytojui, tiek pačiam mokiniui, jeigu reikia. Yra pagalbos specialistai, kurie tikrai aktyviai dirba, turi daug valandų ir užsiėmimų, atliepti įvairius poreikius.“ – B1.
Mokyklos ir jos aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, trūkumai	Nepakankamas pritaikymas vaikams, turintiems SUP	„<...> spalvos nėra pakankamai pritaikytos vaikams, turintiems SUP. <...>. Tam tikroje mokyklos dalyje panaudota raudona spalva, dažant lubas, kai kuriems vaikams, turintiems Autizmo spektro sutrikimą, ta spalva gali būti jautrinanti ir sužadinti.. taip pat ir baldai, sofutės yra labai ryškios raudonos spalvos, kas irgi nėra iki galo pritaikyta visiems vaikams, kurie turi SUP.“ – B4; „Trūksta aplinkos pritaikymo akliesiems, trūksta aplinkos pritaikymo klausos negalių turintiems vaikams, taip pat mokykla neturi lifto, ypač jei yra tik dviejų aukštų pastato dalis, taip pat mokykloje yra laiptai, kur yra sunku vaikams, turintiems judėjimo negalią. Taip pat mokykloje nėra pritaikyta regos sutrikimų turintiems mokiniams. Tai yra ten nėra specialių takų, kur būtų pritaikyta, kaip nueiti į vieną ar kitą kabinetą.“ – B7; „Mokykloje yra aplinka, kur galėtų vaikai būti, bet nepilnai įrengta <...>“. – A8; „<...> ateitų vaikas su klausos negalia ar ne, arba ten regėjimo negalia, gal tam ir nesam dar pasiruošę <...>“. – A9.
	Personalo, dirbančio su vaikais, turinčiais SUP, trūkumas	„Žodžiu, mokykloje erdvių galima rasti, bet tada jau reikia papildomai žmonių, kad su tuo vaiku jis galėtų išeiti į tas erdves.“ – A2; „Mūsų mokykla psichologo neturi <...>“. – A6.
Specialiųjų pedagogų kabinetų aplinkos privalumai	Didelė erdvė	„Yra didelis skirtas kabinetas, kur vaikai gali, jeigu nori, tradiciškai sėdėti prie stalo rašomojo ir dirbti, jeigu nori, gali eit gulėti ant kilimo, jeigu nori, gali laisvai pajudėti. Didelis kabinetas, <...>“. – B1;
	Priemonių įvairovė	„<...> įvairios terapinės priemonės, sensorinės įvairios priemonės, tai galiu laviruoti tarp tų pratybų <...>“. – B1; „Šiaip mano kabinete visko kaip ir yra <...>. Esu nusipirkusi ir tą sunkią antklodę, jeigu prireiktų. Ir pusrutulį tokį, kur sportui naudoja, kur ligšvarai išlaikyti,“ – B2; „Yra mano kabinete žaidimų kampelis, ten yra įvairių žaislų, minkštų žaislų, lavinamųjų žaislų, yra šviečiantis stalas, <...>“. – B6; „<...> skaičių kortelės <...>, šviečiantis stalas su figūromis, <...> kompiuteriai <...>“. – B9.
	Veiklos kampeliai, erdvės	„<...> kiekvienas gali sau išsirinkti tinkamą kampelį, tinkamą vietą gali rinktis, jeigu pasikviečiu.“ – B1; „<...> sukurtos kelios erdvės, viena erdvė yra specialiai parengta mergaitei, kuri turi Dauno sindromą, tai yra jos asmeninė erdvė, kur prasideda užsiėmimas.“ – B9.

Lentelės Nr. 6 tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Specialiųjų pedagogų kabinetų aplinkos privalumai	Saugumo užtikrinimas	„Stengiamės kabinete nelaikyti labai aštrių daiktų, būtent žirklių, pieštukų, <...>. Taip pat stengiamės, kad visi kampai būtų tokie minkštesni, arba nebūtų tokių kampų.“ – B7.
	Dirgiklių ribojimas	„<...> kuo mažiau būtų tokių dėmesį blaškančių elementų <...>.“ – B3; „Taip pat stengiamės, kad aplinkui, pati aplinka nebūtų labai erzinti iš spalvų prasmių, kad nebūtų labai daug daiktų aplinkui, nes tai irgi yra dirgikliai.“ – B7
Specialiųjų pedagogų kabinetų aplinkos trūkumai	Nepakankamas pritaikymas	„Pas mane kabineto aplinka nėra pakankamai pritaikyta, kaip galėtų būti <...>.“ – B6;
	Maža erdvė	„<...> erdvės yra per mažai.“ – B4; „<...> kabinetas yra mažas <...>.“ – B5; „Dažnai būna taip, kad būna mažos patalpos, būtent ugdyti šiuos mokinius <...>.“ – B7.
Klasių aplinkos privalumai	Erdvės, veiklos kampeliai	„Mano kabinetas didelis, erdvus.“ – A1; „Klasėje dar turime tokių kampelių žaidimų, kur yra įvairiausi stalo žaidimai, loginiai žaidimai, ten mokiniai gali atsisdėję pažaisti.“ – A3.
	Baldų pritaikymas	„Be to, klasė turi naujus modernius suolus, kurie yra pritaikyti.“ – A3; „<...> suolai kabinetuose yra platesni.“ – A4; „Klasėje yra labai lengvi stalai, kur sėdi vaikai patys. Kadangi vaikai sėdi po vienu, tai labai lengva tą stalą paimti ir kažkur nunešti, jeigu vaikui yra pakankamai sunku susikaupti pamokos metu, tai galiu aš pati tą stalą atsinešti šalia savęs arba nunešti į priekį <...>.“ – A6; „<...> suoliukai yra atskiri <...>. Suolai prieinami, įvažiavimai išvis yra iš galo ir iš priekio, dvejų durys, <...>.“ – A9.
	Dirgiklių ribojimas	„<...> norėjau įnešti kažkokios gyvybės jaukumo, bet kiek pati pastebiu, kad ne tik SUP vaikai, bet ir visi vienareikšmiškai pavargstam nuo chaoso, nuo gausos aplinkoje. Kol kas tą kabinetą palikau šaltesnį, įnešdama tik žalsvos spalvos.“ – A1; „<...> negaliu sau leisti pakabinti klasėje kažkokių gražių citatų arba paveikslėlių, nes tai dirgina vaikus, išblaško juos <...>. Taigi, visas tokias spalvingesnes detales, kurios gali patraukti dėmesį, aš tiesiog sudedu į savo gražių, neutralios spalvos spintą. Ir reikalui esant, išsitraukiu <...>.“ – A5
	IKT ir kitos priemonės	„<...> turime išmaniąją lentą ir projektorių, kurie mums labai padeda, ypač vaikams, turintiems regos problemų.“ – A5; „Pas mus mokykloje yra iš tikrųjų labai priimtos ir kompiuteriai, ir planšetės pamokų metu.“ – A6; „Na klasėje turiu irgi keletą kompiuterių, yra kur galima vaikui kažką duoti dirbti savarankiškai.“ – A7; „<...> yra vienokia lenta, kitokia lenta, <...>.“ – A9.
	Nedidelis mokinių skaičius klasėje	„<...> nedidelės klasės, tai turiu galvoje vaikų kiekiu. Turbūt vidutiniškai yra 13 vaikų klasėse, šiuo metu pas mane yra klasėje 15 vaikų. Tai žodžiu irgi padeda <...>.“ – A6; „Galima atskirti, kadangi nėra klasėje labai daug vaikų, tai galima tiesiog suolus sustatyti taip, kad būtų patogiu, kad šalia sėdėtų vaikas, kuris galėtų jam padėti, pagalbą suteikti.“ – A7.

Lentelės Nr. 6 tęsinys 45-ame puslapyje

Lentelės Nr. 6 tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Klasių aplinkos trūkumai	Erdvės trūkumas	„<...> norėtusi dar didesnio pritaikymo. Nusiramini kažkokios erdvės, kampelio būtent vaikams, kurie nenori būti šurmulyje, siautulyje, kuris akivaizdu vyrauja pertraukų metu. Norėtusi turėti galbūt ir sensorikos kambarį.“ – A1; „<...> neįsivaizduoju kaip aš patogiai pasodinčiau jį arba atskirai kažkaip galėčiau pasodinti. Ir triukšmo prasme... per vieną seminarą, tai atskirkite širma ir tas vaikas neblaškys kitų.. kaip tai jis neblaškys... pas mane net nėra kur širmą padėti.“ – A2; „<...> klasė yra maža, vaikas neturi sau tinkamos vietos, neturi kampo, kur galėtų dirbti, <...>.“ – A8.
	Didelis vaikų skaičius	„<...> vaikų klasėje daug <...>.“ – A1; „Klasėje yra labai daug mokinių <...>.“ – A8; „Sunkumai yra tokie, kad yra didelės klasės <...>.“ – A9.

Įstaigos fizinės aplinkos pritaikomumo vaikams, turintiems SUP, analizė atskleidė, kad informantų apibūdinamos mokyklos, specialiųjų pedagogų kabinetų, klasių fizinės aplinkos įrengimas yra glaudžiai susijęs su literatūroje pateikiamomis rekomendacijomis. Pastebima, kad tiek pačios įstaigos, tiek specialiųjų pedagogų kabinetuose, mokytojų klasėse sukurta aplinka glaudžiai siejasi su Pradinio ugdymo bendrojoje programoje (2016) pateiktomis rekomendacijomis ir pasižymi mobilumu, saugumu, estetiškumu, priemonių gausa. Taip pat, pavyzdžiui, kaip Lynch, Nabors, Simpson ir Warner (2008), Writer (2023) nurodymuose, taip ir realybėje stengiamasi riboti dirgiklius patalpose, t.y. vengiama perkrauti jas plakatais, priemonėmis, kad nebūtų blaškomas vaikas, turintis SUP. Baldai taip pat pritaikomi atsižvelgiant į šių vaikų poreikius. Taip pat galima teigti, kad pakankamai gerai pasirūpinta aplinkos pritaikymu judėjimo negalią turintiems vaikams.

Keletas informantų nurodė, kad aplinka, kurioje dirba, turi erdves, kampelius. Tačiau pasigendama tyrimo dalyvių taikomo aplinkos triukšmo lygio mažinimo, galimybės groti ar klausytis muzikos, kai vaikas nori nusiraminti sudarymo, priemonių, kurių imamasi saugumui užtikrinti, aptarimo. Nei vienas informantas, kaip aplinkos privalumo nepamini, kad ji skatina kūrybines ugdytinių galias, tad galimai trūksta Pradinio ugdymo bendrojoje programoje (2016) rekomenduojamų priemonių ugdytinių mąstymui, problemų kėlimui, eksperimentavimui, kūrybingumui, saviraiškai skatinti, arba informantai to nelaiko reikšmingu dalyku.

Visgi, nors įstaigų ugdomosios aplinkos, kalbant apie jų pritaikomumą vaikams, turintiems SUP, turi nemažai privalumų, ir situacija šiuo klausimu yra pakankamai gera, visgi atskleidžiama ir nemažai trūkumų, ypač mokyklos lygmeniu: nepakankamas pritaikymas fizinę, regos, ar klausos negalią turintiems vaikams, nepilnas atskiros erdvės įrengimas. Du mokytojai paminėjo ir specialistų trūkumą, kas atsižvelgiant į nuolat augantį vaikų, turinčių SUP, skaičių bei į nuo 2024 m. numatomus pokyčius – didelė bėda. Beje, savo tyrimuose Hernandez (2013), taip pat nurodo,

kad skirtingų specialistų darbas išvien, jų bendradarbiavimas, padeda užtikrinti ilgalaikę sėkmę ugdant vaikus, kurie patiria tiek mažesnių, tiek didesnių sunkumų.

Keturi iš devynių specialiųjų pedagogų nėra patenkinti savo kabineto pritaikomumu vaikams, turintiems SUP. Dauguma jų, kaip trūkumą įžvelgia per mažą jo erdvę. Keturi iš devynių apklausoje dalyvavusių mokytojų taip pat nėra visiškai patenkinti savo klasių aplinka, o pagrindinės to priežastys – per maža erdvė ir per didelis vaikų skaičius.

Taigi, galima teigti, kad esama situacija mokyklose, kalbant apie jų fizinės aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems specialiųjų poreikių, mokytojų ir specialiųjų pedagogų akimis – gana palanki. Ypač gera situacija specialistų kabinetuose, kurie pasižymi priemonių įvairove, taip pat nemaža dalis turi įrengtas erdves, kampelius. Klasėse situacija kiek sudėtingesnė dėl didelio ugdytinių skaičiaus, tačiau čia taip pat gausu priemonių, naudojamos IKT, baldai pritaikyti sunkumų turintiems vaikams.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokius būdus, metodus, dirbdami su vaikais, turinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių, taiko mokytojai ir specialieji pedagogai. Ugdymo metodų įvairovė prisideda prie šių vaikų ugdymo sėkmės, motyvacijos mokytis, kuri yra viena iš sėkmingo aplinkos pritaikymo komponentų (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Ugdymo būdai, metodai taikomi vaikams, turintiems SUP

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Vaikų, turinčių SUP, ugdymo metodai	Individuali veikla	„<...> naudoju dažniausiai individualaus ugdymo metodą.“ – A4; „<...> pagrindinis turbūt yra individuali pagalba <...>.“ – A6; „<...> individualios pratybos <...>.“ – B1. „<...> aiškiniu individualiai.“ – B6; „<...> taip pat taikome individualių ugdymą <...>.“ – B7
	Darbas grupėse, porose	„<...> darbas grupėse <...>“ – A6; „<...> dirbant grupėse <...>. <...> darbas mažose grupėse, t.y. po 2-3 mokinius <...>.“ – B7; „Bandau dažnai taikyti ir darbą porose <...>.“ – B9.
	Pokalbis, dialogas, diskusija	„<...> pokalbių motyvacijai pakelti, padrąsinimui <...>.“ – A1; „Pokalbį naudojam, kada vienas su kitu kalbam, galim išsilieti neskubant. Pokalbius, dialogus.“ – B1; „Stengiuosi paaiškinimus naudoti, diskusijas, apie ką kalbėsime, kas tai yra“ – B2; „Na su vyresniais vaikais dažniau darbas vyksta per diskusijas, kalbant, analizuojant <...>.“ – B4
	IKT priemonių integravimas	„Kažkas susijęs su IT taip pat tinka, interaktyvūs klausimynai, audio užduotys <...>.“ – A5; „Jie dirba su kompiuteriais pamokoje <...>.“ – A6; „Tai informacinės technologijas naudojam <...>.“ – A7; „Dažnai naudojam IT, daug pratybų įvairių atliekam naudojant kompiuterį, planšetes.“ – B1; „<...> naudoju IKT priemones, „Kahoot“ mylimiausias visoms klasėms.“ – B2;

Lentelės Nr. 7 tęsinys 47-ame puslapyje

Lentelės Nr. 7 tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Vaikų, turinčių SUP, ugdymo metodai	IKT priemonių integravimas	<p>„Labai dažnai naudojam IKT, pavyzdžiui yra tokia „Hey Hey mokykla“ <...>.“ – B3;</p> <p>„Mokau juos būtent naudotis kompiuteriu, rašyti ar redaguoti dokumentus.“ – B5;</p> <p>„<...> yra multimedija, naudojam informacinės komunikacinės technologijas, naudoju internetinės programėles, per kurias sukuria internete mokomąsias priemones, žaidimus.“ – B6;</p> <p>„Dažniausiai taikome IT <...>.“ – B7;</p> <p>„Taip pat kabinete yra erdvė su kompiuteriais, <...>, prie kurių kartais vaikai atlieka interaktyvias užduotis ir būna galimybė jiems pasirinkti, ar jie nori rašyti ranka, ar nori atlikti užduotį per kompiuterį.“ – B9.</p>
	Aktyvūs ugdymo metodai	<p>„<...> minčių lietus <...>.“ – A5;</p> <p>„Bandau įtraukti aktyvius metodus <...> dažnai naudojam minčių lietu <...>.“ – B1;</p> <p>„Attention autism“, tai yra iš Anglijos atėjęs metodas <...>. <...> praktinis darbas, elementarus, labai supaprastinti eksperimentai.“ – B3;</p> <p>„<...> diskusijos būdu, naudojant minčių lietu, minčių žemėlapi <...>.“ – B4;</p> <p>„<...> taikome minčių lietu <...>.“ – B7;</p> <p>„<...> gali tekt ir po kabinetą pasivaikščioti, kad viena užduotis gali būt padėta prie vieno stalo, kitą užduoti gali rasti priklijuota po stalu ar po kėde, galbūt gali tekti atsistoti ir pagaudyti kamuolį.“ – B9.</p>
	Žaidimai	<p>„<...> įvairius žaidimus <...>.“ – A7;</p> <p>„<...> žaidybine forma, kada vaikai realiai net nesupranta, kad čia mokomės.“ – B1;</p> <p>„Pagrindė jeigu su mažesniais, viską stengiamės per žaidimą, per žaidybines situacijas. – B3;</p> <p>„Su mažesniais vaikais dažniausiai būna žaidybinės užduotys <...>.“ – B4;</p> <p>„<...> žaidimus <...>.“ – B9.</p>
	Vaizdinės priemonės	<p>„<...> geriau perpranta informaciją ir pamokos medžiagą, kai ji yra vizualizuojama, kai jie gali ne tik skaityti, bet ir daryti rankomis.“ – A5;</p> <p>„Vizualiai stengiuosi pavaizduoti, mokiniai irgi mokosi po truputį jau man vizualiai vaizduoja“. – B2;</p> <p>„<...> video <...>.“ – B3;</p> <p>„Mokykloje visada naudoju vaizdinį pamokos planą.“ – B5;</p> <p>„<...> paveikslėliais, užrašyti ant lentos.“ – B6.</p>
	Ekskursijos	„<...> ekskursijos su praktinėmis užduotimis <...>.“ – B3
	Papildomi užsiėmimai	„Tada turim mokykloje vadinamus "mokslo būrelius", <...> kur trūksta tų žinių, kur buvo sudėtingiau, tada jie ateina ir mes pamoką skiriam tam, kad visi kartu mes pasimokytume.“ – A6
	Projektai	„<...> projektinius visokius metodus taikome <...>.“ – A7
	Mokymosi pajvairinimas	<p>„Skaitym prieš klasę kažkokias ištraukėles iš knygos ir atsineškite kažkokį atributą. Tai vat irgi vaikas pasislepia už skrybėlės, už akinių, ten kažkokį užsideda jau tada jis ne savim pasijaučia, jisai įeina kažkokį vaidmenį, jam yra drąsiau, paskui kitą kartą jau tuos nuimi ir jau darykit be tų priemonių. Tai čia jau su tokiais vaidybiniais elementais <...>.“ – A9;</p> <p>„<...> pajvairinant mokymąsi ir padedant jiems susidomėti, ir atrasti įdomumo tose užduotyse, kur kartais per pamokas būna mechaninis darbas <...>.“ – B4.</p>

Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo procese naudojamų būdų/metodų analizė atskleidė, kad jų įvairovė gana didelė. Kaip nurodo Mažylienė ir kt. (2011), labai svarbu, kad ugdymo procese vyrautų metodų, atitinkančių vaikų poreikius, įvairovė, tad teorija glaudžiai siejasi su praktika, kadangi akivaizdu, jog ugdytojai stengiasi pajavairinti savo užsiėmimus įvairiais metodais. Tačiau reikėtų pastebėti, kad didesnę metodų įvairovę taiko specialieji pedagogai.

Populiariausias būdas ugdyti sunkumų turinčius vaikus – IKT pasitelkimas pamokų, užsiėmimų metu. Net 10 iš 18 informantų nurodė, kad jį naudoja. Tikėtina, kad išties šis skaičius yra dar didesnis. Taip pat, ypač tarp specialiųjų pedagogų, populiarus metodas – vaizdinių priemonių demonstravimas. Šį metodą, ypatingai autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams, savo darbe rekomenduoja ir Bugytė, Valaitienė (2022) teigdamos, kad tai vienas geriausių būdų padėti šiems vaikams perprasti, įsisavinti informaciją. Tai, žinoma, puikus būdas padėti mokytis ir kitų sunkumų patiriantiems vaikams.

Apibendrinant galima teigti, kad mokyklose dirbantys pedagogai deda pastangas tam, kad vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo procesas būtų įvairesnis. Vengiama akademiškumo, stengiamasi skirti individualaus dėmesio, nepaisant to, kad kaip išryškėjo ankstesnių kategorijų analizės metu, pedagogams ir tenka susidurti su įvairiais šių vaikų ugdymo iššūkiais.

Tyrimo metu taip pat siekta išsiaiškinti kokios yra mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo patirtys. Jos atskleidžiamos 8-oje lentelėje.

8 lentelė. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų tarpusavio bendradarbiavimo patirtys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Mokytojų ir specialiųjų pedagogų santykiai	Bendradarbiavimu grįsti santykiai	„Mano santykis sakyčiau pozityvus, grįstas bendradarbiavimu, gera-noriškas.“ – A1; „kolegiški, bendradarbiaujantys.“ – A2; „<...> pakankamai atviri, stengiamės bendradarbiauti, bandom. <...>. Mokausi ir aš prie mokytojų prisiderinti. Bandom, kalbėti dialogo būdu, siekiam tų susitarimų, derinamės, dažniausiai sėkmingai.“ – B1.
	Darbiniai santykiai	„Su mokytojais tai stengiuosi palaikyti būtent darbo santykius, <...>. Neįsileisti į asmeninį gyvenimą, kad tai netrukdytų tolimesniam mūsų darbui.“ – B2.
	Komandiniai santykiai	„<...> yra svarbus tas komandinis darbas <...>.“ – B3
	Draugiški, glaudūs santykiai	„<...> mes puikiai sutariam <...>.“ – A3; „Santykiai su specialiuoju pedagogu yra puikūs <...>.“ – A4; „Mūsų santykiai yra pakankamai glaudūs <...>.“ – A5
Laikas, skiriamas bendravimui su mokytojais/ specialiaisiais pedagogais ir jo kokybė	Laiko trūkumas	„Akivaizdu, kad norėtuši daugiau to laiko rasti, <...> tas mūsų bendradarbiavimas gaunasi toksai protarpinis.“ – A1; „Gal iš mano pusės reikėtų, truputį daugiau skirti pasiruošimui, susiderinimui programų. Tai, manau, man reikėtų pasistengti dirbti... daugiau bendradarbiauti ir daugiau susiderinti, ir visą tą galim pasiekti kalbėdami vieni su kitais.“ – B1;

Lentelės Nr. 8 tęsinys 49-ame puslapyje

Lentelės Nr. 8 tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
		„<...> kartais reiktų skirti daugiau laiko bendravimui su mokytojais, nes vis tiek būna tų vaikų nemažai ir nespėji pas visus suvaikščioti, ir suteikti grįžtamąjį ryšį.“ – B4.
	Laiko kokybė	„Be abejo, kad taip, kokybiškas.“ – A2; „<...>. Manau, kad laikas kokybiškas.“ – A3; „Tai ta bendravimo kokybė tikrai yra puiki, aš manau.“ – A4; „Manau, kad kokybiškas.“ – B1; „Tai ta kokybė nėra 100 proc. bet didžiąja dalimi bendravimas ir bendradarbiavimas vyksta.“ – B4.
Bendravimui skiriamas metas	Bendravimas pagal grafiką	„<...> turim nusistatę konsultacijų laiką.“ – A3.
	Bendravimas pagal poreikį	„<...> nėra kažkokio grafiko pagal kurį mes bendraujam <...> pas mus kai iškyla poreikis ir bendraujam.“ – A2.
	Bendravimas po pamokų	„Dažniausiai su spec. pedagogu susitinkam po pamokų <...>.“ – A5
	Bendravimas pertraukų metu	„Per pertraukas kartais pasidalinam mintim.“ – A2; „Arba kartais, kai yra daugiau laiko, mokytojų kambary irgi galima labai gražiai atsisėsti ir aptarti.“ – A5; „<...> su mokytojais tenka bendrauti per pertraukas <...>.“ – B2.
	Bendravimas pamokos metu	„<...> spec. pedagogas apsilanko pas mus pamokos metu <...>.“ – A5.
Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendravimo formos	Gyvi pokalbiai, pasitarimai	„<...> galiu pasitarti <...>. – A1; „<...> reikia šnekiesi, prieini klausi klausimo – gauni atsakymą.“ – A2; „<...> jeigu iškyla kažkokia problema, tai aš visada galiu kreiptis į specialiąją pedagogę, kuri visad man paaiškina, pataria, kaip elgtis ir kiekvienoje situacijoje, priklausomai nuo vaiko. Mes susėdę pasikalbam, kaip geriausia yra jam.“ – A3.
	Telefoninis pokalbis, žinutės	„<...> jeigu skubu, visada specialiąją pedagogę galiu pasiekti paskambinusi telefonu. <...> galime susisiekti trumposiomis žinutėmis.“ – A1; „Kartais tas bendravimas vyksta negyvai, o per SMS, messenger'ius, ten kartais ir net patogiau parašyti ir sulaukti tam tikrų atsakymų papunkčiui surašytų.“ – A5; „<...> susirašinėjame arba susiskambiname.“ – B2.
	Posėdžiai, kiti susirinkimai	„<...> bendradarbiaujame organi-zuodami veiklą ir vaiko gerovės komisijoje.“ – A4; „<...> mokykloje vyksta kiekvieną savaitę tokie susitikimai, kurių metu mes aptariame problemas, kas yra svarbu, kas aktualu, jeigu kyla kažkokia tai problema, kaip ir sakiau kolegų visad gali paklausti.“ – B3.
Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendravimo temos	Sunkumų aptarimas	„Bendradarbiaujame, kalbėdami apie mokinius, kuriems nesiseka mokslams, gal kartais reiktų juos ištirti, įvertinti jų mokymosi galias ir paskui gal reiktų dar siūsti į pedagoginę psichologinę tarnybą.“ – A4; „Taip, aš manau, pagalbos sulaukiu. <...> dažniausiai mokytojai pasako iš karto, įvardina su kokiais sunkumais jie susiduria, ties kuria vieta reiktų labiau dirbti. Man čia yra pagalba, nereikia man pačiai vargti, aiškintis <...>.“ – B1.

Lentelės Nr. 8 tęsinys 50-ame puslapyje

Lentelės Nr. 8 tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendravimo temos	Programų, planų aptarimas	„Ir tenka dėl programų rašymo, dėl to, kad ten kaip su tuo vaiku darbuotis geriau.“ – A2; „padeda dar mums mokytojams, sudarant individualius ugdymosi planus <...>.“ – A4
	Dalijimasis gerąja patirtimi	„<...> dalinamės mes patarimais <...>.“ – A3; „vienas kitam galime patarti, kas ką žino, padėti, papasakoja, kokią turėjo patirtį anksčiau, kas padėjo, gal kas galbūt nepadėjo. <...> pateikia užduotėlių pavyzdžių, ką jie yra darę, kaip man pasirošti galbūt pamokai.“ – B2; „<...> jeigu pavyzdžiui parengi kažkokią tai priemonę, ar skaitmeninę ar ką, tai į dienyną visą laiką įkeli.. į dienyną ir gali pasinaudoti ir iš tikrųjų palengvina tą darbą.“ – B3.
	Bendradarbiavimas su tėvais	„<...> bendradarbiaujame su mokinių tėvais.“ – A4
Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo sunkumai	Mokytojų žinių trūkumas apie specialiojo pedagogo funkcijas	„Mokytojai kai kurie nelabai supranta, ką tas specialusis pedagogas daro, kokiais metodais dirba. <...> mokytojai ne visada nori, kad išsivestum tą vaiką per pamoką, <...>“ – B1.
	Darbo su vaikais, turinčiais SUP, tvarkaraščio sudarymas	„<...> sunkiausia suderinti tuos tvarkaraščius, kada reikėtų pasiimti, kaip dirbti su tuo vaiku. Galima aišku... mum neprivailoma per pamokas, bet po pamokų vaikai būna jau pervargę, jeigu klasėje išbūna 5-6 pamokas, paskui pasiimi dar... tada jau būna pervargę ir dažnai būrelius turi, kurių irgi nenori praleisti, nes ten jų pomėgis būna..“ – B1
	Mokytojų ir specialiųjų pedagogų pasidalinimas vaidmenimis pamokoje	„<...> kada liekam kartu, toks atsiranda neįaukumas, nes ir mokytojas nebežino staiga, kaip čia toj pamokoj, ar tu čia tikrai su mokytoju dirbi, ar tai jo darbą kartu vertini, tai tokia įtampa šiek tiek jaučiasi.“ – B1.
	Didelis specialiojo pedagogo užimtumas	„<...> mūsų specialusis pedagogas yra labai aktyvus žmogus: jis dalyvauja viename projekte, jis dalyvauja kitame projekte, ne visada, jeigu pasibelsi į jo kabinetą, galima jį ten rasti. Tai ta laiko stoka ir yra didžiausias iššūkis.“ – A5
	Netinkamas mokytojų požiūris į specialųjį pedagogą	„<...> yra buvę, kad tokie iššūkiei, kai vyko susirinkimas tėvėlių ir mokytoja užsinerėjo būti tarpininke. Antras iš iššūkių, kai kitą kartą girdisi toksai.. vietoj to patarimo gaunasi, atneši į pamoką užduotėles ir sako, kad šitas vaikas.. gi jos netinkamos šitam vaikui <...>. Taip ganėtinai šaltai, nedraugiškai pasakyti, kad šios užduotys niekam.. jokios naudos neatneš tam vaikui.. ir nepasakyti, kad visgi kokios užduotys tiktų vaikui <...>.“ – B2; „<...> įtaką turi amžiaus skirtumas, na kur aš esu jaunesnė, o kita mokytoja į mane žiūri, kaip į nepatyrusią, <...> gal irgi na galvoja, <...> aišku ne visi, <...> kad jie geriau viską žino už tave ir nori dar tave pamokyti, bet nelabai jiems rūpi, ką tu sakai, savo pastebėjimus. Nori tik tiek, kad tu daugiau dirbtum su tuo vaiku ir kad jo nebūtų pamokoje, bet kad pats mokytojas kažkuo padėtų, tai gal jis ne visada nori <...>.“ – B4; „<...> mokytojai žino patys, ką reikia daryti, tai kažkokios pagalbos jie nepriima, nes įsivaizduoja, kad jie, kadangi dirba daug metų, tai gali jie net ir mane pamokyti.“ – B5.
	Mokytojų priešinimasis naujovėms	„<...> kai kurių mokytojų nenoras priimti kažkokią tai naujovę. <...> iš galbūt tų vyresnių mokytojų, <...> gal toksai ir būtų tas pagrindinis nenoras keistis <...>, priimti naujovių, nes vis tiek nepadės.“ – B3.
	Bendradarbiavimo, laiko trūkumas	„Tai didžiausias iššūkis tai laiko trūkumas <...>.“ – A7; „Norėčiau, kad būtų programų suderinamumas. Kad būtų tiesiog po metų aptariama, ko sieksime, pagal kokią programą dirbsime, apie turinį, kad būtų apsitarta.“ – A8;

Lentelės Nr. 8 pratęsimas 51-ame puslapyje

Lentelės Nr. 8 tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo sunkumai	Bendradarbiavimo, laiko trūkumas	„<...> bendravimo neužtenka <...>.“ – A9; „<...> bendradarbiavimo trūkumas.“ – B4; „Na jie nenori skirti laiko, aš pavyzdžiui negaliu jų prisikviesti.“ – B5
	Darbų primetimas specialiajam pedagogui	„<...> jie dalį darbo permeta man, kaip specialiajai pedagogei, nors tą medžiagą turėtų rašyti mokytojas, bet aš užsimerkiu ir ta darbą padarau <...>. Jie taip laiko mane tokia kaip patarnautoja <...>.“ – B5.

Specialiųjų pedagogų ir mokytojų atsakymų į klausimus apie jų bendravimą, bendradarbiavimą, bei jį apsunkinančias priežastis, analizė atskleidė, kad situacija šioje srityje – gana komplikauta. Kaip savo tyrime teigė Urnėžienė, Budrytė (2014), šių dviejų pusių bendradarbiavimas yra vienas pagrindinių faktorių, lemiančių sunkumus patiriančio vaiko ugdymo sėkmę, visgi ne visose įstaigose jis vyksta taip, kaip rekomenduojama teorijoje. Nors nemaža dalis informantų ir nurodo, kad bendravimas ir bendradarbiavimas tarp jų yra sklandus, draugiškas, o jo būdų ir temų įvairovė taip pat gana nemaža: nuo gyvo iki telefoninio pokalbio, susijusio su vaikų ugdymo programomis, sunkumais, problemomis bei gerosios patirties sklaida, visgi, dėmesį patraukia kai kurių tyrimo dalyvių, ypač specialiųjų pedagogų, negatyvios patirtys.

Paaikškėjo, kad šių dviejų pusių bendravimas pakankamai dažnai yra apsunkinamas, ir tai, specialiųjų pedagogų teigimu, neretai lemia būtent mokytojų elgesys. Atskleista, kad specialieji pedagogai susiduria tiek su neigiamu mokytojų požiūriu į vaiką, turintį vienokių ar kitokių sunkumų, tiek į juos pačius: jie nesutinka su specialistų pasiūlymais, priešinasi naujovėms, išreiškia nepasitikėjimą jų kompetencija ar net skiria darbus, kuriuos atlikti turėtų patys. Be šių problemų, taip pat išryškėja, kad bendravimo, bendradarbiavimo tarp šių dviejų pusių apskritai trūksta, ir tai lemia tokios priežastys kaip laiko trūkumas, specialistų užimtumas. Išryškėja Miltenienės (2004), Tzivinikou (2015) pateiktų išvalgų apie mokytojų ir specialistų bendradarbiavimo sunkumus sutaptis su informantų atsakymais: vaidmenų neapibrėžtumas, nepasidalijimas jais, sudėtingi tarpusavio santykiai, požiūrių skirtumai ir kt.

Miltenienės, Venclovaitės (2012) atlikto tyrimo išvalgose pabrėžiama, kad visiems ugdymo proceso dalyviams yra būtina aiškiai žinoti, kas, ką ir kada daro, suprasti ir savo pačių vaidmenį, jausti lygybę su kitais kolegomis, remtis jų žiniomis. Deja, realybė kai kuriose mokyklose, kaip parodė tyrimo rezultatai – kiek kitokia. Kaip nurodoma Hernandez (2013) atliktame tyrime, specialistų ir mokytojų bendradarbiavimo trūkumas turi neigiamos įtakos mokiniams, turintiems SUP, jiems teikiamų paslaugų kokybei.

Informantų, ypač specialiųjų pedagogų pasisakymai padeda išryškinti tikrąją, dažnai taip ir liekančią nepastebėtą, darbo su mokytojais ir mokiniais, turinčiais SUP pusę. Verta pabrėžti, kad patys mokytojai niekur neužsimena apie tai, kad pasitaiko, jog specialiųjų pedagogų ar jų pačių

elgesys galimai nėra tinkamas. Jie pozityviai vertina savo bendravimą su specialiaisiais pedagogais, nors realybė yra kiek kitokia. Taigi, galima daryti tam tikrą prielaidą, kad bendravimo ir bendradarbiavimo tarp mokytojų ir specialiųjų pedagogų sunkumai, trikdo tinkamos ugdomosios aplinkos vaikams, turintiems SUP, kūrimo procesą.

Siekta išsiaiškinti, kokios yra mokytojų ir specialiųjų pedagogų žinios apie teisę į aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių. Išryškėję rezultatai pateikiami 9-oje lentelėje.

9 lentelė. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų žinios apie vaikų, turinčių SUP, teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Žinios apie vaikų, turinčių SUP, teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą	Tinkama sėdėjimo vieta	„Tarkim, jeigu vienas vaikas mėgsta dirbti savarankiškai ir tyliai, turėtų turėti galimybę atsitraukti nuo klasės ir suole sėdėti ne dviese, o vienas. <...> jeigu vaikas yra aktyvus ir domisi aplinka, skirti jam vietą prie lango, labiau atkreipti dėmesį, kad jis galėtų dairytis ir netrukdyti kitiems.“ – B1
	Poreikius atitinkančios ugdomosios priemonės	„<...> kažkokios priemonės kitokios <...>.“ – A3; „Tai papildomos medžiagos metodinės, įvairios lentelės, žemėlapiai, kas pagelbėtų vaikui atlikti nurodytas užduotis.“ – A4; „Taip, gal mažiau reikia pamokos metu vadovėlio, daugiau laiko skirti ne būtent interaktyvioms, galbūt užduotims <...>.“ – A5; „<...> turėtų būti daug ugdomųjų priemonių, kurios atitiktų vaiko poreikius, <...>. Tarkim matematikoje, jeigu jam sunku skaičiuoti, manau, jis turėtų turėti galimybę ne tik ant savo pirštukų skaičiuoti, bet ir turėti priemonių, kad ir įvairių pagaliukų.“ – B1; „Papildomų priemonių suteikimas vaikui <...>.“ – B5.
	Saugios, tinkamos fizinės, socialinės aplinkos užtikrinimas	„<...> vaikas turi teisę mokytis tokioje aplinkoj, kurioj jam netrukdytu, kur jis nepatirtų sunkumų papildomų, kur jis galėtų veikti laisvai. Ar tai kažkokią judėjimo negalią turintys, ar tai girdėjimo negalią turintys, <...>.“ – A2; „<...> reikalinga atskira kokia erdvė <...>.“ – A3; „Judėjimo negalią turintiems vaikams – pritaikytos erdvės.“ – A4; „<...> visos mokyklos bendruomenės – mokytojų, vaikų, kažkokių kitų mokyklos darbuotojų – supratimas, kad tam vaikui reikia šiek tiek kitokių sąlygų tam, kad jis sėkmingai mokytųsi.“ – A5; „<...> sudaryti sąlygas jaustis patogiai klasėj, saugiai tiek fiziškai, tiek emociškai, kad nebūtų jokių patyčių.“ – B1; „<...> ugdomoji aplinka turi būti lengvai prieinama vaikui.“ – B3;
	Atsižvelgimas į individualius poreikius	„<...> turi teisę mokytis tokioj aplinkoj, kuri yra tau reikalinga.“ – A1; „Manau, kad turėtume atsižvelgti į tai, kad jiems reikia daugiau laiko, daugiau pagalbos, daugiau pakartojimo, turėtume atsižvelgti ir prisitaikyti prie jų tempo ir gebėjimų.“ – B1; „<...> visi vaikai, turintys SUP, turėtų aplinką pritaikytą pagal jų individualius poreikius.“ – B4; „<...> privalo būti pritaikyta aplinka, kad pavyzdžiui atsižvelgiant į vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius.“ – B5.

Lentelės Nr. 9 tęsinys 53-iame puslapyje

Lentelės Nr. 9 tęsinys

	Ugdymo proceso vientisumas	„Jei vienas mokytojas naudos ta struktūra, o kitas nenaudos, nes sakys, kad jam nereikia, tai to vientisumo trūksta.“ – B5.
Vaikų, turinčių SUP, teisės į ugdomosios aplinkos pritaikymą užtikrinimo sunkumai įstaigoje	Finansiniai sunkumai	„Viskas atsiremia į finansus <...>.“ – B1; „<...> čia tokie finansiniai dalykai daugiau.“ – B3; „nuolat sako, kad nėra pinigų ir prašant nupirkti kažkokių priemonių arba išmaniąją lentą pakabinti kabinete, tai jie sako, kad pinigų nėra ir negali to užtikrinti.“ – B6; „<...> biudžetas švietimo įstaigose yra gana ribotas.“ – B7.
	Lėtas aplinkos pritaikymo procesas	„<...> sensorinis kambarys kaip ir yra numatyta, bet neaišku, kada jis atsiras, kiek laiko reiks jo laukti.“ – B4.
	Atsižvelgimo į vaiko poreikius trūkumas	„<...> ne visi mokytojai atsižvelgia į vaikų, turinčių SUP rekomendacijas, kaip su jais dirbti <...>.“ – B4.
	Specialistų darbo vientisumo stoka	„Pavyzdžiui šioje mokykloje kiekvienas specialistas yra kiekvienas sau, nėra tokio bendro susitarimo, kad pvz. dirbam kiekvienas su tuo pačiu vaiku, o mes tiesiog nerandam tu sąlyčio taškų, tiesiog mes galėtume tikslingai dirbti.“ – B5.
Fizinės aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, galimybės	Didesnės erdvės	„<...> tai mums reikėtų pirmiausia klasės didelės. Didelės fizinės aplinkos, kur būtų kampelis nusiramimui, tada didelės aplinkos, kur būtų kampelis tiems, kas nori dirbti grupėje ir tiems, kas nori dirbti tvarkingai prie stalų. Tai pirmiausia mano svajonė būtų, kad turėtų jie didelę, didelę erdvę ir išskaidytą.“ – B1; „Na būtų gerai, jei kabinetas būtų truputėlį didesnis <...>.“ – B4.
	IKT ir kitų priemonių papildymas	„<...> manau, kad norėtusi daugiau informacinių priemonių ant sienų, lietuvių kalbos taisyklių, vizualikos ir pan., tačiau žinodama, kad ne visiems vaikams ta tokia informacinė erdvė yra į naudą, kol kas tas papildomas priemonės laiku spintoje, kai reikia jas išsitraukiu.“ – A1; „<...> planšetės arba kompiuteriai klasėje, nes iš tikrųjų šiuo metu neturim atskirai savo.“ – A3; „Labai būtų gerai turėti nešiojamus kompiuterius klasėje.“ – A4; „<...> visai gerai būtų turėti ir ausines, kurios padėtų vaikams atsiriboti nuo šurmulio <...>.“ – A5; „<...> turėtų įvairių ugdymosi priemonių, <...> galėtų patys pasirinkt, su kuriom dirbti, kad visada būtų užtikrinta, kad tikrai visi turės sąsiuvinį ir turės rašymo priemones, nes tikrai yra įvairių socialinių problemų.“ – B1; „<...> priemonių kartas nuo karto papildymo reikia <...>.“ – B4; „<...> norėčiau turėti interaktyvią lentą, <...>.“ – B5.
	Didesnis specialistų skaičius	„Aišku, nepamašytų jeigu būtų ir daugiau specialiųjų pedagogų, jei ne vienas žmogus visai mokyklai būtų, bet didesnė komanda. Mano svajonė, kad mokykloje pagalbos specialistų būtų panašus kiekis kaip ir mokytojų.“ – A1; „Mokinių, kuriem reikalinga papildoma pagalba, skaičius tikrai didžiulis, o specialistų trūksta... Tai pagal galimybes, mano svajonė būtų, kad būtų daug daug specialistų, kurie visada būtų pasiekiami.“ – B1.
	Daugiau veiklų vaikams, turintiems SUP	„<...> norėtusi to išskirtinesnio pritaikymo specialiųjų poreikių mokiniams, kad jie daugiau turėtų veiklos, kur galėtų pažaisti su bendraamžiais.“ – B6.
	Kampelių įrengimas	„Tad savo kabinete galbūt norėčiau pasidaryti kokį nors taip pat kampelį, nedidelę erdvę. Kur galėtų mano SUP vaikai darbuotis, galbūt kažkokią <...>. Manau tikrai būtų į nauda, pradinukų flangui turėti savo nusiramimo erdves <...>.“ – A1; „<...> arba nors kampelį, kur vaikai gali nueiti nusiraminti, atsiriboti vienas nuo kito arba atvirksčiai, susistumti ir sėdėti kartu grupėje.“ – A5.

Lentelės Nr. 9 tęsinys 54-ame puslapyje

Lentelės Nr. 9 tęsinys

	Baldų atnaujinimas	„<...> norėčiau, kad tam tikrų kabinetų durys būtų platesnės <...> stalų, kuriuos būtų lengviau sujungti ir atvirkščiai.“ – A5; „Tai norėčiau pakeisti visas priemonių laikymo tas lentynas arba tas spintas vadinamas, nes jos visos turėtų būti uždaros.“ – B3; „<...> dar trūksta baldų papildomų, stalo norėtusi dar vieno <...>.“ – B4.
	Mokomosios medžiagos, priemonių atnaujinimas	„Ir atskirą lentą vaikam pakabinčiau baltą.“ – A2; „Manau, kad norėčiau turėti savo klasėje ausines, <...>, kurios galėtų padėti atsiriboti nuo triukšmo.“ – A3; „Aišku labai būtų smagu, kad būtų sukurti vadovėliai, pratybų sąsiuviniai ir visa kita.“ – B3.
	Darbo vieta	„<...> būtų gera turėti kažkokį atskirą stalą šiek tiek nuošaliau nuo visų vaikų, kur jis galėtų susikaupti netrikdomas. Aišku ten ir šviesos šaltinis galėtų būti papildomas <...>.“ – A2.
Būdai, kurie padeda užtikrinti palankią socialinę aplinką vaikams, turintiems SUP	Vaikų, turinčių SUP, įtraukimas	„Nepaisant jo sėkmių ar nesėkmių, jisai yra vertingas ir mes jį priimame tokį koks yra, nes jis mūsų bendruomenės dalis.“ – A1; „<...> draugiškai reaguoja į tokius mokinius ir tiesiog jie stengiasi visi kartu dirbti, kartu žaisti <...>.“ – A3; „Stengiuosi juos <...> integruoti į klasės ir mokyklos bendruomenę <...>.“ – A5
	Bendravimas su kitais vaikais	„<...> dirbant būtent su vaikais, mokiniais akcentuojama draugystė, empatiškumas.“ – A3; „<...> bendravimas su kitų klasių vaikais, mokiniais.“ – B3 „<...> pasikalbam, kokių gali būti skirtingų vaikų <...>.“ – B6
	Išvykos, stovyklos	„<...> organizavau savo auklėjamajai klasei stovyklą.“ – A2; „<...> išvykstame į ekskursijas.“ – A5
	Programų, projektų įgyvendinimas	„Mes dar turime tokią programą „Mokinyi mokiniui“. <...> tai geriau besimokantys klasės draugai padeda silpniau besimokantiems mokiniams.“ – A4; „<...>projektų įvairių, akcijų rengimas.“ – B1 „<...> projektai, ir prevencinės programos <...>.“ – B3
	Darbas grupėse	„Bandau kuo dažniau juos jungti į grupes <...>.“ – A5; „<...> darbas grupėse <...>.“ – A6
	Bendradarbiavimas su šeimomis ir specialistais	„<...> bendradarbiavimo su mokinių tėvais, su bendruomene, su pedagogais, teikiančiais jiems pagalbą.“ – A8; „<...> bendradarbiavimas su šeima <...> su psichologe.“ – B3; „<...> vieni su kitais labai dažnai konsultuojasi.“ – B7; „<...> nuolat tenka bendrauti su logopedu, kuri dirba su tais pačiais vaikais, <...>, socialine pedagoge.“ – B9
	Pamokėlės	„<...> stengiamės praveisti tokias, kaip ir pamokėles per klasės valandėles, kad būna įvairių vaikų, kad suprasti vieni kitų jausmus. <...>. Vaidybinės tokios pamokos <...>.“ – B2.
	Vaikų, turinčių SUP, savivertės kėlimas	„Stengiuosi jų savivertę palaikyti, pakelti, nes jie labai save nuvertina, kiti jie nuvertina.“ – B5; „Pirmas dalykas, tai nežeminti jų.“ – B8.

9-oje lentelėje pateiktos informacijos analizė atskleidžia, kad tiek mokytojai, tiek specialieji pedagogai, vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą apibūdina per konkrečius pavyzdžius. Galima abejoti, ar informantai yra susipažinę su atitinkamais dokumentais, kuriuose ši teisė aptariama, tačiau, bet kuriuo atveju, jie ją supranta tinkamai. Informantų pateikti pavyzdžiai glaudžiai siejasi su rekomendacijomis pateiktomis tokiuose dokumentuose, kaip Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija (2006), aprašas „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų

ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo“ (2011) ir kt. Mažiau šią teisę pakomentavo, ir galimai stokoja atitinkamų žinių tik 1 informantas. Likusieji gali aiškiai ir išsamiai įvardinti, kokias pagrindines sritis ji apima.

Aptardami sunkumus, kurie kyla norint užtikrinti vaikų, turinčių SUP teisę į aplinkos pritaikymą, informantai įvardina finansavimo trūkumą, taip pat lėtai vykstantį aplinkos pritaikymo procesą, atsižvelgimo į vaiko poreikius trūkumą, specialistų darbo vientisumo stoką. Kalbėdami apie fizinės aplinkos pritaikymo galimybes, informantai išvardina nemažai būdų, kaip galima tai įgyvendinti, ar patobulinti, tačiau aktualiausia informantams – IKT priemonių atnaujinimas, papildymas.

Teisės į socialinę aplinką užtikrinimui, visų pirma, kaip nurodo apklausoje dalyvavę specialieji pedagogai, reikia keisti pačių mokytojų požiūrį į sunkumų turinčius vaikus. Kaip jau buvo atskleista analizuojant kitus tyrimo rezultatus, išryškėja ištisai problema – žmonės, kurie ugdymo įstaigoje būna arčiausiai vaiko, patiriančio vienokius ar kitokius sunkumus, ne visuomet yra pakankamai pasirengę juos tinkamai priimti.

Siekta atskleisti mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo, užtikrinant teisę į aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems SUP, raišką. Išryškėję rezultatai pateikiami 10-oje lentelėje.

10 lentelė. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo, užtikrinant teisę į aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems SUP, raiška

Kategorija	Subkategorija	Ilustruojantys teiginiai
Mokytojų/specialiųjų pedagogų indėlis kuriant palankią aplinką vaikams, turintiems SUP	Sąlygų nusiramimui sudarymas	„<...> jeigu mato, kad vaikui reikia pabūti vienam, nusiraminti, bando sudaryti tas galimybes, <...>. Leidžia vaikui atsitraukti šiek tiek, jeigu jis klasėje mato, kad neina nurimti, leidžia išeiti susirasti tylų kampelį, pabūti.“ – B1; „<...> mokytojai gali per pamokas tikrai jeigu mato, <...> kad vaikas tikrai pavargo, ar susinervavęs, ar kaip, išleisti į tą kambarį, kad jis galėtų nusiraminti ir sugrįžti. Arba savo kabinete ar kaip, turėti ar ausinukus, kad vaikas galėtų užsidėti ir nusiraminti.“ – B2.
	Pagalbos ieškojimas	„<...> jeigu nepavyksta klasėje, prašo pagalbos specialistų.“ – B1.
	Bendravimas su vaikais, turinčiais SUP, jų įtraukimas	„Bendra, kuo artimesnį, gražesnį, šiltesnį bendravimą, kad jie patikėtų, kad suaugęs žmogus, mokytojas yra jo pusėje.“ – A1; „<...> labai svarbu tas bendravimas mokytojų ir tos visos aplinkos kūrimas ir įtraukiant ir vaikus, jeigu jie yra vyresni.“ – B3; „<...> turbūt dažniausiai pavyksta padaryti, turbūt, tai pasikalbėti su vaikais, kaip jie gyvena, kas nutiko per dieną. <...>. Turim įvairius projektus ir veiklas, kur stengiamės įtraukti kartu į tas veiklas ir užduotis ir pačius vaikus, kurie turi specialiųjų ugdymosi poreikių, kad nebūtų palikti nuošalyje“ – B4;

Lentelės Nr. 10 tęsinys

	Bendradarbiavimas su specialistais	„Ties čia galbūt daugiau bandom bendradarbiauti su mokyklos psichologe <...>.“ – B1; „<...>Didžioji dalis mokytojų taip ir daro.“ – B4.
	Įstaigos bendruomenės švietimas	„Mokykloje darome įvairias akcijas, programas, stendus, bandom šviesti visus mokyklos bendruomenės narius tiek mokinius, tiek mokytojus, apie įvairius poreikius.“ – B1.
	Patarimai pedagogams	„Tai iš tikrųjų tai savo matymu, supratimu, patarimais labiausiai prisideda.“ – A2; „<...> specialusis pedagogas prisideda konsultuodamas <...>.“ – A3; „<...> visi tie mano metodai – paslėpti ryškių viršelių knygas, parinkti vaikui tam tikros spalvos ar jam patinkantį rašiklį, kuriuo jam būtų patogiu rašyti pamokos metu – visas šitas rekomendacijas aš gavau būtent iš mūsų įstaigos spec. Pedagogo.“ – A5.
	Pagalba rengiant planus	„<...> specialusis pedagogas padeda mokytojams parengti individualius ugdymo planus <...>.“ – A4.
	Pagalba pritaikant metodus, priemones	„<...> teikdamas kažkokias metodines priemones <...>.“ – A3; „<...> specialusis pedagogas <...> padeda surasti tinkamus mokymosi metodus <...>.“ – A4.
Aplinkos vaikams, turintiems SUP, pritaikymo galimybės	Pamokėlių organizavimas	„<...> būtų galima praveisti kažkokia pamoką, būtų naudinga tiek ir tėvams, tiek ir mokiniams <...>.“ – A3; „<...> galima tikrai tas pamokėles praveisti vaikams.“ – B2.
	Bendros veiklos, projektai, renginiai su vaikais, turinčiais SUP	„<...> įvairiomis veiklomis, žaidybine forma <...>. <...> kažkokių bendrų projektų turėjime.“ – A1; „<...> kažkokioms bendros, komandinės veiklos, kur galėtų tas vaikas turintis sutrikimų, parodyti, kad jis yra vertingas, kad jis patirtų sėkmę, kad kiti pamatytų <...>.“ – A2; „<...> reikia daugiau renginių, kurie vienyty mokinius, paliktų bendrų prisiminimų, kurie mokinius subendrintų, suteiktų tokią mintį, kad mes esame viena komanda <...>.“ – A5; „<...> galime surengti žaidimus bendrus kokius, labai gerai yra tie stalo žaidimai. <...>. Žaidimai, įvairūs kartu būtent. Taip pat, kad ir filmo peržiūrėjimai, <...> ar per klasės valandėlę, ar po pamokų, kažką sugalvoti, kad vaikai praleistų gerai veiklą.“ – B2.
	Pokalbiai su mokytojais	„<...> pakalbėti su mokytojais būtent, ką jie galėtų padaryti, nuveikti su tais vaikais, kad ta socialinė aplinka visiems vaikams būtų jina palankesnė ir kuo geresnė. <...> duoti tuos patarimus, dalintis tais įspūdžiais, patirtimi <...> Kas galėtų padėti, kas galėtų suartinti.“ – B2.
	Kitų vaikų supažindinimas su SUP	„<...> diskusija kažkokia su vaikais papildoma.“ – A2; „Yra labai svarbu, kaip mokytojai paruošia kitus vaikus, kad pavyzdžiui jų bendrą klasią bus sakykim kitoks vaikas.“ – B3.
	Didesnis vaikų, turinčių SUP įtraukimas	„<...> daugiau pagalbos jiems skirti, padedant pasiruošti ir įsitraukti į bendras veiklas kartu su bendraklasiais, padėti bendradarbiaujant, kartu su mokytoju įsitraukti į bendras veiklas <...>.“ – B4; „Mokytojo indėlis būtų, kad mokytojas įtrauktų tą vaiką į bendrą ugdymo procesą, lygiai taip pat kaip ir kitus.“ – B5.
	Savarankiškas ugdytojų indėlis kuriant aplinką	„<...> gal tam vaikui reikia padaryti ramybės/nusiramavimo kampelį, tai gal galima padaryti savo jėgomis pakabinant užuolaidą ar dar kažką. Arba tą stalą kažkur statyti, kad vaikui būtų patogiu, ar izoliuota darbo vieta grupėje.“ – B5.
	Visos bendruomenės įtraukimas	„Bet čia ne tik specialiojo pedagogo galėtų būti bendrystės išraiška, bet psichologo, klasės auklėtojos, specialiojo pedagogo <...>.“ – A1.

	Didesnis vaikų tėvų įtraukimas	<p>„<...> visai būtų neblogai net ir tėvus įtraukti į kažkokią bent jau tam tikrais momentais esančią bendrą veiklą, kad mes suprastume, kad esame viena bendra komanda, <...>.“ – A1.</p> <p>„Galbūt daugiau bendradarbiauti galėtų su mokinių tėvais, aptarti mokinių mokymosi galias, mokymosi sunkumus.“ – A4;</p> <p>„<...> spec. Pedagogas galėtų siekti labiau įtraukti tėvus į vaiko ugdymo procesą, tiesiog paraginti juos daugiau dalyvauti vaiko ugdyme: gal parengti kažkokius lankstinukus tėvams, kurie dar nelabai gaudosi, kas ten vyksta su jų vaiku, nelabai supranta visos tos situacijos, kad jiems pagelbėtų.“ – A5.</p>
	Priemonių atnaujinimas	<p>„<...> ieškoti naujų mokymosi priemonių, naujų <...>. <...> mums tinkamų vadovėlių, pritaikytų spec. Poreikių mokiniams.“ – A4</p>
	Veiklos už įstaigos ribų	<p>„veikla kartu, ji galėtų vykti kaip edukacija, išvyka. Specialioji pedagogė galėtų vykti kartu su klase į edukacijas kažkokias <...>.“ – A3;</p> <p>„Manau, kad reikėtų ir daugiau veiklų už klasės ribų, kad nebūtų tos minties, kad mes esame komanda tik mokyklos sienose. Gal reikia stovyklų, gal daugiau išvykų, gal kitų socialinių veiklų <...>.“ – A5.</p>
	Pedagogų požiūrio pokyčiai	<p>„<...> mokytojams trūksta informacijos, o jeigu ir netrūksta tos informacijos, tai trūksta lankstumo <...>. Išties trūksta lankstumo priimti vaikus turinčius SUP, trūksta atsižvelgimo.“ – B1.</p>
	Vaikų skatinimas padėti klasės draugams, turintiems SUP	<p>„<...> galbūt vienam vaikui reikia, kad šalia jo kažkas sėdėtų. Klasiokas ir jam galėtų paaiškinti ar kažkokią temą, ar šiaip kažką nesudėtingo paaiškinti, kad nereikėtų trukdyti mokytojo.“ – B6.</p>
	Stovyklos	<p>„Gal reikia stovyklų, gal daugiau išvykų <...>.“ – A5</p>
Požiūris į esamą situaciją, užtikrinant teisę į aplinkos pritaikymą	Nepakankamas pritaikymas	<p>„<...> tačiau dar yra erdvės, kur tą teisę užtikrinti.“ – A1;</p> <p>„Iš dalies tikrai taip.“ – A6;</p> <p>„Pamažu einame link to, einame.“ – A8;</p> <p>„Nu kad taip jau 100 procentų ne <...>.“ – A9;</p> <p>„<...> mes siekiame pritaikyti kaip įmanoma geriau.“ – B3;</p> <p>„<...> nėra iki galo visa aplinka pritaikyta.“ – B4;</p> <p>„Manau, kad iš dalies.“ – B5;</p> <p>„Manau, kad ne, ši teisė nėra užtikrinama <...>.“ – B6;</p> <p>„Manau, kad iš dalies vis dėlto pavyksta kai ką atlikti sėkmingai.“ – B7</p>
	Pakankamas pritaikymas	<p>„Manau, kad taip, pavyksta.“ – A2;</p> <p>„<...> yra užtikrinama puikiai mokykloje.“ – A3;</p> <p>„Taip, nes pagrinde yra visos sąlygos <...>.“ – A4;</p> <p>„<...> viskas, kas yra, vykdoma sėkmingai.“ – A5;</p> <p>„<...> mums pavyksta viskas sėkmingai.“ – A7;</p> <p>„Šiaip manau, kad taip. Aišku, yra kur tobulėti, labai stengiamasi.“ – B1;</p> <p>„Ši teisė, tikrai yra užtikrinama mano ugdymo įtaigoje <...>.“ – B2;</p> <p>„Manau, kad taip.“ – B8;</p> <p>„Manau, kad užtikrinama, nes viskas yra pritaikyta, tikrai nekyla dėl to problemų.“ – B9.</p>

Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo, užtikrinant teisę į aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems SUP, raiškos analizė atskleidė, kad tam tikrą indėlį į aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems SUP, įneša ir mokytojai, ir specialieji pedagogai. Tiesa, pastarieji šį indėlį įneša

kiek įvairesniais būdais, teikia daugiau pagalbos, tačiau tai natūralu, kadangi tai susiję su šių specialistų tiesioginėmis funkcijomis.

Tyrimo dalyviai pateikia nemažai pavyzdžių, kaip tarpusavyje bendradarbiaujant, būtų galima dar labiau pagerinti aplinkos šiems vaikams pritaikomumą. Išskiriami įvairūs būdai, tačiau dažniausiai minimas bendrų veiklų, įtraukiančių kiekvieną vaiką, organizavimas, bei didesnis tėvų įtraukimas.

Galiausiai, tikrąją realybę atskleisti leido tiesioginis klausimas apie tai, ar mokytojų/specialiųjų pedagogų nuomone teisė į aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, yra pakankamai užtikrinama. Išryškėjo, kad tyrimo dalyvių nuomonės pasidalijo į dvi puses: devyni informantai pritaria, kad jų įstaigoje vaikų, turinčių SUP, teisė į aplinkos pritaikymą yra užtikrinama. Kiti aštuoni nurodė, kad ji užtikrinama dalinai, ir vienas informantas nurodė, kad ši teisė visai neužtikrinama.

Taigi, išryškėja, kad nepaisant pasitaikančių bendradarbiavimo tarp mokytojų ir specialiųjų pedagogų sunkumų, tyrimo dalyviai geba išvelgti vieni kitų indėlių kuriant vaikams, turintiems SUP, palankią aplinką. Taip pat jie yra numatę ir galimybių, kurias, veikdami išvien, norėtų įgyvendinti dar labiau didinant aplinkos pritaikomumą šiems vaikams. Tačiau akivaizdu, kad ir kokios pastangos, indėlis būtų dedamas į bendradarbiavimą, daugumoje mokyklų to nepakanka, kadangi didžioji dalis informantų nesutinka, kad vaikų, turinčių SUP, teisė į aplinkos pritaikymą yra pakankamai užtikrinama jų įstaigoje.

3.2. Interviu rezultatų apibendrinimas

Tyrimas atskleidė, kad ugdydami vaikus, turinčius SUP, ugdymo procese pedagogai pasitelkia daug įvairių metodų: darbas grupėse, aktyvieji metodai, žaidimas, vaizdinės priemonės ir kt. Kiekvienas mokytojas, specialusis pedagogas, pagal savo kompetenciją, siekia sukurti palankią aplinką šiems vaikams ir geba įvardinti tai, ko dar trūksta, kad ji visapusiškai atliėtų jų poreikius.

Aptariant fizinę aplinką mokyklos erdvėse, klasėse, specialiųjų pedagogų kabinetuose, išryškėjo, kad siekiama kiek įmanoma geriau ją pritaikyti fizinę negalią, emocijų, elgesio ir kitų sunkumų patiriantiems vaikams. Čia įrengiami liftai, pandusai, pritaikomi baldai, vaikams, kurie turi judėjimo negalią, įrengtos arba įrenginėjamos erdvės skirtos vaikų nusiramimui, individualiam darbui. Apgalvojamos ir tokios smulkmenos, kaip šviesos jungiklių įrengimas mažesniame aukštyje, kad būtų lengvai pasiekiami ir tiems vaikams, kurie, pavyzdžiui, sėdi neįgaliojo vežimėlyje.

Visgi, beveik pusė informantų išvelgia tobulintinų sričių savo darboviečių fizinėje aplinkoje. Daug kur trūksta IKT priemonių, kurios palengvina sunkumų patiriančių vaikų ugdymą. Taip pat

didelė problema – erdvės, kampelių nusiraminiui, individualiam darbui trūkumas, papildomo personalo trūkumas, didelis vaikų skaičius klasėje. Tad nors ir galima pasidžiaugti pozityviomis patirtimis, susijusiomis su fizinės aplinkos adaptavimu sunkumų patiriantiems vaikams, visgi išlieka įstaiga, kur daugelio dalykų tebetrūksta.

Ne mažiau svarbi – socialinė aplinka, kaip atskleidė tyrimas, yra pritaikoma prasčiau negu fizinė. Paaikškėjo, kad skirtingose įstaigose vyrauja negatyvus bendraamžių, tėvų požiūris į vaikus, turinčius SUP, bei pačių mokytojų neigiamos nuostatos, supratingumo trūkumas. Nors daugelis autorių kalba apie palankios socialinės aplinkos svarbą, naudą vaikams, turintiems SUP, ir ugdomiems taikant įtraukties principus, deja, realybė – priešinga. Pastebėta, kad apie opias problemas, susijusias su vaikų, turinčių SUP, priėmimu mokykloje, klasėje, daugiausiai kalba specialieji pedagogai. Jie atskleidžia skaudžias patirtis, susijusias su pačių mokytojų, kurie užuot palaikę šiuos vaikus, menkina juos visų akivaizdoje, nededa pakankamai pastangų, kad jiems padėtų, abejingai reaguoja į specialistų siūlymus, vengia naujovių.

Apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus galima teigti, kad siekiant užtikrinti mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą, mokytojams ir specialiesiems pedagogams dar reikėtų gilinti savo žinias šioje srityje. Kai kuriems mokytojams trūksta gebėjimų priimti specialiųjų pedagogų pagalbą, rekomendacijas ir labiau į jas atsižvelgti, jiems būtina keisti savo požiūrį į sunkumų turinčius vaikus. Dirbdami išvien, dalindamiesi gerąja patirtimi, daugiau laiko skirdami problemų aptarimui, mokytojai ir specialieji pedagogai vaikų, turinčių SUP, teisę į aplinkos pritaikymą, galėtų išpildyti kur kas sėkmingiau. Deja, kol kas galima daryti prielaidą, kad ši teisė nėra pakankamai užtikrinama.

DISKUSIJA

Bendradarbiavimas tarp mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų, mokslinėje literatūroje, laikomas prioritetu, ypač kuomet kalbama apie vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą. Ryšio, bendrų pastangų, komandinio darbo tarp šių dviejų pusių svarbą, pabrėžė tokie autoriai kaip Miltenienė (2005), Kairienė (2010), Urnėžienė, Budrytė (2014), Leliūgienės ir kt. (2015), Amoako, Attia ir Dinko (2021), ir kt. Literatūroje galima aptikti ir nemažai formų, kurias pasitelkiant galimas sėkmingas mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimas: vaidmenų dalinimasis, dialogas, konsultacija, mokymasis vieniems iš kitų (Miltenienė, 2004, Geležinienė ir kt., 2010, Kontautaitė, Norvilienė, 2020). Visgi, kad ir kiek būtų kalbama apie mokytojų ir specialistų bendradarbiavimo svarbą, atlikus tyrimą išryškėjo, kad realybėje jį sėkmingai įgyvendinti gali būti sudėtinga.

Tyrimas atskleidė, kad sėkmingo bendradarbiavimo pasigendama tarp mokytojų ir specialiųjų pedagogų, kurių sąveikos svarbą aptarė Miltenienė, Venclovaitė (2012), Hamilton-Jones, Vail (2014) ir kt. Žengiant į pokyčius, kurie numato sąlygų sudarymą visiems vaikams ugdytis greta savo bendraamžių, būtina užtikrinti sklandų SUP pažinimo, jų turinčių mokinių vertinimo, ugdymo planavimo ir įgyvendinimo poreikį, nepaisant vaikų patiriamų sunkumų. Deja, tyrimas padėjo atskleisti, kad kai kuriose mokyklose egzistuoja nesutarimai tarp mokytojų ir specialiųjų pedagogų, o pagrindinės to priežastys susijusios su negatyviomis mokytojų nuostatomis vaikų, turinčių SUP atžvilgiu, specialistų pagalbos, patarimų atmetimu, nepasitikėjimu jais, jų turima kompetencija.

Išryškėję bendravimo tarp mokytojų ir specialiųjų pedagogų sunkumai, taip pat negatyvus kitų vaikų ir jų tėvų požiūris į sunkumų turinčius vaikus, šių vaikų savęs nuvertinimas, motyvacijos mokytis stoka lemia tai, kad mokyklose sudėtinga užtikrinti jų teisę į aplinkos pritaikymą socialiniu aspektu. Praktikoje išryškėja priešprieša mokslinei literatūrai, pavyzdžiui Low (2021) įžvalgoms, kur akcentuojama būtinybė kiekvienam vaikui, nepaisant jo sutrikimų, garantuoti aplinkinių pagarbą, leisti jam jaustis priimtu, pilnaverčiu ugdymo proceso dalyviu. Kiekvienas vaikas turi būti palaikomas, suprastas ir tinkamai motyvuojamas mokytis.

Fizinės mokyklų ugdomosios aplinkos pritaikymas vaikams, turintiems SUP, daug sėkmingesnis negu socialinės: daugumoje įstaigų įrengti, arba planuojami įrengti liftai judėjimo negalią turintiems vaikams, įkurtos įvairios erdvės vaikų poilsiui, nusiramimui, pritaikyti suolai, priemonės, sudarytos sąlygos naudotis IKT priemonėmis ir pan. Visa tai glaudžiai siejasi su Lynch, Nabors, Simpson ir Warner (2008), Writer (2023) rekomendacijomis kuriant fizinę aplinką, pritaikytą įtraukiamam ugdymui.

Aptariant atlikto tyrimo ribotumus galima paminėti tai, kad jame taikomi tam tikri atrankos kriterijai, į kuriuos buvo atsižvelgiama atrenkant tiriamąjį kontingentą. Taip pat susidurta ir su kai

kurių atrankos kriterijus atitikusių informantų nesutikimu dalyvauti tyrime. Ne visi sutinka dalintis savo darbo su mokiniais, turinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių, patirtimis, jų teisės į aplinkos pritaikymą sunkumus, nerimauja, kad tyrimo rezultatuose pateikti atsakymai leis atskleisti tiriamųjų tapatybes, nepasitikima savo kompetencija atsakyti į pateiktus klausimus. Dar vienu tyrimo ribotumą lėmusiu veiksnio galima laikyti ir laiką. Dalis informantų aiškiai nurodė, kad negali daug laiko skirti interviu atlikimui, ilgiau atsitraukti nuo darbo.

Ateityje tokio pobūdžio tyrimą galima tęsti, plėtoti, įgyvendinant jį ir kituose miestuose. Taip pat būtų įdomu išsiaiškinti, kokia yra situacija mažų miestų bendrojo ugdymo mokyklose, užtikrinant čia besimokančių mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą. Didmiesčiuose ir mažesniuose miestuose atliktų tyrimų rezultatus galima palyginti, taip visapusiškai atskleidžiant tikrąjį tiriamo reiškinio padėtį Lietuvoje.

IŠVADOS

1. Mokytojai ir specialieji pedagogai atlieka itin svarbų vaidmenį ugdant vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių. Jie yra artimiausi žmonės šiems vaikams, po jų tėvų. Siekiant užtikrinti kokybišką, mokymosi sunkumus patiriančių vaikų ugdymą, ypatingą reikšmę įgyja šių dviejų pusių bendradarbiavimas, kuris, kaip nurodoma mokslinėje literatūroje, gali atnešti ilgalaikę, reikšmingą naudą.
2. Siekiant užtikrinti vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą, svarbu, kad būtų tinkamai pritaikyta ne tik fizinė aplinka, kuri apima aplinką, kurioje ugdomi vaikai, joje esančias ugdymo ir pagalbines priemones, bet ir socialinė aplinka, kuri yra susijusi su aplinkinių nuostatomis į šiuos vaikus, jų elgesį su jais, toleranciją. Taigi, norint, kad aplinkos pritaikymo procesas būtų sklandus, nepakanka vien tik papildyti jos reikiamomis priemonėmis, būtina garantuoti, kad vaikas, turintis SUP, joje jaustųsi priimtas, gerbiamas ir lygus su kitais.
3. Tyrimas atskleidė, kad mokytojai ir specialieji pedagogai stengiasi dėti pastangas užtikrinant aplinkos pritaikymą vaikams, turintiems specialiųjų poreikių: jie pasitelkia šiems vaikams priimtinausius ugdymo metodus, įvairiais klausimais bendrauja ir bendradarbiauja tarpusavyje, kuria fizinę aplinką. Išryškėjo, kad abi pusės geba išvelgti tobulintinus aplinkos pritaikymo aspektus. Visgi, išsiaiškinta, kad dar labai trūksta socialinės aplinkos pritaikymo: vyrauja neigiamas kitų vaikų, jų tėvų ir net pačių mokytojų požiūris į vaikus, kurie turi vienokių ar kitokių sunkumų. Taip pat išryškėja ir bendradarbiavimo tarp mokytojų ir specialiųjų pedagogų spragos. Taigi, galima teigti, kad vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą nėra pakankamai užtikrinama.

REKOMENDACIJOS

Atlikus mokslinės literatūros analizę ir kokybinį tyrimą su mokytojais ir specialiaisiais pedagogais, jiems pateikiamos šios rekomendacijos:

- Teikti pasiūlymus mokytojams/specialistams ir administracijai dėl reikiamų priemonių įsigijimo, įtraukiojo ugdymo kokybės gerinimo, siekiant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisės į aplinkos pritaikymą užtikrinimo;
- Sistemingai gilinti savo žinias apie inovacijas, galinčias padėti patenkinti vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, teisę į aplinkos pritaikymą ir adaptuoti jas praktinėje veikloje;
- Nuolat reflektuoti savo patirtis dirbant su vaikais, turinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių, kritiškai vertinti tobulintinas ir stipriąsias puses ir įžvalgomis dalintis su kolegomis;
- Aptarti savo atliekamas funkcijas su mokytojais/specialiaisiais pedagogais, darbo su vaikais, turinčiais vienokių ar kitokių sunkumų, kontekste;
- Stengtis tinkamai priimti konstruktyvią kritiką, pasiūlymus, rekomendacijas vieniems iš kitų ir drauge ieškoti galimų problemų sprendimo būdų, galimybių tobulinti ugdomąją aplinką;
- Dalintis gerąja patirtimi susitikimų, konferencijų, seminarų, mokymų ir kt. metu;
- Siekti ugdymo tęstinumo, daugiau bendradarbiaujant ne tik tarpusavyje, bet ir su įstaigos administracija, ugdytinių tėvais, įstaigoje taikomų metodų, taisyklių taikymą kasdienėje vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, veikloje;
- Stengtis skirti kokybiško laiko bendravimui vieniems su kitais, sunkumų, aplinkos kokybės aptarimui: reguliariai organizuoti ir trumpus, ir ilgesnius susitikimus, pasitarimus, neblaškančioje aplinkoje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Ališauskas, A., Gerulaitis, D., Miltenienė, L. (2011). Ugdymo modelių, tenkinant mokinių specialiuosius poreikius, realizavimas Lietuvoje. *Specialusis ugdymas*, 1(24), 105–116.
2. Ališauskas, A., Miltenienė, L. (2001). Specialiųjų mokymosi poreikių tenkinimas: mokinių požiūris. *Specialusis ugdymas*, 4(1), 6-15. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2001~1487076588572/J.04~2001~1487076588572.pdf>
3. Ališauskas, A., Rusteika, M. (2008). Specialiojo pedagogo funkcijų bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2(18), 17-23. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367164685580/J.04~2008~1367164685580.pdf>
4. Ambrukaitis, J., Borisevičienė, T. (2007). Bendrojo lavinimo mokyklos mokytojų ir tėvų požiūris į specialiojo pedagogo darbo efektyvumą. *Specialusis ugdymas*, 1 (16), 116-127. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367163261297/J.04~2007~1367163261297.pdf>
5. Berger, P., Luckmann, T. (1996). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books.
6. Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai. II tomas*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
7. Bouillet, D. (2013). Some Aspects of Collaboration in Inclusive Education – Teachers’ Experiences. *CEPS Journal* 3(2), 93-117. Prieiga per internetą: https://www.pedocs.de/volltexte/2013/7995/pdf/cepsj_2013_2_Bouillet_Some_Aspects_of_Collaboration_in_Inclusive_Education.pdf
8. Bugytė, V., Valaitienė, A. (2022). Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, socialinė integracija ikimokyklinio ugdymo įstaigoje: pedagogų požiūriu. *Studijos–verslas–visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos: tarptautinės konferencijos mokslinių straipsnių rinkinys*, 7, 55-63.
9. Bubnys, R. (2009). *Reflektyvus mokymasis kaip edukacinis fenomenas ugdant specialiuosius pedagogus aukštojoje mokykloje*. Daktaro disertacija. Šiaulių universitetas.
10. Dabrišienė, V. ir Narkevičienė B. (2002). Individualizuoto ugdymo programų specialiųjų poreikių moksleiviams sudarymo principai: teorinis pagrindimas. *Specialusis ugdymas*, 1(8), 104-114.
11. Daniutė, S. (2014). Specialiųjų pedagogų pasirengimas mokyti bendradarbiaujant. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, (2), 31-39. Prieiga per internetą:

<https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2014~1486559335577/J.04~2014~1486559335577.pdf>

12. Dapkienė, S. (2003). *Klasės auklėtojas ir tėvai – partneriai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
13. Epstein, J. L., (2018). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. New York: Routledge.
14. Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Mykolo Romerio universitetas.
15. Galkienė, A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
16. Galkienė, A. 2013. *Specialiojo ugdymo kaita: nuo atskirties pripažinimo link*. Vilnius: Edukologija.
17. Geležinienė, R., Vasiliauskienė, L., Vyšniauskienė, A. (2010). *Mokomės kartu. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos teikėjams*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
18. Gevorgianienė, V. (2003). *Pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas ugdant specialiųjų poreikių vaikus*. J. Ambrukaitis (Sud.). Specialiojo ugdymo pagrindai: vadovėlis edukologijos specialybės studentams. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
19. Hamilton-Jones, B., Vail, C. O., (2014). Preparing special educators for collaboration in the classroom: preservice teachers' beliefs and perspectives. *International Journal of Special Education*, Vol 29, No: 1, 76-86. Prieiga per internetą: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1034079.pdf>
20. Hernandez, S. J. (2013). Collaboration in Special Education: Its History, Evolution, and Critical Factors Necessary for Successful Implementation. *US-China Education Review B*. 3(6), 480-498. Prieiga per internetą: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED544122.pdf>
21. Jonassen, D. H., (1994). Thinking Technology: Toward a constructivist design model. *Educational Technology*, 34(3), 34-37
22. Jonynienė, V. Ž. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta paedagogica Vilnensia*, 15, 129-142.
23. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai. (2006). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882>
24. Kaffemanienė, I. Šimaitienė, S. (2005). *Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo nuostatos, ugdant neįgalų vaiką. Spec. poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
25. Kaffemanienė, I., Tereikienė, V. (2003). Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės raidos ir elgesio sutrikimų korekcija. *Specialusis ugdymas*. Nr. 1 (8), p. 15-30. Prieiga per internetą:

- <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367187102750/J.04~2003~1367187102750.pdf>
26. Kairienė, B., Dzindzaliėtienė, G. (2009). Teisinis švietimas – vaiko teisių įgyvendinimo prielaida. *Socialinis ugdymas*, (9), 55-69. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169803770/J.04~2009~1367169803770.pdf>
  27. Khairuddin, K. F., Dally, K., Foggett, J. (2016). Collaboration Between General and Special Education Teachers in Malaysia. *Journal of research in special educational needs*. 1(16), 909–913.
  28. Kišonienė, R. ir Dudzinskienė, R. (2007). *Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas*. Vilnius: Via Recta.
  29. Kunskienė, J. (2018). *Įtraukiojo ugdymo link*. Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/vartotoju-straipsniai/itraukiojo-ugdymo-link/25220>
  30. Lietuvos Respublikos seimas. *Nutarimas „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“*. 2003 m. gegužės 20 d. Nr. IX-1569. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211767>
  31. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2022). *Vaiko teisių apsaugos sistemos centralizacija*. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/vaiko-teisiu-apsaugos-sistemos-centralizacija?lang=lt>
  32. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2013–2018 m. programos patvirtinimo“. 2012 m. gruodžio 3 d. Nr. A1-547. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.438640?jfwid=16u850y9r5>
  33. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas. (1998). Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69873>
  34. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertinimo ir specialiojo ugdymosi skyrimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. 2011 m. rugsėjo 30 d. Nr. V-1775. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.408134>
  35. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. 2011 m. rugsėjo 30 d. Nr. V-1795. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.408141>
  36. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl mokyklos specialiojo pedagogo bendrųjų pareiginių nuostatų“. 2005 m. gruodžio 29 d. Nr. ISAK-2676. Vilnius.

- Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.269292?jfwid=i3h7wiphh>
37. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „*Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos asmeniui iki 21 metų teikimo ir kvalifikacinių reikalavimų nustatymo šios pagalbos teikėjams tvarkos aprašo patvirtinimo*“. 2011 m. liepos 8 d. Nr. V-1228. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403927/asr>
  38. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas. 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr1996>
  39. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas. 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105>
  40. Lietuvos Respublikos Švietimo, Mokslo ir Sporto Ministerija. 2020. *Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 451 straipsniu įstatymo projekto*. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/eb2e76b0a3cf11eaa51db668f0092944>
  41. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. 1996 m. kovo 14 d. Nr. I-1234. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397>
  42. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „*Dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programos patvirtinimo*“. 2003 m. rugsėjo 18 d. Nr. 1179. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.218046?jfwid=tu0odnr7e>
  43. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „*Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metų plano patvirtinimo*“. 2005 m. vasario 17 d. nr. 184. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.250552/asr>
  44. Lynch, S., Nabors, D., Simpson, C. & Warner, L. (2008). *Themes for Inclusive Classrooms Lesson Plans for Every Learner*. JAV: Gryphon House.
  45. Low, K. (2020). *Why Children With ADHD Need Structure and Routines*. Prieiga per internetą: <https://www.verywellmind.com/why-is-structure-important-for-kids-with-adhd-20747>
  46. Luobikienė, I. (2008). *Socialinių tyrimų metodika (6-oji laida)*. Kaunas: Technologija.
  47. Malbogat, L. (2017). *Special Educational Needs*. Cambridge Assessment International Education. Prieiga per internetą: <https://www.cambridgeinternational.org/images/271195-special-educational-needs.pdf>
  48. Mažylienė, A., Gutauskienė R., Tumelienė R. ir Špokienė R. (2011) *Inkliuzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui. Metodinės rekomendacijos mokytojams, švietimo pagalbos teikėjams*. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Prieiga per internetą:

http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/filai/ESFproduktai/2011_metodines_rekomendacijos_Inkliuzinis_ugdymas.pdf

49. Miltenienė, L. (2004). Pedagogų nuostatos į specialųjį ugdymą ir ugdymo dalyvių bendradarbiavimą: struktūros ir raiškos ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 2(11), 151-165.
50. Miltenienė, L. (2005). *Bendradarbiavimo modelio konstravimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius*. Daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
51. Miltenienė, L., Venclovaitė, I. (2012). Pedagogų bendradarbiavimas inkliuzinio ugdymo kontekste. *Specialusis ugdymas* 2(27), 99-123.
52. Murawski, W. (2012). 10 Tips for Using Co-Planning Time More Efficiently. *Teaching Exceptional Children*, 44(4), 8-15. Prieiga per internetą: <https://www.csun.edu/sites/default/files/10-Tips-for-Using-Co-Planning-Time-More-Efficiently.pdf>
53. Oficialiosios statistikos portalas. (2022). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R059#/>
54. Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods (3-oji laida)*. US: Thousand Oaks.
55. Pradinio ugdymo bendroji programa. (2016).
56. Razalli, A. R., Hashim, A. T., Mamat, N., Ariffin, A. (2020). Collaborative Teaching between Special Education Teachers and Mainstream Teachers in Inclusive Education Program. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 10(8), 1055-1065. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/347397506_Collaborative_Teaching_between_Special_Education_Teachers_and_Mainstream_Teachers_in_Inclusive_Education_Program
57. Rosinaitė V. (2010). *Karjeros sampratos konstravimas Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU.
58. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė knyga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
59. Rutkienė, A., Tandzegolskienė, I. (2014). *Studentų savarankiškumo skatinimas studijuojant universitete*. Vilnius: Versus Aureus.
60. Shamberger, C., Williamson-Henriques, K., Moffett, N., Brownlee-Williams, Y. (2014). Special Educators Speak Out on Co-Teaching Knowledge and Skills. *Journal of Research Initiatives*, 1(2), 1-10. Prieiga per internetą: <http://digitalcommons.uncfsu.edu/jri/vol1/iss2/6>
61. Skučaitė, V., Karmazė E. (2011). *Padėkime vaikui įveikti sunkumus: geroji bendradarbiavimo mokyklose patirtis*. Vilnius.

62. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarka. Projekto numeris: 1.2.4. Projekto planas, versija: 1.0. 2017-10-16, Vilnius. Prieiga per internetą: [https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/VTAS-centralizacija/1_2_4%20Projekto%20planas%20\(eiga\).pdf](https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/VTAS-centralizacija/1_2_4%20Projekto%20planas%20(eiga).pdf)
63. Stulpinienė, R. (2010). *Ugdymo dalyvių bendradarbiavimas, tenkinant specialiuosius vaikų ugdymosi poreikius. Magistro darbas. Šiaulių universitetas.*
64. Švietimo naujienos (2020). *Specialiujų poreikių turintys vaikai galės lankyti artimiausią mokyklą.* Prieiga per internetą: http://www.svietimonaujienos.lt/specialiuju-poreikiu-turintys-vaikai-gales-lankyti-artimiausia-mokykla/?fbclid=IwAR3jf-q6zLlji-d_yfzpZGP_1Jqnx-U0WGT-3Wd9O1dwnkzZI-DLNt-5jNc
65. Švietimo naujienos (2021). *Mokyklos rengiasi atsiverti įvairių ugdymosi poreikių turintiems vaikams.* Prieiga per internetą: <https://www.svietimonaujienos.lt/mokyklos-rengiasi-atsiverti-ivairiu-ugdymosi-poreikiu-turintiems-vaikams/>
66. Tzivinikou, S. (2015). Collaboration between general and special education teachers: developing co-teaching skills in heterogeneous classes. *Problems of education in the 21st century, Vol. 64, 108-119.* Prieiga per internetą: http://www.scientiasocialis.lt/pec/files/pdf/vol64/108-119.Tzivinikou_Vol.64.pdf
67. UNESCO. (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education.* Prieiga per internetą: https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Salamanca_Statement_1994.pdf
68. UNESCO. (2017). *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education.* Prieiga per internetą: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254>
69. Urnėžienė, E. (2012). Profesorė M. Barkauskaitė apie mokymosi motyvaciją kaip ugdymo proceso sėkmės sąlygą. *Pedagogika, 108, 38-42.*
70. Urnėžienė E., Budrytė, K. (2014). Specialiojo pedagogo kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės, pedagogų požiūriu. *Pedagogika, t. 115, Nr. 3, 135-146*
71. Vilniaus pedagoginė psichologinė tarnyba. (2020). *Itraukiojo ugdymo įgyvendinimas bendrojo ugdymo mokyklose. Rekomendacijos.* Prieiga per internetą: <http://vilniausppt.lt/wp-content/uploads/2020/11/REKOMENDACIJOS-galutinis.pdf>
72. Writer, S. (2023). *Adapting Classroom Environments for Young Children with Special Needs.* Prieiga per internetą: <https://blog.kaplanco.com/ii/classroom-environment-special-needs>
73. Viluckienė, J. (2013). Negalios sampratos kaita medicininėje sociologijoje. *Filosofija. Sociologija. T. 24. Nr. 4, p. 209–216.* Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1394702055300/J.04~2013~1394702055300.pdf>

74. Zinkevičienė D. (2002). Mokyklos bendravimas ir bendradarbiavimas su tėvais. *Gimtasis žodis*, 4, 12-16.
75. Žydžiūnaitė, V. (2011) *Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Mokomoji knyga*. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija.

PRIEDAI

1 priedas

Pusiau struktūruoto interviu kategorijos ir subkategorijos

Interviu klausimai	Kategorijos	Subkategorijos
Su kokiais sunkumais susiduriate ugdant vaikus, turinčius SUP?	Vaikų, turinčių SUP, elgesio keliami iššūkiai	1. Manipuliavimas savo padėtimi; Netinkamas, agresyvus elgesys; 2. Nenoras dalyvauti užsiėmimuose; 3. Lėtesnis darbo tempas; 4. Dėmesingumo stoka;
	Mokytojų/specialiujų pedagogų patiriami asmeniniai sunkumai ugdant vaikus, turinčius SUP	5. Mokytojo/specialiojo pedagogo žinių, patirties stoka; 6. Ugdymo turinio individualizavimas, diferencijavimas; 7. Informacijos, metodinės medžiagos stoka; 8. Vaikų pažinimas; 9. Netinkamas įstaigos bendruomenės požiūris į vaikus, turinčius SUP; 10. Laiko planavimas; 11. Dėmesio paskirstymas visiems vaikams;
	Tėvų abejingumas	12. Vaiko SUP nepripažinimas; 13. Rekomendacijų nesilaikymas; 14. Nenoras bendradarbiauti;
Kokius ugdymo būdus, metodus paprastai taikote užsiėmimų su vaikais, turinčiais SUP, metu?	Vaikų, turinčių SUP, ugdymo metodai	15. Individuali veikla; 16. Darbas grupėse, porose; 17. Pokalbis, dialogas, diskusija; 18. IKT priemonių integravimas; 19. Aktyvūs ugdymo metodai; 20. Žaidimai; 21. Vaizdinės priemonės; 22. Ekskursijos; 23. Papildomi užsiėmimai; 24. Projektai; 25. Mokymosi pajvairinimas;
Kaip, remiantis Jūsų patirtimi, kiti vaikai, įstaigos darbuotojai, tėvai, priima vaikus, turinčius SUP?	Įstaigos bendruomenės požiūris į vaikus, turinčius SUP	26. Dvejopas požiūris; 27. Palankus požiūris; 28. Stereotipinis/negatyvus požiūris
Kaip apibūdintumėte savo klasės/mokyklos/kabineto aplinką, kalbant apie jos pritaikymą vaikams, turintiems SUP?	Mokyklos ir jos aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, privalumai	29. Pritaikomumas judėjimo negalią turintiems mokiniams; 30. Poreikių atliepimas; 31. Papildomos erdvės; 32. Estetinis vaizdas; 33. Priemonių įvairovė; 34. Specialistų pagalba;
	Mokyklos ir jos aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, trūkumai	35. Nepakankamas pritaikymas vaikams, turintiems SUP; 36. Personalo, dirbančio su vaikais, turinčiais SUP, trūkumas; 37. Nepakankamas pritaikymas; 38. Maža erdvė;

	Specialiųjų pedagogų kabinetų aplinkos privalumai	39. Didelė erdvė; 40. Priemonių įvairovė; 41. Veiklos kampeliai, erdvės; 42. Saugumo užtikrinimas; 43. Dirgiklių ribojimas ;
	Specialiųjų pedagogų kabinetų aplinkos trūkumai	44. Nepakankamas pritaikymas; 45. Maža erdvė;
	Klasių aplinkos privalumai	46. Erdvės, veiklos kampeliai; 47. Baldų pritaikymas; 48. Dirgiklių ribojimas; 49. IKT ir kitos priemonės; 50. Nedidelis mokinių skaičius klasėje;
	Klasių aplinkos trūkumai	51. Erdvės trūkumas; 52. Didelis vaikų skaičius;
Apibūdinkite savo santykius su mokytojais/specialiuoju pedagogu.	Mokytojų ir specialiųjų pedagogų santykiai	53. Bendradarbiavimu grįsti santykiai; 54. Darbiniai santykiai; 55. Komandiniai santykiai; 56. Draugiški, glaudūs santykiai;
Kaip vertinate bendravimui su mokytojais/specialiuoju pedagogu skirtą laiką, šio bendravimo kokybę?	Laikas, skiriamas bendravimui su mokytojais/specialiaisiais pedagogais ir jo kokybė	57. Laiko trūkumas; 58. Laiko kokybė;
	Bendravimui skiriamas metas	59. Bendravimas pagal grafiką; 60. Bendravimas pagal poreikį; 61. Bendravimas po pamokų; 62. Bendravimas pertraukų metu; 63. Bendravimas pamokos metu;
Jūs sulaukiate pagalbos iš mokytojų/specialiojo pedagogo, ieškant sprendimų įvairiose situacijose, kilus sunkumams susijusiems su vaikais, turinčiais SUP? Įvardinkite konkrečius pagalbos būdus.	Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendravimo formos	64. Gyvi pokalbiai, pasitarimai; 65. Telefoninis pokalbis, žinutės; 66. Posėdžiai, kiti susirinkimai;
	Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendravimo temos	67. Sunkumų aptarimas; 68. Problemų sprendimas; 69. Programų, planų aptarimas; 70. Dalijimasis gerąja patirtimi; 71. Bendradarbiavimas su tėvais;
Jeigu Jums tenka susidurti su iššūkiais bendraujant, bendradarbiaujant su mokytojais/specialiuoju pedagogu, tai su kokiais?	Mokytojų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo sunkumai	72. Mokytojų žinių trūkumas apie specialiojo pedagogo funkcijas; 73. Darbo su vaikais, turinčiais SUP, tvarkaraščio sudarymas; 74. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų pasidalinimas vaidmenimis pamokoje; 75. Didelis specialiojo pedagogo užimtumas; 76. Netinkamas mokytojų požiūris į specialųjį pedagogą; 77. Mokytojų priešinimasis naujovėms; 78. Bendradarbiavimo trūkumas; 79. Darbų primetimas specialiajam pedagogui;
Kaip suprantate vaikų, turinčių SUP, teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą?	Žinios apie vaikų, turinčių SUP, teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą	80. Tinkama sėdėjimo vieta; 81. Poreikius atitinkančios ugdomosios priemonės; 82. Saugios, tinkamos fizinės, socialinės aplinkos užtikrinimas; 83. Atsižvelgimas į individualius poreikius; 84. Ugdymo proceso vientisumas;
Kaip ši teisė užtikrinama ugdymo įstaigoje, kurioje dirbate? Manote, kad ją užtikrinti pavyksta sėkmingai?	Vaikų, turinčių SUP, teisės į ugdomosios aplinkos pritaikymą užtikrinimo sunkumai	85. Finansiniai sunkumai; 86. Lėtas aplinkos pritaikymo procesas; 87. Atsižvelgimo į vaiko poreikius trūkumas; 88. Specialistų darbo vientisumo stoka;

	įstaigoje	
Ką savo darbo vietoje norėtumėte patobulinti, aplinką labiau pritaikant vaikams, turintiems SUP?	Fizinės aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, galimybės	89. Didesnės erdvės; 90. IKT ir kitų priemonių papildymas; 91. Didesnis specialistų skaičius; 92. Daugiau veiklų vaikams, turintiems SUP; 93. Kampelių įrengimas; 94. Baldų atnaujinimas; 95. Mokomosios medžiagos, priemonių atnaujinimas; 96. Darbo vieta;
Kokius būdus taikote, siekdami užtikrinti palankią socialinę aplinką vaikams, turintiems SUP?	Būdai, kurie padeda užtikrinti palankią socialinę aplinką vaikams, turintiems SUP	97. Vaikų, turinčių SUP, įtraukimas; 98. Pokalbiai apie draugystę, empatiją; 99. Išvykos, stovyklos; 100. Programos įgyvendinimas; 101. Darbas grupėse; 102. Bendradarbiavimas su įstaigos bendruomene
Kaip prie aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, jau prisideda/ kaip dar galėtų prisidėti mokytojai/ specialusis pedagogas?	Mokytojų/specialiųjų pedagogų indėlis, kuriant palankią aplinką vaikams, turintiems SUP	103. Sąlygų nusiramimui sudarymas; 104. Pagalbos ieškojimas; 105. Bendravimas su vaikais, turinčiais SUP, jų įtraukimas; 106. Bendradarbiavimas su specialistais; 107. Įstaigos bendruomenės švietimas; 108. Patarimai pedagogams; 109. Pagalba rengiant planus; 110. Pagalba pritaikant metodus;
Kokiais būdais, bendradarbiaudami su mokytojais/ specialiuoju pedagogu, galėtumėte pagerinti socialinę aplinką vaikams, turintiems SUP?	Aplinkos vaikams, turintiems SUP, pritaikymo galimybės	108. Pamokėlių organizavimas; 109. Bendros veiklos, projektai, renginiai su vaikais, turinčiais SUP; 110. Pokalbiai su mokytojais; 111. Kitų vaikų supažindinimas su SUP; 112. Didesnis vaikų, turinčių SUP įtraukimas; 113. Savarankiškas ugdytojų indėlis kuriant aplinką; 114. Visos bendruomenės įtraukimas; 115. Didesnis vaikų tėvų įtraukimas; 116. Priemonių atnaujinimas; 117. Veiklos už įstaigos ribų. 118. Pedagogų požiūrio pokyčiai; 119. Vaikų skatinimas padėti klasės draugams, turintiems SUP; 120. Stovyklos.

Mokytojo „A2“ interviu protokolas

1) Su kokiais sunkumais susiduriate ugdant vaikus, turinčius SUP?

Hmmm... Čia iš visų su kokiais esu susidūrusi? Tai yra buvę tokių sunkių atvejų, kai vaikui prasideda emocijų kažkoks netvardomas antplūdis, nei ką su tuo vaiku daryti, nei ką su kitais vaikais daryti. Nes tada jis pasidaro kitiems pavojingas, tai va kai jau prasideda agresija į kitus vaikus ir tu jau nežinai už ko jau griebtis, tai va toks va didžiausias sunkumas. O šiaip jeigu kažkokių emocijų didelių nėra vis tiek vienaip ar kitaip susitvarkai su tuo. Tai nežinau, man gal tai ta agresija didžiausias sunkumas būtų.

O kokie dar sunkumai būna?

O šiaip jeigu galvojant apie tą vaiko pažangą asmeninę, vėl gi tu nežinai, kiek jis galėtų ir nežinai, kiek iš jo reikalauti. Ir kartais gal nuleidi tą kartelę per mažai, tas vaikas nepasiekia to, ko galėtų. Va čia irgi toks, nežinai kiek ir kaip...

Ar turite dar kokių pavyzdžių?

Dar pavyzdžių... būna kad iš viso nieko nenori daryti. Tas nenoras veikti, toks bejėgiškumas vaiko... tai kartais labai ilgai užtrunka, kol surandi, ką jisai galėtų ir kaip jis galėtų, ir ko jis vis dar užsimano kažką tai veikti.

2) Kokius ugdymo būdus, metodus paprastai taikote užsiėmimų su vaikais, turinčiais SUP, metu?

Kažkokios užduotys, arba jos palengvintos, specialūs dėmesio organizavimo kažkokie metodai, pavyzdžiui, pasižymėk ant atskiro lapelio, arba ten didesnėm raidėm jie labai mėgsta... Net jei ta pati užduotis ant spalvoto lapo atspausdinta, jisai kažkodėl imsis ją daryti geriau, noriau ir tikės, kad ji yra įveikiama. Būna iš tikrųjų neturi to laiko prisiruošti, tai bent jau spalvotas lapas dažniausiai suveikia motyvacijos prasme. O šiaip tai dėmesio organizavimas, nu aišku tos emocijos, stebi tą vaiką atidžiau, kad jisai nenutrūktų, nepasiduotų, pastiprini ar ne, leidi pailsėti kartais.. Nežinau, kažko ypatingo tokio nelabai ir taikau šiuo metu, gal neturiu tokių vaikų, kad labai reikėtų ypatingų priemonių. O šiaip tai yra buvę visko ir kartais joks metodas neveikia. Vaikas voliojasi ant žemės ir tu nieko negali padėti... Buvę visko... Yra vaikam kuriems triukšmas labai trukdo, tai kartais vienam vaikui padėjo elementariai, kai atradom, kad jam ausines užsidėjus jis gali dirbti kuo puikiausiai. Jis klausymo pratimo nedarom, beet visą kitą dirba... tai vaa...

3) Kaip apibūdintumėte savo klasės, mokyklos, kurioje dirbate, aplinką, kalbant apie jos pritaikymą vaikams, turintiems SUP?

Kad čia taip toli nuo įsivaizdavimo, kaip galėtų ir kaip turėtų būti, nežinau.. Iš tikrųjų šita vieta man turbūt pati jautriausia, kai kalbame apie įtraukųjį ugdymą, kuris tuoj pat bus, o kabinetai tai mūsų yra tokie, kokie yra ir tokie jie liks. Ir greičiausiai ten niekas ir nepasikeis. Tokiem vaikam, jeigu jų ateitų su kažkokiais didesniais sutrikimais, neįsivaizduoju kaip aš patogiai pasodindčiau jį arba atskirai kažkaip galėčiau pasodinti. Ir triukšmo prasme... per vieną seminarą, tai atskirkite širma ir tas vaikas neblaškys kitų.. kaip tai jis neblaškys... pas mane net nėra kur širmą padėti.. tai vat ... realiai vat tos erdvės tai iš tikrųjų yra nepritaikytos... neįsivaizduoju, kada galėtų tai atsitikti.

Ar galėtumėte detaliau apibūdinti tiek kabineto ir mokyklos erdvę?

Kabinetas yra bėda. O mokykloje vis tiek yra pas specialiąją pedagogę gali ateiti, yra koridoriuje ten visokie sėdmaišiai, minkštasuoliai... bet vėlgi jeigu yra padėjėjas jis tą vaiką gali išsivesti, jeigu tuo metu padėjėjų neužtenka arba tiesiog padėjėjas serga ir aš viena su tuo vaiku.. nei tą paliksi, nei tą išsivesi... Žodžiu, mokykloje erdvių galima rasti, bet tada jau reikia papildomai žmonių, kad su tuo vaiku jis galėtų išeiti į tas erdves... netgi prie kompiuterių galima gi daug ką daryti ir galbūt tai kažkiek padėtų spręsti tarkim jeigu klasėje kompiuteris, jis ten gali užsidėjęs ausines tyliu užsiiminti kažkokia veikla. Tai galbūt yra kabinetų, kur galima tokį įrengti kampelį darbui. Bet pas mane mažas kabinetukas, tai nelabai.

Ar dar turite ką pridurti?

Aplinka... pritaikymas... (pauzė) nežinau... gal nee...

4) Kaip, remiantis Jūsų patirtimi, kiti vaikai, įstaigos darbuotojai, tėvai, priima vaikus, turinčius SUP?

(pauzė, susimąsto) Šiuo metu, tai kaip ir taip, yra jie ten supratingi ir priima ir žiūri be kažkokių nuostatų priešišky, iš tikrųjų netgi labai daug atleidžia tam vaikui, net jeigu ir trukdo per pamoką ar triukšmas, tiesiog supranta, kad taip yra tam žmogui, bet kas juokingiausia, kad yra vaikų, kuriems tie poreikiai dar nenustatyti.. Ir esu sulaukusi iš savo vieno mokinio pasakymo, o tai jis diagnozę turi? O tai sakau, ką tai keičia, tai jei diagnozę turi tai reikia atleisti ir suprasti, o jeigu neturi diagnozės, tai maždaug jam negalime nieko atleisti ir supratingumo negalime rodyti? Tai ta vieta irgi tokia keista, tarsi reikėtų nustatyti, užklijuoti etiketę, sudėlioti ir tada jau galima su juo elgtis atlaidžiau ir supratingiau. Tai va vėlgi įdomu, nes turėtų būti, kaip ir bendra nuostata, kad visi mes esam skirtingi, kad nebūtina net ir žinoti diagnozės. Ne, vat šiuo atveju taip tarsi reiktų žinoti, kad tas tai jau yra... Na gaunasi vėlgi tokiu pačiu ir smerkimas ar ne, tas kaip ir ligonis, tai jau iš jo kaip ir nereikalaukime. Nuuu... gaunasi vėlgi dvejopas jausmas, atlaidžiai žiūrim, bet žiūrim kaip į menkesnį tada... tai va teko susidurti su tokiu va... nes šiaip tai lyginant kas būdavo anksčiau, kad ir prieš 20 metų ar ne, ir dabar, tai to supratingumo ir priėmimo žymiai daugiau... Čia aš kalbu čia daugiau apie tėvus ir vaikus. Įstaigos darbuotojai, tai savaiame aišku, kad mes kažkaip stengiamės ir tų vaikų neišskirti irr... (pauzė).

5) Apibūdinkite savo santykius su specialiuoju pedagogu.

Mhm... kolegiški, bendradarbiaujantys tikiuosi, nežinau net... (pauzė) taip...

Ar tenka bendrauti ir bendradarbiauti su specialiuoju pedagogu?

Tai taip, tenka, nes vis tiek kiekvienoje klasėje yra vaikų su spec. poreikiais. Ir tenka dėl programų rašymo, dėl to, kad ten kaip su tuo vaiku darbuotis geriau. Per pertraukas kartais pasidalinam mintim...

6) Kaip vertinate bendravimui su specialiuoju pedagogu skirtą laiką, šio bendravimo kokybę?

(Pauzė)... Skirtą laiką turit galvoj ką? Nes nu nėra kažkokio grafiko pagal kurį mes bendraujam. Čia gal kaip kuri mokykla susitvarko, aš nežinau. Beet, nes pas mus kai iškyla poreikis ir bendraujam.

Ar jūsų bendravimas ir pokalbiai manote yra kokybiški?

Be abejo, kad taip, kokybiškas.

Ar jie reikalingi?

Čia iš tikro gan nuo santykio priklauso, jeigu tai būtų kažkaip labai oficialiai iforminta ir pagal grafiką ateitum kažką tai ten pabendrauti, nu tai nebūtų tai. Čia viskas yra gyva, reikia šnekiesi, prieini klausi klausimo – gauni atsakymą ir tu kaip ir... kaip ir taip...

7) Jūs sulaukiate pagalbos iš specialiojo pedagogo, ieškant sprendimų įvairiose situacijose, kilus sunkumams susijusiems su vaikais, turinčiais SUP? Įvardinkite konkrečius pagalbos būdus.

Kad nebuvo šiomet tokių situacijų iškilę... tai ir dabar nebent iš praeities ką nors atkapstyčiau... kad yra buvę visokių situacijų, nes teko dirbti keliose mokyklose. Kas juokingiausia privačioje mokykloje tai praktiškai nesulaukiau jokios pagalbos. Į tave žiūrima, kaip į tobulą specialistą ir tavo reikalas, kas tą valandą klasėje vyksta.. Va ten vaikų iš tikrųjų buvo su sunkiais sutrikimais. Nu ir kartais apimdavo beviltiškumo jausmas, kad kai supranti, kad iš tavęs tikisi to, ko tu pats vienas negali padaryti. Tai va to tikrai pasigendi tada komandos ir kažkokios pagalbos ar bent supratingumo... oooo... mokykloje kurioje veikia visi kaip viena komanda ir tada nuu kažkaip paprasčiau. Ir sulauki ir pagalbos.. net net negaliu dabar.. galvoju, ką aš čia dar tokių sunkesnių atvejų.... (pauzė) na... net nežinau, gal tiesiog man tas kontrastas išlikęs tarp privačių ir valstybinių mokyklų. Tai vat kažkaip toj vietoj valstybinėj mokykloje yra žymiai geriau ir taip kaip turėtų būti. Bendradarbiaujam ir pagalba yra...

Kokią konkrečią pagalbą specialusis pedagogas teikė, kai reikėjo jos?

Na ta pagalba būna, kad nu vaikui, kai sužinai, kad pritaikyta programa tai tada pasižiūri jo.. kaip su juo dirbti ten gi yra specialistų rekomendacijos. Na ir jeigu turi klausimų, tai tada sėdi ir sprendi, kaip konkrečiam vaikui būtų geriau. Na ten taip ar anaip, kaip ten taikyti kokius metodus,

nes gi ne visada ir programa nustatyta, reiškia, kad labai su tuo vaiku reikėtų ypatingai dirbti.. Gal jam reikia tiktai dėmesio daugiau, tarkim palengvinti organizuoti ar padėti susikaupti...

8) Jeigu Jums tenka susidurti su iššūkiiais bendraujant, bendradarbiaujant su specialiuoju pedagogu, tai su kokiais?

Iššūkiiais bendraujant su pedagogu? (garsiai galvoja)... dabar galvoju, kad nebuvo tokių iššūkių.. (pauzė).. dabar galvoju, kas tai galėtų dabar būti (juokiasi) hmmm.. na pavyzdžiui, kas galėtų būti iššūkis bendraujant su specialiuoju pedagogu (susimąsto)... nežinau... ne nėra čia tokių iššūkių...

9) Kaip suprantate vaikų, turinčių SUP, teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą?

Ahmm... (pauzė, mąsto)... vaikas turi teisę mokytis tokioje aplinkoj, kurioj jam netrukdytų, kur jis nepatirtų sunkumų papildomų, kur jis galėtų veikti laisvai. Ar tai kažkokią judėjimo negalią turintys, ar tai girdėjimo negalią turintys, na vis tiek turėtų kažkaip... tai va, tai paprasčiausia tai suvokti su judėjimo negalia, nes jis turi laisvai įvažiuoti, ten tarkim turi tilpti vežimėlis prie to paties stalo turėtų privažiuoti. Amm... net nežinau pavyzdžiui regėjimo negalia, jeigu ateitų vaikas į klasę.. nu tarkim mhmm... sudėtinga...

Tai taip pat turi teisę jie mokytis?

Tai taip... aš net nežinau, kokios aplinkos jam reikėtų.. jam kampani trukdo ar netrukdo.. čia dar reikėtų labai daug mokytis...

10) Kaip ši teisė užtikrinama ugdymo įstaigoje, kurioje dirbate? Manote, kad ją užtikrinti pavyksta sėkmingai?

Naaa... šiuo metu turint galvoje, kokie vaikai pas mus yra, tai taip... Manau, kad taip, pavyksta. Mhmmm..

Tai manote, kad pavyksta sėkmingai užtikrinti?

Manau, kad kol kas taip...

11) Ką savo darbo vietoje norėtumėte patobulinti, aplinką labiau pritaikant vaikams, turintiems SUP?

Įsivaizduoju, kad būtų gera turėti kažkokį atskirą stalą šiek tiek nuošaliau nuo visų vaikų, kur jis galėtų susikaupti netrikdomas.. aišku ten ir šviesos šaltinis galėtų būti papildomas, nes nu nepaisant to, kad langai yra, kartais būna tamsu. Ir uždegi šviesą ir aš pati, kad vaikas tarkim silpniau matytų nu jis tiesiog nematytų, jam reikėtų galbūt kažko kito... lygiai taip pat neišivaizduoju vaiko su vežimėliu, jis elementariai judėjimo negalią turėtų, kaip jis pas mane klasėje atsirastų hmm (purto galvą).. tai va čia reikėtų kažką irgi galvoti su tuo.... nu kaip čia reikėtų kovoti su tuo... hmmm... nu iš tikrųjų jo turėtų būti kelios, kur vaikas vienas galėtų sėdėti ir daugiau vietos turėtų, ne puse stalo, kur išsiplečia, kur jisai ten normaliai negali išsidėlioti jam reikiamų priemonių.. lygiai tos pačios kompiuterinės vietos, jeigu galėčiau panorėti, tai atsirastų

bent dvi.. su ausinėmis, su dideliu ekranu, kur jis galėtų pasididinti skaitomą tekstą.. yra vaikų, kurie sunkiai rašo, galbūt jis kompiuteriu atspausdintų puikiai be klaidų, dabar kai parašo ranka aš jo rašto neįskaitau... nu žodžiu prisvajoti galima, ir kompiuterines priemones vietas, ir patogias, ir atskiras.

Gal dar turite svajonių, ką galima tobulinti?

Ir atskirą lentą vaikam pakabinčiau baltą. Nu žodžiu būtų toksai, kad būtų galima tokia daugiafunkcė vieta daug ką iš jos išspausinti... ir spalvotai rašyti...

Ar dar turite pavyzdžių?

Šiuo metu gal ne...

12) Kaip prie aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, jau prisideda ir kaip dar galėtų prisidėti specialusis pedagogas?

Tai iš tikrųjų tai savo matymu, supratimu, patarimais labiausiai prisideda. Jeigu tarkim būtų galimybės kažką tai keisti, jeigu kalbama apie aplinką ar ne? Nes vis tiek tas žmogus, kuris labiausiai žino, ko reikia.. Ar kažkokios specialios programėlės tose kompiuteriuose, jeigu jie atsirastų, ar tiesiog elementariai kėdžių ten visokie aukščiai ir kaip ten vaikui atsisukti, nususukti... mmmm... tai turbūt savo rekomendacijomis..

Paminėjot, kaip galėtų prisidėti, o kaip jis prisideda šiuo metu?

Kad šiuo metu, kažkoks aplinkos pritaikymas, tai ir nevykdomas, tiesiog yra patalpos, kurias turim ir turim, ir gyvenam. Žiūrim, kas toliau. Ateitų vaikas su kažkokiais sutrikimais, tada matyt ir reikėtų galvoti..

13) Kokius būdus taikote, siekdami užtikrinti palankią socialinę aplinką vaikams, turintiems SUP?

Palankią socialinę aplinką? Ta prasme tarpusavio santykius vaikų, kažkas apie tai ar ne ... (mąsto).. jeigu taip konkrečiai organizavau savo auklėjamajai klasei stovyklą.. ir labai daug su mama šnekėjomės, vienos mergaitės, kuri turi iš tiesų turi rimtesnius sutrikimus, kalbant apie socializaciją jos, kad į tą stovyklą būtų būtina važiuoti... be nakvynės gal, bet bent jau dalį laiko pabūti... ammm ir pavyko iš tikrųjų pavyko rasti susitarimą ir va mergaitė buvo visą stovyklos laiką ir nakvojo, ir daug savo iššūkių įveikė, tai va tiesiog organizuojam bendras veiklas. Tai čia stovykla tik vienas pavyzdys, toksai ilgesnis ar ne... kažkokios bendros, komandinės veiklos, kur galėtų tas vaikas turintis sutrikimų, parodyti, kad jis yra vertingas, kad jis patirtų sėkmę, kad kiti pamatytų tada ir... ooo va čia va mes turim jį, kaip gerą... kad ne vien tik tai, kad trukdo ir ne vien tiktai iššūkiu kažkokie būna su tuo žmogumi.. bet, kad džiaugsmas būti kartu su juo.. tai gal pagrindinis toksai dalykas va tas parodyti, kiek jie vertingi mums tie žmogučiai, kurie turi sutrikimus...

Ar dar turite kokių pavyzdžių, kokius būdus dar taikote?

Naa nežinau, tai sakau.. komandinės veiklos kartu... čia gal daugiau ne per pamokas, o per klasės valandėles, per išvykas... nors vėlgi tų pačių pamokų metu, juk yra grupinis darbas, tai pagalvoji, ką va tas žmogus galėtų sužibėti, ką jis tokio galėtų padaryti, kad kitiems galėtų parodyti savo sėkmę.. gal tiek...

14) Kokiais būdais, bendradarbiaudami su specialiuoju pedagogu, galėtumėte pagerinti socialinę aplinką vaikams, turintiems SUP?

Tai vėlgi gal sulaukčiau kažkokių rekomendacijų.. bet šiuo atveju net ... pripažinsiu, net nesikreipiau, net neklausiau (juokiasi) kokiais gi čia būdais galėčiau dar veikti, gal kažką patartų naudingo...

O kaip jūs įsivaizduotumėte kokiais būdais galėtumėte kartu pagerinti socialinę aplinką?

Nežinau, kad tai galėtų būti ... gal diskusija kažkokia su vaikais papildoma. Šiuo metu nežinau...

Ar dar kažką norėtumėte pridurti prie viso to?

Gal ne...

Specialiojo pedagogo „B1“ interviu protokolas

1) Su kokiais sunkumais susiduriate ugdant vaikus, turinčius SUP?

Bandau sugalvoti. Tikriausiai sunkiausia gal yra pradžioje vaikų pažinimas, užtrunka laiko kol susipažįstu. kol jie pripranta prie manęs. Ir kita dalis, šiek tiek bendradarbiavimo su mokytojais. Bent jau įstaigoje, kurioje aš dirbu dar tas specialusis pedagogas toksai dar lyg neaiški profesija. Mokytojai kai kurie nelabai supranta, ką tas specialusis pedagogas daro, kokiais metodais dirba. Kartais sudėtinga susiderinti tą tvarkaraštį, kada aš galėčiau dirbti su vaikais. Pas mus įprasta mokykloje, kad specialusis pedagogas išsiveda mokinį dirbti kitoje patalpoje, aplinkoje. Tai vieniems mokytojams tas labai tinka ir jie labai skatina, kad va prašau imkit veskit. Kiti mokytojai lyg ir sutrinka, kodėl čia išsivedi tą vaiką, toks lyg ir gaunasi šiek tiek priešiškus iš jų pusės, bet vat nesuprantu dėl ko, ar dėl to, kad jie norėtų patys dirbti tuo metu su tuo vaiku, ar jiems atrodo, kad čia išsivedu vaiką, kad nuvertinu jų darbą, nes jie nesugeba kažko padaryti ir vat ir aš dirbsiu daugiau... Ammm... Dar galvoju kas čia būtų... Tai tiesiog sunkiausia, manyčiau, būtų tiesiog bendradarbiavimas su mokytojais dėl tvarkaraščio suderinimo, kaip čia būtų kada pasiimti, kad patogų būtų ir jiems, ir man. Ammm... Esu kelis kartus bandžiusi likti klasėje ir dirbti kartu su mokytoju... Bet gal praktikos trūksta, įpročio tokio, kada liekam kartu, toks atsiranda nejaukumas, nes ir mokytojas nebežino staiga, kaip čia toj pamokoj, ar tu čia tikrai su mokytoju dirbi, ar tai jo darbą kartu vertini, tai tokia įtampa šiek tiek jaučiasi ir gaunasi dar iš kitos pusės ir blaškymas kitiems vaikams, nes jeigu aš būnu, dirbu realiai su vienu vaiku, sėdžiu šalia jo, klasėje kiti vaikai, toki sumaištį irgi jiems įnešu, ką aš čia darau, kodėl prie vieno vaiko. Ir jie tada pasimeta vaikai klasėje, jeigu nesupranta klaust manęs ar mokytojo ir vat tų tokių susitarimų dar reikia iš tiktųjų dirbant kartu klasėje. Tai reikėtų susitarimų daug iškart išankstinių kartu su mokytoju susiderinus, pasidalinti kas kaip ir už ką atsakingi, ką daryti.

O būtent sunkumai su kuriais susiduriat ugdant vaiką?

Ugdant vaiką? Ahaaa... (pauzė) Sunkiausia tikriausiai yra nusistatyti, kokie metodai tinkami vaikui ir motyvuoti juos dirbti nemotyvuotus, kurie nenori dirbti. Ugdymo procese šitie, manau.

Su kokiom dar susiduriat problemom?

Dirbant su vaikais turit omeny? Leiskit pagalvoti dar... Nenoriu, yra atvejų nenoras vaiko ateiti pas mane į užsiėmimus, bet čia daugiausia iš vyresnių, kada jie pradeda lyginti save su klasės draugais ir, jeigu aš pasiimu į užsiėmimą, jie jaučiasi išskirtiniai, turiu omeny, išskirtiniai negatyvia prasme. Jie nenori pas mane lankytis. Kitas atvejis būtų, kada tėvai labiau nori, o vaikai nenori, irgi toks spaudimas su tėvais bendradarbiaujant šiek tiek. (4.50min)

2) Kokius ugdymo būdus, metodus paprastai taikote užsiėmimū su vaikais, turinčiais SUP, metu?

(Pauzė) Šiaip dažniausiai ir pas mane vyksta, kadangi mokykloj nėra labai daug SUP mokinių. Tai individualios pratybos, didesnę dalį individualios pratybos aammm... Pokalbį naudojam, kada vienas su kitu kalbam, galim išsilieti neskubant, pokalbius, dialogus. Dažnai naudojam IT, daug pratybų įvairių atliekam naudojant kompiuterį, planšetes. Amm... kas liečia lietuvių kalbą, tai dažnai naudojam minčių lietu, teksto suvokimui, pasakojimo kūrimui pasitarnauja. Ammmm... Bandau įtraukti aktyvius metodus, žaidybine forma, kada vaikai realiai net nesupranta, kad čia mokomės. Lengviausia tai yra padaryti su matematika. Turiu klasėje daug įvairių priemonių, kur galim žaisti ir skaičiuoti, ir vaikam atrodo, kad žaidžia, bėgioja, mēto, ir net nejunta, kad vat priedo ir skaičiuoja....

3) Kaip apibūdintumėte mokyklos, kabineto, kuriame dirbate, aplinką, kalbant apie jos pritaikymą vaikams, turintiems SUP?

Aaaa... Tiesą sakant, manau, kad šitoje mokykloje, kurioje dirbu, aplinka yra ypatingai pritaikyta, labai atliepanti poreikius. Yra didelis skirtas kabinetas, kur vaikai gali, jeigu nori, tradiciškai sėdėti prie stalo rašomojo ir dirbti, jeigu nori, gali eit gulėti ant kilimo, jeigu nori, gali laisvai pajudėti. Didelis kabinetas, įvairios terapinės priemonės, sensorinės įvrios priemonės, tai galiu laviruoti tarp tų pratybų, dirbti su smėliu, paišyti raides, elementariai mokantis su pradinių, galim tradiciškai rašyti į sąsiuvinį, tradiciškai rašyti ant lapo. Arba galim eiti ant smėlio paišyti, rašyti skaičius ir bandyti skaičiuoti. Galim daryti lygiai taip pat pratimus, įsidėjus kokias lenteles ant žemės, pėdutes... elementariai pėdutes, lipk ant pėdutės ir pasakyk, koks skaičius, atbulom... Tai žodžiu judėjimo prasme klasėj vaikai gali laisvai judėti ir čia manau yra privalumas, nes kai įprastai pamokoje jie sėdi suole ir pavargsta, tai pas mane kabinete, mes galim laisvai judėti ir yra tam vietos. Manau, tai atliepia, kiekvienas gali sau išsirinkti tinkamą kampelį, tinkamą vietą gali rinktis, jeigu pasikviečiu. Nedažnai taip būna, dažniau dirbam individualiai, bet jeigu vat kartais 2. kartais 3 vaikus, tai gali rinktis ar nori vienas dirbti toj pusėj, ar nori šalia draugo, ar nori pasislinkti dirbti atskirai, visai kur nematysi jo ir niekas nelies. Tai manau, aplinka pritaikyta pas mus.

4) Kaip, remiantis Jūsų patirtimi, kiti vaikai, įstaigos darbuotojai, tėvai, priima vaikus, turinčius SUP?

Įvairiai būna, tiesą sakant. Daugiau manau, kad palankiai žiūri, priima taip, kaip tiesiog kiekvienas mes esam asmenybės su skirtingais poreikiais ir skirtingais gebėjimais... ir bando, kalbant apie pedagogus, bando pritaikyti, tačiau yra ir šitų, kurie, manau, nesupranta (pauzė), kad reikėtų pritaikyti programą, palengvinti, atsižvelgti ir, žodžiu manau, kad yra dalis darbuotojų, kurie sugeba priimti visus vaikus ir atsižvelgti į kiekvieno poreikius ir dar yra tų, su kuriais reikėtų

truputį padirbti ir kad lanksčiau žiūrėtų ir pritaikytų programas. Iš tėvų pusės tai pozityviai priimtuos vaikus, kurie turi dažniausiai problemų dėl ugdymosi ir negatyviai, jei vaikas turi elgesio ir emocijų sutrikimus, nes tuomet atkreipia dėmesį, kad tas vaikas triukšmaudamas trukdo mano vaikui. Tai dažniausiai kyla problema, kad jeigu vaikas turi emocijų ir elgesio sutrikimus, kaip integruoti jį sėkmingai klasėje, užtikrinant visų vaikų galimybę mokytis ir turėti galimybę ramiai mokytis, kad neblaškant dėmesio.

O kaip reaguoja į kitus vaikus, kurie turi kitokių sutrikimų?

Patikslinkite klausimą, kas reaguoja?

Tėvai ir darbuotojai.

Kaip jie reaguoja... Įvairiai, yra natūralus gyvenimas ir priima natūraliai, kaip visi esam skirtingi ir vat šitam vaikui tiesiog reikia truputį daugiau pagalbos čia, ir yra dar tas nusistovėjęs stereotipinis mąstymas, kad hmm jie truputį atsilikę, tai gal per daug ir nedėkim, nes nieko gero ir nebus. Šiek tiek šito yra dar... kad, manau, kad sėkmingai dirba link to ir mažėja šitokių atvejų...

5) Apibūdinkite savo santykius su mokytojais.

Tai kaip minėjau, didžiąja dalim pakankamai atviri, stengiamės bendradarbiauti, bandom... Kadangi aš specialioji pedagoge dirbu tikrai labai neilgai, nėra dar metų, tai toks vyksta pereinamas laikotarpis, kol nusistovės ta nauja tvarka, kad aš esu, ką aš čia veikiu su jais. Nes anksčiau mokykloje kelis metus nebuvo specialiojo pedagogo, tai vat mokomės, kad ir aš jau dirbsiu, kaip čia dirbsiu. Mokausi ir aš prie mokytojų prisiderinti. Bandom, kalbėti dialogo būdu, siekiam tų susitarimų, derinamės, dažniausiai sėkmingai.

6) Kaip vertinate bendravimui su mokytojais skirtą laiką, šio bendravimo kokybę?

Manau, kad kokybiškas. Gal iš mano pusės reikėtų, truputį daugiau skirti pasiruošimui, susiderinimui programų. Manau, būtų paprasčiau vaikam, jeigu specialusis pedagogas – aš, pasiderinčiau su mokytojais, ką jie eina tuo metu, kad neitų vaikas skirtingų temų tą pačią dieną, tarkim, jeigu jis turi lietuvių pamoką, o kitą pamoką pasiimu aš vaiką, kad gal dirbčiau ta pačia linkme, būtų lengviau derinti. Tai, manau, man reikėtų pasistengti dirbt... daugiau bendradarbiauti ir daugiau susiderinti, ir visą tą galim pasiekti kalbėdami vieni su kitais.

7) Jūs sulaukiate pagalbos iš mokytojų, ieškant sprendimų įvairiose situacijose, kilus sunkumams susijusiems su vaikais, turinčiais SUP? Įvardinkite konkrečius pagalbos būdus.

Aham... (pauzė). Taip, aš manau, pagalbos sulaukiu. Pirmiausia, kai aš ateinu pas mokytoją ir įspėju, kad išsivesiu vaiką, tai man dažniausiai mokytojai pasako iš karto, įvardina su kokiais sunkumais jie susiduria, ties kuria vieta reikėtų labiau dirbti. Man čia yra pagalba, nereikia man pačiai daug vargti ir aiškintis, kurioje vietoje padėti tam vaikui. Mokytojas jau žino ir čia stipriosios pusės, čia silpnosios.. ir dažnai turi pagrindžiosios medžiagos, sąsiuvinii, darbų prikaupę, kurie patvirtina tą jų informaciją... Tai čia, manau, kad yra pagalba, kai vaikai.... (pauzė)

nusako, kokie aaaa poreikiai vaikam turėtų būti ugdymo aaa.... (paузė) dar galvoju .... (paузė) tai manau, kol kas sugalvoju tik šitą pagalbą gaunu iš mokytojų.

Kitais būdais sulaukiat?

Bandau sugalvoti ... (paузė). Ne, gal kitais atvejais daugiau manęs klausia mokytojai metodu, ką daryti, kaip reikėtų dirbti. Tie pagrindiniai iš mokytojų, manyčiau, kad jie man tiesiog padeda pažinti vaiką, išsakydami savo pastebėjimus .... (paузė) .. ir su mokytojais baigiasi, nes kitoj pusėj jau tada gaunasi jie manęs klausia, ką man reikėtų daryti, nes tam vaikui bus sunku. Tai manęs prašo pagalbos, mokymosi metodikų, mokymosi priemonių, ką galėtų kažkaip daryti... Dažnai mokytojai norėtų pastovios iš manęs pagalbos, kad aš vat pasiimčiau vaiką, kad jiem būtų lengviau dirbti su kita klase, su likusia klasės dalimi. (paузė) Šitiek manau, šiaip pagalbos nemažai sulaukiu... Čia klausiate apie mokytojus, bet nežinau, ar reikėtų įtraukti iš kitų pagal... specialistų - socialinio darbuotojo, psichologo... jie labai ... mes turime pakankamai glaudžius santykius, kada tikrai vat pasikalbam ir neformalioje aplinkoje, susitikę aptariam mokinius, jų poreikius, pagalbos priemones, pasidalinam, kuriam kaip sekasi, kokius savo pastebėjimus turim, kuria linkme turėtume dirbti. Tai tas labai atvirai vyksta, tai džiaugiuosi šituo, kad susiformulavusi kultūra tokia tarp specialistų bendraujanti, bent tarkim tarp tos paties sričių...

8) Jeigu Jums tenka susidurti su iššūkiiais bendraujant, bendradarbiaujant su mokytojais, tai su kokiais?

Aaaa.. Kartais stringa tas tvarkaraščių suderinamumas, kad mokytojai ne visada nori, kad išsivestum tą vaiką per pamoką, tam tikrą jų... Tai va, kartais sunku suderinti, čia gaunasi su mokytoju ir su mokiniu... Mano užsiėmimai, tarkim, turi 2 kartus per savaitę ir bandai suderinti laiką, kada pasiimti tą vaiką ir gaunasi, kad pasiimi iš tos pačios pamokos, tada mokytojas skundžiasi, kad jis nespėja išdėstyti tos informacijos, nes per tas pačias pamokas vis pasiimi. Tai sunkiausia suderinti tuos tvarkaraščius, kada reikėtų pasiimti, kaip dirbti su tuo vaiku. Galima aišku... mum ne privaloma per pamokas, bet po pamokų vaikai būna jau pervargę, jeigu klasėje išbūna 5-6 pamokas, paskui pasiimi dar... tada jau būna pervargę ir dažnai būrelius turi, kurių irgi nenori praleisti, nes ten jų pomėgis būna.. Ammm... Ir dar palaukit galvoju... tai tvarkaraščiai... manau tiek ....

9) Kaip suprantate vaikų, turinčių SUP, teisę į ugdomosios aplinkos pritaikymą?

Manau, aplinka turėtų atitikti jų poreikius. Tarkim, jeigu vienas vaikas mėgsta dirbti savarankiškai ir tyliai, turėtų turėti galimybę atsitraukti nuo klasės ir suole sėdėti ne dviese, o vienas. Tada manau, kad turėtų būti daug ugdomųjų priemonių, kurios atitiktų vaiko poreikius, kad jam būtų pagalba skaičiuoti. Tarkim matematikoje, jeigu jam sunku skaičiuoti, manau, jis turėtų turėti galimybę ne tik ant savo pirštukų skaičiuoti, bet ir turėti priemonių, kad ir įvairių pagaliukų, su kuriais galėtų skaičiuoti. Aaaaam... (paузė) Dar palaukit pagalvosiu ... (paузė) Tiesiog manau,

kad reikėtų užtikrinti, jeigu vaikas yra aktyvus ir domisi aplinka, skirti jam vietą prie lango, labiau atkreipti dėmesį, kad jis galėtų dairytis ir netrukdyti kitiems... ir dar, manau, ką reikėtų išvelgti, kalbant apie SUP teisę ugdomosios aplinkos pritaikymą, sudaryti sąlygas ne tik SUP vaikams, bet ir visiems esantiems klasėje, jaustis patogiai klasėj, saugiai tiek fiziškai, tiek emociškai, kad nebūtų jokių patyčių... (pauzė) Dar galvoju, ką norėčiau pasakyti (susimąstė)... Manau, kad turėtume atsižvelgti į tai, kad jiems reikia daugiau laiko, daugiau pagalbos, daugiau pakartojimo, turėtume atsižvelgti ir prisitaikyti prie jų tempo ir gebėjimų...

10) Kaip ši teisė užtikrinama ugdymo įstaigoje, kurioje dirbate? Manote, kad ją užtikrinti pavyksta sėkmingai?

Šiaip manau, kad taip. Aišku, yra kur tobulėti, labai stengiamasi. Viskas atsiremia į finansus, bet mokykloj tikrai labai stengiamasi atliepti kiekvieno vaiko poreikius, mokykloje yra keli mokytojo padėjėjai, kurie būna šalia, kurie padeda tiek mokytojui, tiek pačiam mokiniui, jeigu reikia. Yra pagalbos specialistai, kurie tikrai aktyviai dirba, turi daug valandų ir užsiėmimų, atliepti įvairius poreikius. Tiek psichologas, tiek socialinis darbuotojas, tiek specialioji pedagogė .... (pauzė) Tai manau, kad savo darbą tiek, kiek kas pajėgia, tiek tikrai atlieka ir daro... (pauzė)

Norėčiau pasitikslinti, kaip manote, ar jiems pavyksta užtikrinti sėkmingai?

Taip, manau, kad tikrai pavyksta užtikrinti.

11) Ką savo darbo vietoje norėtumėte patobulinti, aplinką labiau pritaikant vaikams, turintiems SUP?

(Nusišypso ir giliai atsidūsta) Žinot, šitoj vietoj prasideda svajonės, pirmiausia tai aš manau, kad reikėtų perstatyti, rekonstruoti mokyklų pastatus pačius, nes kai kalbam apie SUP poreikius, tai yra vieni, kurie mėgsta, kaip minėjau dirbti tyliai, ramiai, kiti mėgsta dirbti aktyviai, tai mums reikėtų pirmiausia klasės didelės. Didelės fizinės aplinkos, kur būtų kampelis nusiramimui, tada didelės aplinkos, kur būtų kampelis tiems, kas nori dirbti grupėje ir tiem, kas nori dirbt tvarkingai prie stalų. Tai pirmiausia mano svajonė būtų, kad turėtų jie didelę, didelę erdvę ir išskaidytą. Dabar mes dirbame vis dar tose tarybiniuose pastatuose, kur mažos klasės... daug suolų ir vaikai visi glaudžias, nors ne visi jie tikrai nori būti vienas šalia kito susispaudę ir nori turėti savo privačios erdvės.... Tai jeigu turėčiau finansų, taigi čia viskas remiasi vėl į finansus, jeigu turėčiau finansų, išskirčiau mokymosi aplinką, tada užtikrinčiau, kad mokymosi aplinka būtų estetiška, graži, turėtų įvairių ugdymosi priemonių, kur vaikai galėtų jas laisvai rinktis, galėtų patys pasirinkt, su kuriom dirbt, kad visada būtų užtikrinta, kad tikrai visi turės sąsiuvinį ir turės rašymo priemones, nes tikrai yra įvairių socialinių problemų... Tėvų kontaktas pakankamai platus, vieni sugeba tą užtikrinti, kiti ne. Tai man norėtųsi, kad visi vaikai, net jeigu tėvai negali užtikrinti visų priemonių, nors kaip ir turėtų, kad visada klasėje būtų po ranka, kad jis jaustųsi, kad turi iš ko mokytis ir kur rašyti... Tiek manau.... Tada dar manau, plėščiau žmogiškuosius išteklius, nes specialistai yra tikrai

apkrauti. Ammm..., Mokiniai, kuriems reikalinga papildoma pagalba, skaičius tikrai didžiulis, o specialistų trūksta... Tai pagal galimybes, mano svajonė būtų, kad būtų daug daug specialistų, kurie visada būtų pasiekiami. Turiu omeny, tiek mokytojų padėjėjų, tiek specialiųjų pedagogų, tiek logopedų... Turiu daug svajonių..

O gal dar turite svajonių, kaip būtų galima patobulinti?

Ammm... tuoj pagalvosiu... (pauzė) Tada dar iš tikrųjų labai norėčiau atkreipti dėmesį į karus su mokytojais, manau, ir mokytojams trūksta informacijos, o jeigu ir netrūksta tos informacijos, tai trūksta lankstumo, bet gal čia dėl to kad per mažai apie tai kalbama su mokytojais. Išties trūksta lankstumo priimti vaikus turinčius SUP, trūksta atsižvelgimo, bet čia vėl kaltas nuovargis yra, nes klasėje kai mokytojas dirba su daug vaikų, sunku atliepti kiekvieno poreikius, tai jam reikia pagalbos... Gal tiesiog norėčiau daugiau bendradarbiavimo su mokytojais kur atviro kalbėjimosi, gal net įtraukiant SUP turinčius vaikų tėvus, kur pakalbėtume apie tą vaiką. Iš kitos pusės ne tik, kad mokytojas ateina į pamoką ir mato, kad jis nepadaro kažkokių darbų, bet tas, kuris matytų vaiką, kuris stengiasi, bet tiesiog neturi tam tokių gabumų. Man taip atrodo, kad mokytojams trūksta to matymo vaiko, kaip visapusiško asmens, kad jis kartais tiesiog nesugeba to padaryti, nes tiesiog nesugeba, nu ne dėl to, kad jis tingi ar nesistengia, bet tiesiog jis to nesugeba. Man kartais atrodo, kad mokytojai šito nepriima, tai va man norėtųsi to tokio. Nežinau, čia reikėtų ar kalbėjimo, bendrų susitikimų, ar kažko... Daug kalbėjimo, kol va priimtų tą visi... Čia smulkmena gal...

12) Kaip prie aplinkos pritaikymo vaikams, turintiems SUP, jau prisideda ir kaip dar galėtų prisidėti mokytojai?

Ammm. Mokytojai, manau, tikrai stengiasi atliepti poreikius, jeigu mato, kad vaikui reikia pabūti vienam, nusiraminti, bando sudaryti tas galimybes, jeigu nepavyksta klasėje, prašo pagalbos specialistų. Leidžia vaikui atsitraukti šiek tiek, jeigu jis klasėje mato, kad neina nurimti, leidžia išeiti susirasti tylų kampelį, pabūti... Aaaa... (ilga pauzė) tuoj palaukit... (pauzė) tai manau, kad mokytojai pagal galimybes didžioji dalis tikrai stengiasi, o ką galėtų daryti kitaip... hmmm...

Gal turite kokių pavyzdžių?

Pirmiausia galėtų ateiti pailsėję ir gerai nusiteikę, tada kažkaip viskas lengviau. Mokiniai labai jaučia emocijas. Visi esame žmonės, turime įvairių tų problemų, bet stengtis neatsinešti jų į darbą ir dirbti... Ir atsinešti tokį pozityvumą, nes mokiniai užsikrečia šituo.. kaip padaryti, kad mokytojai būtų pailsėję ir laimingi čia jau kitas klausimas, beet... manau, kad labai padėtų. Nereiktų gal net tiek tų naujų priemonių, užtenka vieno entuziastingo mokytojo, kuris kūrybiškai sugeba įtraukti ar bent kažkaip sudominti ir sugalvoti iš to, ką turi...

13) Kokius būdus taikote, siekdami užtikrinti palankią socialinę aplinką vaikams, turintiems SUP?

Mmmm... (pauzė) Ties čia galbūt daugiau bandom bendradarbiauti su mokyklos psichologe ir skatinti vaikų toleranciją, palaikymą. Mokykloje darome įvairias akcijas, programas, stendus, bandom šviesti visus mokyklos bendruomenes narius tiek mokinius, tiek mokytojus, apie įvairius poreikius. Dabar va kovo 20 ... (pauzė ir pagalvojo) kovo 21 dieną buvo Pasaulinė Dauno sindromo diena skatino prisijungti prie tos bendros akcijos skirtingų kojinių dėvėjimą, bandom skatinti toleranciją, prisidėti, priimti visus. Tada artėja balandžio 2 d. bus autizmo, nežinau tiksliai, kaip vadinasi, vaikų turinčių autizmo spektro sutrikimo diena. Paminėjimas irgi tai va, ruošiam įvairius projektus, per klasės valandėles ruošiam tokias, kaip rekomendacijas, ką auklėtojai galėtų su vaikais galėtų kalbėti, tiesiog bandom parodyti, kad vaikų, turinčių tokių įvairių poreikių yra labai daug ir kad jie visada bus tarp mūsų ir bandom skatinti visus priimti vieni kitus, bendradarbiauti, priimti jų skirtumus irr... skatinti būti draugiškiems ir palaikyti vieni kitus... Tai būdai būtų - bendradarbiavimas, informavimas vaikų ir mokytojų, projektų įvairių, akcijų rengimas.

14) Kokiais būdais, bendradarbiaudami su mokytojais, galėtumėte pagerinti socialinę aplinką vaikams, turintiems SUP?

Aaamm... Tai aš manau, kad mokytojams reiktų prisiminti... Esu susidūrusi su vienu atveju, toks nelabai gražus, tiesą sakant, iš mokytojos atžvilgiu, kada klasėje buvo vaikas, turintis SUP. Neatsiminsiu viso kas yra, bet priedo turi elgesio ir emocijų... Ir natūraliai vaikas labai aktyvus, nuolat judėdavo, blaškydavo ir kitus. Ir mokytojai sunku dirbti klasėje su tuo vaiku, mokytojo padėjėjas būdavo, bet ne per visas pamokas, dėl trūkumo etato, tiesiog tuo metu. Ir mokytoja pradėjo nustatinėti klasės draugus prieš tą vaiką, na ir nesusitvarkydavo su ta situacija. Aišku jai pagalbos reikėjo ir iš to išplaukė, kad ji tiesiog vaikams sakydavo, jūs dabar nedraugaukit, matot, kaip jis negražiai elgiasi. Va šitoj vietoj, manau, reiktų darbo su mokytojais, to pirmiausia optimizmo mokytojui, kad visokių vaikų yra ir to gebėjimo susilaikyti nuo emocijų ir tokio vertinimo. Tai kaip galėtume pagerinti, tai galėtume tiesiog kalbėtis su mokytojais... net nežinau, ką reiktų kalbėti, kaip, kažkaip reiktų skatinti mokytojų toleranciją ir savo emocijų pripažinimą, kad man sunku, bet nenuteikim kitų vaikų prieš vieną vaiką. Aš vis bandau išvelgti priežastį, kodėl mokytojas galėtų taip sakyti. Tai man atrodo pirmiausia, kad tiesiog jisai jam per sunkus, jisai nesusitvarkė toje situacijoje ir tada jau veržiasi tas negatyvas toksai. Tai man norėtųsi, kad to tokio negatyvo, viešo išsakymo vaikams girdint nebūtų. Tą pasiekti, galbūt, būtų galima bendru konsultacijų su specialistais, su psichologų pasitarimais, mokymosi metodu, kaip išlaikyti tas emocijas, kaip neišlieti ant vaikų... Tą socialinę aplinką galėtume gerinti, jei mokytojai neskirstytų vaikų ir bandytų viešai neaptarinėti kylančių problemų. Na tam tikrų su vaikais, kai kuriose situacijose aišku būtina kalbėti su vaikais, bet kai kuriose to negatyvo tokio reiktų apgalvoti, kaip tą pasakyti... Dar manau, kad reiktų derintis kartu su mokytojais. Iš dalies manau, kad jeigu klasėje yra vaikas, turintis SUP, ypač autizmo, kuris ypač dažnai ryškiau matosi ir vaikai tikrai

pastebi, kad kažkas negerai ir, manau, kad tuomet klasėje reikia informuoti vaikus apie situaciją, apie galimus padarinius, galimas situacijas. Galim tiesiog informuoti, kad tas vaikas į kai kurias situacijas gali jautriau reaguoti, gali supykti. Reikėtų mokyti ir vaikus, kaip į tai reaguoti, kad neerzinti to vaiko. Tai manau, kad mokytojai turėtų... irgi turėtų prisidėti prie tokio vaikų skatinimo... toleruoti.... Šiek tiek, manau, nežinau ar dar kažko nepasakiau... kol kas tiek...